

Beneš

(Sors rajza)

BENEŠ

*EGY NEMZET ÉLETE, EGY ÁLLAMFÉRFI
PORTRÉJA*

ÍRTÁK:

SEBESTYÉN JÓZSEF DR.

ÉS

SPIELBERGER LEO

BRATISLAVA, 1934
SLOVENSKÁ GRÁFIA KIADÁSA

A BENEŠ -KÉPET
SORS IVÁN, FESTŐMŰVÉSZ RAJZOLTA

COPYRIGHT BY SLOVENSKÁ GRÁFIA, BRATISLAVA
LAZARETSKÁ 4c

Beneš útja: Csehszlovákia útja
Csehszlovákia útja: Európa útja!

Közel tizenhat esztendő óta a világháború katalizmájának következményeképpen megváltozott geográfiai, fizikai és életkörülmények közé jutotunk. Új nemzeti törzsek közé kerültünk. A mindennapi élet ezer harca, a létért való küzdelem szinte elbástyázott bennünket a csehszlovák néptől. Nem ismerjük egymást. És szigorú kritikával tekintve a dolgokat, nem is akartuk megismerni egymást. A megismerés pedig minden együttműködés alapja. Tisztában kell lennünk egymással, mert csak így tudjuk egymást megérteni.

Egy nép életének kiteljesedésénél, miként az egyén életénél is az a döntő, hogy mit teremtett, mit alkotott, miképpen tölti be hivatását a földön. A csehszlovák nép több évszázados álom és harc után országot teremtett magának, ahol szabadon akar élni.

A csehszlovákiai magyarság, támaszkodva az alkotmánylevélben biztosított jogaira, kezdettől fogva tehetségével és munkájával járult az országépítéshez, ugyanakkor azonban elmulasztotta, hogy lelki kapcsolatokon keresztül közelebb jusson a csehszlovák néphez.

Ezt a mulasztást akarja pótolni ez a könyv, mely a csehszlovák építőmunka és honalapítás egyik ki-magasló alakján keresztül mutatja be azt az utat, amit Csehszlovákia megtett.

A számtalan közös érdek, Középeurópa közös problémája, a hajnalodó új Európa kialakulásában vttlA torsvállalás szinte szükségszerűvé tette ennek a munkának a megjelenését, amely nemcsak Cseh-szlovákia, de a környező államok magyarságával is meg akarja ismertetni a kor legégetőbb problémáit, a múlt jövőbe mutató útbaigazításait és azt a mesgyét, amelyre rá kell lépniünk, ha élni akarunk.

Munkánk nem akar egy ember glorifikálása lenni. Távol áll tőlünk az a szándék, hogy szervilis dicsérettel, egy emberi portré félrevázolásával hamis irányba tévedjünk. Mi Beneš en keresztül Középeurópa mai és eljövendő arcukat akarjuk megmutatni. Annak a Középeurópának az arcát, amelynek léte szorosán összefügg a mi létünkkel, amelynek sorsa a mi sorsunk.

A történelmi objektivitás rideg adathalmazából hámoztuk ki a bennünket érdeklő igazságokat és megállapításokat. Mindig az egyenességet, az igazságot tartottuk szem előtt, amikor nehéz és felelősségteljes munkánkat végeztük azzal a célzattal, hogy megismerjük egymást, azzal a szándékkal, hogy ebből a megismerésből teremtő tettek és végleges megoldásokat kereső szándékok fognak megszületni.

Bratislava-Pozsony, 1934 október hava.

A szerzők

ELSŐ RÉSZ

***EGY NEMZET NAPSÜTÉSSEN
ÉS ÁRNYÉKBAN***

Jean Hus ne
est en Boheme il fut recteur de
L'universite de Prague il fut Brule a
Constance lan 1418.

Umeleho vyzobraji v jeho vobrazu vobrazu vobrazu

Jan Hus mester

Prága nagyvárossá fejlődik.

A leghevesebb összecsapások színhelye persze mindig Prága. Ez a város lett a központ, amióta a IX. század végén Svatopluk nagy morva-szlovák birodalma összeomlott és ezzel egy kerek évezredre megszűnt a szoros állami kapcsolat a szlovákság és nyugati fajtestvérei között.

A XIV. évszázad látta egyre nőni és szellemi súlyban gyarapodni ezt a száztornyú ősi várost, amelyet legnagyobb jelentőségre luxemburgi IV. Károly király, német-római császár emelt.

Új honalapító.

A világi hatalmat felvirágoztatta, az egyházat pedig óriási tekintélyre emelte.

Csehország addig egyházi tekintetben sem volt független. A prágai püspökség a mainzi érsek diocéziséhez tartozott — a gyűlölt német szférához. Most VI. Kelemen pápa 1344-ben felszabadította a cseh egyházat a német gyámkodás alól. Prága érsekség lett s az olomouci és a litomysli püspökségek cseh nyelven kormányozták a lelki életet.

IV. Károly megalapítja az egyetemet.

Ugyanebben az esztendőben megalakította a király a prágai egyetemet, a legelső Középeurópában. Addig csak a párisi egyetem terjesztette

a theológia és a filozófia tudományát és a bolognai egyetem a római jog eleven tételeit. Prága egyesítette magában az összes fakultásokat és ez a szerencsés gondolat egy csapásra világvárossá emelte a cseh fővárost, német-római császárok székhelyét. Európa minden országából özönlöttek Prágába a magisterek, baccalaureusok és scholárok. Porosz, ruthén, lengyel, magyar, angol, ír, spanyol, szász, svéd, dán, jütt, norvég, finn, velencei, lombardiai, nápolyi, francia, cyprusi, rajnavidéki, sváb és bajor fiatalembereket vonzott a tudomány-szomjúság a Moldvaparti városba. Velük együtt egy sereg kézműves telepedett le az óváros falai között: pergamentkészítők, leírók, másolók, könyvkötők és festők.

Ez a hatalmas áramlat a cseh kultúrát igen magas fokra emelte. A cseh irodalom legrégebbi írásos emléke ebből az időből származik. Hatalmas templomok gótikus tornyai fűródnak bele a levegőbe, iskolák keletkeznek, amelyek előkészítik az ifjúságot a stúdium generale magasabb tudományára.

Az egész szellemi építményt az egyház tartotta a kezében és a zseniális király ahhoz is értett, hogy az egyházfőket megválogassa. Az első prágai érsek, pardubici Arnost olyan alakja az egyháztörténelemnek, amely példaképpen állhat minden idők számára.

És Vencel, Károly utódja! Minden jóakarattal megvolt benne, hogy atyja nyomdokain haladjon. Néha azonban minden erős akaratnál is erős ebb a történelem árja.

A történetírók azt mondják, hogy az egyház reformra szorult. Az egyház? Talán inkább az emberek és ha Krokov Mátyás professzor, a későbbi

wormsi püspök a prágai egyetem katedrájáról, Rohle Václav mester pedig a Szent Mártonról elnevezett óvárosi plébánia prédikátora a szószékről követeli a világiak és egyházi funkcionáriusok jobbútra térését, egyik sem gondol az egyház reformjára, hanem egyszerű lélekkel csak azt akarják, amit mondanak: emberek, papok és világiak, térjeteK vissza Krisztus evangéliumához!

A paraszmozgalom megindul.

Az idők terhesek voltak. Jelentkezett az elnyomott, a vérig kiuzsorázott paraszt. A jajkiáltás az egeket verdeste. Csak egy vezér kellett, hogy még messzebb hatoljon: a nagyurak kastélyának ólomkarikás ablakáig.

És a vezér mindig megjelenik, ha az idő betelt.

Mi baja volt a parasztnak?

A XIV. század elején a kiskirályok mulatni kezdenek.

Ha a király mulat, sír az ország.

Büszke városok épültek, hatalmas palotákkal, amelyekbe beköltözött Napkelet minden pompája és kényelme. Főurak és főpapok versenyre kelnek egymással, ki tud nagyobb fényűzést kifejteni.

A kiskirályok mulatnak és a parasztlakókban gondtól terhesebbek lesznek az arcok, megszártott munkától verejtékesebbek a homlokok.

Amíg az uraság várában lakik, ott dőzsöl, onnan indul rablókalandjaira, nem követel a jobbágytól több természetbeni szolgáltatást, mint amennyit ő és házanépe elfogyaszt. A gabonát nem gyűjti, mert azt eladni nem tudja, annak értéke nincs.

Amióta azonban az urak városban élnek, a terménygazdaságról áttérnek a pénzgazdaságra. A városi élet sok pénzt emészt fel, sok jó aranypénzt és itt nem szab korlátot a szükséglet. A gabona a városi népnek eladható és a pénzt halomra lehet gyűjteni. És most a parasztnak vért kell izzadnia. Vért, puha, meleg, párolgó vért, mindenét oda kell adnia, hogy az urak feneketlen pénzeszsákját megtöltse. A keleti szövetek, selymek, bársonyok, India gyöngye, Perzsia jóillatú olaja, Kína fűszere és a hetérák hada sok pénzt emészt meg. Ezért kell ifjú izmoknak a munkában túlfeszülniök, fiatal paraszti tüdőket kiköhögni, hamvas leányszépségeknek idő előtt elhervadni.

És ha a paraszt kérges tenyere ökölbe szorul, az urak vérbe fojtanak minden megmozdulást. Az urak és legfőbb patrónusuk, a császár. Egymás ellen agyarkodnak, egymást tiszteletben nem tartják, örökösen hadakoznak. De ha a paraszt megmozdul, hirtelen kibékülnek, egymásnak örök hűséget esküsznek és közös erővel gyúrik le a parasztot.

Aki ebben a küzdelemben a paraszt oldalára áll, annak pusztulnia kell!

Hus János mester, a husineci paraszt fia magára vette ezt a mártíriumot.

A wiclifizmus áthatol a csatornán.

A mozgalom tulajdonképpen Angliából indult ki, a hutterworthi plébániáról, Wiclef John főtisztelendő úr parókiájáról.

Anglia abban az időben nagy gazdasági változáson ment keresztül. Az őstermelés mellett az ipar és a kereskedelem kezdett előtérbe jutni. Ez termé-

szetesen a városi élet hatalmas fellendítését hozta magával. Az ipar és a kereskedelem nagy tőkét igényel és a nagytőke a nagybirtokos urak kezében volt. A növekvő pénzszükséglet, a tőkék elhelyezésének nagyszerű lehetősége arra csábította a nagybirtokosokat, hogy birtokaikból minél többet sajátoljanak ki. Ezt a minél többet persze a jobbágyoknak kellett kiizzadniok.

Miért lett egyházi ügyé a wiclefizmus, éppen úgy, mint később a huszitizmus, holott sem a hutterworthi plébános, sem a prágai egyetem tudós magistère nem gondoltak az egyház megreformálására! A magyarázat egyszerű. A legnagyobb birtokok az egyház kezén voltak egész Európában, tehát Angliában és Csehországban is, aki tehát a jobbágyok embertelen kiuzsorázása ellen felszólt, az a főpapokkal is szemben találta magát. Az egyház hatalma pedig a lelkek felett korlátlan volt és ezzel a korlátlan hatalommal minden vagyoni kérdést is egyházi térre vittek át a főpapok.

A parasztmozgalomnak indult akció Csehországban hatalmas lendületet nyert azzal, hogy cseh nemzeti ügyé bővült ki. Hus János mester nemcsak az elnyomott paraszt szószólója lesz, hanem a német telepesepektől kiuzsorázott cseh városi őslakosoké is. Ebben találja magyarázatát a huszitizmus mindent átütő dinamikája. így érthető csak, hogy a kelyhes zászló alá százezrével gyülekeznek parasztok, városi polgárok, kurtanemesek, sőt még lovagok is. A prágai Bethlehem-kápolna lánglelkű prédikátorát nem tartja vissza igazságának hirdetésétől sem tűz, sem víz, sem az egyházi átok és 1409-ben még győzelmet is tud aratni, bár ezt a győzelmet drágán kell később megfizetnie.

Harcok az egyetemen.

Az egyetemen a helyzet már tarthatatlan. A németek itt is önző politikájukat folytatják, fel akarnak mindent falni és mint a történelem során később is annyiszor, most is egy erősebb kéznek kell jönnie, hogy az összeférhetetlen németség letörje.

Az egyetemi statútumok négy „nemzetre” osztják a tanári kollégiumot és a diákságot: cseh, lengyel, szász és bajor nemzetre. Az alapító király intenciójának megfelelően minden nemzet egyforma jogokat élvezett és egy szavazata volt. A gyakorlatban ez később úgy alakult ki, hogy a németek állandóan leszavazták a cseh nemzetet és minden egyházpolitikai kérdésben a német álláspont érvényesült, a jövedelmező stallumokat a német professzorok foglalták el, a stipendiumokat a német diákok kapták. Újra háttérbe szorult tehát az őslakos cseh a jövevény némettel szemben, amíg aztán Hus János mester agitációja győzött és Vencel király 1409 január 8-án a kутtenbergi dekrétumban elrendelte, hogy a cseheknek azontúl három szavazata legyen a többi nemzet egy szavazatával szemben. Tiltakozás, fellebbezés nem használt, mire a németek testületileg elhagyták Prágát és az újonnan alapított leipzig-i és kölni egyetemre vonultak. Prága veszített európai jelentőségéből, de kikristályosodott cseh nemzetiessége.

Hus János mártíriuma.

Hat esztendővel később a Bodeni tó partján elterülő ősrégi Constanz falai közt gyűlt össze az egész katolikus világ, hogy rendet teremtsen a három ellenpápa körül. Hus Jánost is ide hívta a

Szentszék idézése, ide bízta Zsigmond király menlevele.

Zsigmond, a király becsületét kötötte le, hogy a prédikátornak hajszála sem görbül meg, de Zsigmondnak, a császárnak másképpen alakultak politikai érdekei. Meglepő-e hát, ha a császár győzött? Zsigmond nem is csinált titkot belőle, hogy politikai érdekei megkívánják Hus János máglyahalálát.

És 1415 július 6-án – szombati nap volt – az egyház kitalálta soraiból egyik legjobb fiát. Átadta a világi hatalomnak, hogy az ítéljen felette. Zsigmond pribékjei gyorsan dolgoztak és még aznap délután Hagen Jjonstanzeti hóhér meggyújtotta a város falai előtt a máglyát, amelynek fénye századok útjait világította meg...

Huszita háborúk.

Zsigmond elszámította magát. A &onstanaai máglya nem tett pontot a cseh egyház harcai után, sőt éppen kiindulópontja lett egy olyan elementáris nemzeti mozgalomnak, amelynek hullámai ma sem ültek el teljesen.

Egyházi mozgalom volt a huszitizmus? Inkább nemzeti. És amikor Zelivsky János szerzetes 1419 július 30-án a lelkes huszita tömegeket az úJVárosi városháza ellen vezette, jórészt német tanácstagok ültek a nagyteremben. Ezeket a felizgatott tömeg az ablakon keresztül az uccára dobta, ahol nyomban agyonverték őket. A mozgalom egyre nagyobb lángokat vetett. Zsigmond magyar király, aki testvére, Vencel után el akarta foglalni a cseh trónt is, hiába vezette egyik keresztes háborút a másik után a huszita „eretnekek” ellen, a félszemű zseniális

Zizka, huszita vezér

Zizka huszita vitézei, ahogyan ők maguk nevezték magukat „Isten harcosai”, minden támadást visszavertek.

A kelyhes zászlót megismerték Naumburg falai és lobogtatta a szlovák Kárpátok szele és amikor a keresztény világ 1432-t írt, egészen a Keleti tengerig hatoltak el a huszita hadak, mindenütt félelmetes becsületet szerezve a cseh névnek. A husziták saját soraikban is rendet teremtettek és az ultraradikális taboritákat kerek ötszáz esztendővel ezelőtt, 1434-ben Lipanynál fegyverrel kényszerítették a józan mérsékeltsegre, pedig a taboriták vezére nem kisebb férfiú volt, mint Zizka mindenben méltó utóda, a kopasz Prokop barát.

A huszita harcok elültek és a három rövid esztendőt magába foglaló kor után, amely két királyt is látott a cseh trónon, az uralkodók személye? – Zsigmond és Habsburg Albert – Csehország sorsát összekötötte Magyarországéval. Közlebb hozta ezt a két országot egymáshoz¹? Alig. De nagyszerű érzékkel dolgozott ezután a közeledés eszméjén a huszita kurtanemesből megnőtt Poděbrad György, akit a rendek kormányzóvá választottak posthumus Lászlónak, Albert fiának kiskorúságának idejére, amikor pedig ez a gyöngye leghény meghalt, király lett a Pödebradból.

Poděbrad György és Corvin Mátyás terveket szőnek.

És 1458-ban a Hradsin egyik gótikus termében két férfi szövi világraszóló terveit. Két férfi, akiknek egy a sorsuk. Mindkettő kismemes családból származott, mindkettőt a népeket korbácsoló sors

vihara vetette fel. Az idősebbik, Poděbrad maga csinálta meg az útját. A fiatalabb, Corvin Mátyás törökverő atyja dicsőségének fényében fürdik csak, de már a zord idő fagyasztja számára a Duna jegét, amelyen királlyá fogja kikiáltani nagybátyjának, Szilágyinak hatalmas hadserege. Most még foglya Prága városának, László király vitte még magával Prágába, mert félt a Hunyadi fiúktól. A nagyobbiknak, Lászlónak leüttette a fejét, Mátyás akkor még gyerek volt...

Most itt ülnek egymással szemben. A nagy tervek, nagy gondolatok, szinte szétrepesztik a két nagy koponyát.

Mátyás szabad lesz. Szabad! Már készül számára a lánc, a rózsaszínű lánc. Poděbrad Katalin kezd eladószámba jönni. Nem rossz dolog Szent István koronája, amelyet a székesfehérvári püspök tesz a királyasszony fejére. Ez a kapocs persze nemcsak a két fiatalat fűzi egymáshoz, hanem a két országot is. Mátyásnak tetszik a dolog. Keletről egyre veszedelmesebben hömpölyög a török áradat. Éppen öt esztendeje, hogy a bizánci Hagia Sofiából mecsetet csinált drinápolyi Mohamed. Két év óta Nándorfehérvár ormain is a török lófarkas lobogót lengeti a Duna és Száva felől jövő szellő. Magyarország egymagában gyenge ahhoz, hogy a török tenger ellen gát lehessen. A cseh vitéz megmutatta, hogy mire képes a hit és az akarat...

Poděbrad és Corvin ellenségek lesznek.

A megegyezés kész. Mátyás szabad, mehet haza, csakhamar a királyi vár lakója lesz Budán, Poděbrad Katalin fejére a fehérvári püspök ráteszi

Szent István koronáját. A tervekből azonban nem lesz semmi. És amikor Katalin meghal, a budai várba új asszony kerül, nápolyi Beatrice, aki új levegőt, új terveket, új összeköttetéseket hoz magával. Egy csúnya napon egymással szemben áll a két király, Mátyás és György hadserege. Poděbrad erősebbnek bizonyul, pedig a Corvin fekete hadseregében is kemény cseh huszita vitézek vannak – és a Hradsinban szótt tervek tört roncsain takarodót fúvat Hunyadi Mátyás király.

Csehország és Magyarország egy uralkodó alatt.

Egy negyed évszázad múlva II. Ulászló király újra egyesíti jogara alatt Csehországot és Magyarországot. Egy uralkodó alá kerül cseh és szlovák, ez a két nemzet, amelyet történelmi múlt, nyelvének csaknem azonossága, kultúrájának közossége és azok a letörhetetlen nyomok, amelyeket a huszita háborúk a szlovák népben hagytak, egymáshoz fűznek. Ettől az időtől kezdve, – 1490-et mutat a keresztény naptár – egészen 1918-ig a cseheknek és magyaroknak közös uralkodóik vannak, csaknem közös sorsuk. Hogy még sem találtak egymásra? Ennek a történelmi okát is megpróbáljuk magyarázni ezeken a lapokon.

Mohács után Habsburg kerül a cseh és magyar trónra.

1526 augusztus 29-én Mohácsnál a magyar urak bűne szörnyű büntetésben részesült. Ott maradt a közös király is, II. Lajos és utána könnyűszerrel jutott magyar trónra, cseh trónra a Habsburg.

Le sem szállt róla kerek négyszáz esztendeig. És ha most visszatekintve a múltra, megcsináljuk a mérleget, mit köszönhet a cseh nemzet ennek az uralkodóháznak és mit vett az el tőle, az eredmény egyenesen lesújtó.

Az aktívumot egy mondatban foglalhatjuk össze: II. Rudolf császár, ez a késői humanista Prágának visszaadta régi rezidenciális fényét. Udvarában a tudósok, művészek, költők elitjét gyűjtötte össze. Tycho de Brache és tanítványa, Kepler voltak ennek az udvarnak a díszei. Prága lett a császári székhely, itt székelték a legfőbb központi hivatalok, ideküldték diplomáciai megbízottait idegen országok, ide gyűltek össze a közös birodalmi gyűlésekre a magyar és osztrák rendek.

Ezt adták a Habsburgok Csehországnak.

Különben elvettek tőle mindent.

Adót kétszer annyit fizetett a cseh királyság, mint az osztrák örökös tartományok és a törökök ellen folyó háborúk céljaira hétszer annyit áldoztak a csehek; mint Magyarország, pedig ennek volt igazán érdeke abban, hogy a törököket letörjék.

Elvitték a pénzét, elvitték a kincsét.

Ha végigjárjuk a bécsi császári múzeumot, megtalálunk ott mindent, amit a Habsburg birodalom történelmi emlékekben valaha is magáénak mondhatott.

Megtaláljuk ott a nagyszentmiklósi aranyeletet, Atila kincsét, a legszebb cseh gránátból készült munkákat, a belga tartomány legbecsesebb történelmi emlékeit és a lombardiai festők legszebb képeit. (Ezeket a háború után az olaszok visszakapták.)

Elveszik a csehek vallásszabadságát, önállóságát, nyelvét.

De ami még jobban fáj, elvették vallásszabadságát, elvették önállóságát, elvették még nyelvét is.

Amikor a Habsburgok 1526-ban hosszú időkre a cseh trónra kerültek, Csehország túlnyomó többsége már nem volt a katolikus egyház híve. A husziták és a cseh testvériség egyesülése, az új protestáns vallás hívei, a lutheránusok nem voltak kedvelt hívei az ízig-vérig katolikus Habsburgoknak.

A vallásszabadságért folytatott küzdelem hosszú évtizedeket töltött be. Ha a cseh rendek összefogtak és erős nyomást tudtak gyakorolni a királyokra, a Habsburgok mindig adtak pecsétes írást a vallásszabadságról. Amint azonban a központi hatalom újra megerősödött, ezeket az írásokat ad acta tették. Történelem lett a tételes jogból. II. Rudolf egyszerre észreveszi, hogy az 1555-ben kötött augsburgi vallásbéke ránézve nem kötelező, – ez csak amolyan interim jellegű szerződés volt. Utódja, Mátyás pedig az előd felséglevelében fedez fel szépséghibákat és a prágai érsek császári biztatásra egyszerűen bezáratja a klostergrabi és braunau protestáns templomokat.

A protestáns cseh urak kidobják a vár ablakán a császári helytartókat.

A lavina megindult.

A protestáns rendek tiltakoztak, protestáltak, fellebbeztek. Szavuk nem hatolt el a bécsi császári udvarig. Hátha a hangjukat nem akarják meghallani, megmutatták karuk erejét. És 1618 május

23-án cseh nemes urak betörnek a prágai királyi vár kapuit. A császári helytartók, Slavata és Martinié urak a rendeknek a császár gögös üzenetét adják át. A protestáns urak a habsburgi gögre azzal válaszolnak, hogy a két katolikus cseh udvarnokot more patrio kidobják az ablakon és még az udvari írnokot sem felejtik el utánuk küldeni, ugyancsak az ablakon át. Huszonnégy óra sem telt el és máris készen állt a harminctagú forradalmi kormány és egy pompás forradalmi hadsereg. A császár dragonyosai sietve rückwärtskonzentrierungot csinálnak és Bécsig meg sem állnak, mert keletről már közeledik Bethlen Gábor erdélyi protestáns fejedelem hadserege.

A harmincéves háború.

A harmincéves háború megkezdődött.

És két esztendővel később, 1620 november 8-án Európa minden reakciós fejedelme egy táborban a Habsburg császárral Prága mellett a Fehérhegyen letiporta Csehországot.

II. Ferdinánd császár idegen segítséggel verte le a cseheket. A bosszuló hadjárathoz azonban már nem kellett segítség. A Habsburg mindig jó hóhér volt. A kard nem állt a kezében, de a hóhérpallossal nagyszerűen tudott bánni.

A reakció a cseh szabadságharc leveretése után nem ismert kíméletet.

A prágai óvárosi városháza falába egy hatalmas tábla van eresztve. Rajta 26 név. Nemesek, lovagok, polgárok. Ott a téren nyakazta le őket a Habsburg pribékje. De a vér még nem volt elég. A generálisokat jutalmazni is kellett a császári

trón megmentéséért. Jutalom a protestáns urak és városok elkobzott vagyonából tellett. És mert a generálisok éhségét nem csillapította le ez sem, hát ártatlanokat is perbe fogtak, megkínóztak, kivégeztek és vagyonukat konfiskálták. Aki tehetett, menekült és akik elhagyták hazájukat, kétségtelenül nem a legrosszabb, legértékteleőbb elemek voltak.

Komensky elbujdosik.

1621-ben elbujdosik a cseh kultúra minden idők legnagyobb büszkesége, Komensky Ámos János is, korának legnagyobb pedagógusa és filozófusa. Eleinte két nemes úr, Zerotin Károly és Sadovsky György rejtegetik váraikban, de hét évvel később az országból is menekülnie kell. Hét ország üldöztette, egész világ díszje, hazájának büszkesége, Komensky. Esméi és tanításai még a mai késő században is belevilágítanak. Nevelési elvei – mintha a mai legmodernebb elveket hallanánk: A természet irányítja a tanítást, szemléltető legyen az oktatás. Korunk legújabb vívmánya a testnevelés fellendítése már Komensky pedagógiai könyveiben is megtalálható.

Komensky a lengyel Lissában talált otthonra, de áldásos működését egyidőben Szlovenszkón is folytatta, mint a Rákóczi fejedelmi család nevelője. A Rákócziak adtak később katedrát neki a sárospataki kollégiumban is.

Amikor elhagyja Magyarországot, „A népek boldogsága” című munkájában szinte profetikus szavakat intéz a magyar nemzethez: Itt az alkalom, hogy a magyar nemzet boldogságát kivívja. Ne mulassza el ezt az alkalmat, mert keservesen bűnhődni fog. Az idegen származású király sérti

a nemzet önérzetét. Isten akaratától függ minden, így az is, kaphat-e a nemzet önvéréből való királyt; meg kell tehát figyelni, nem nyilvánul-e valami módon Isten akarata. Valamint a zsidóság romjain a kereszténység, úgy fog a hamis kereszténység romjain az igazi kereszténység épülni. A bestia (Ausztria) romjaiból kell a világ minden birodalmának az igazi kereszténységre megszületnie. De ahhoz szükséges, hogy a nemzet véreből támadjon egy férfiú, aki mindezt végrehajtja. A nemzet, amely erre képes, a magyar nemzet és a férfiúnak is magyarnak kell lennie, aki nem lehet más, mint Rákóczi György.”

Azután tanácsokat ad a fejedelemnek, hogyan oldja meg ezt a feladatát. A cél legyen: Isten, egyház és a haza; az eszközök: a magunk és mások ereje. Az eszközöket helyesen kell alkalmazni, a tervet jól kieszelni és titokban tartani.

Végül felhívást intéz Rákóczi György fejedelemhez: „Te vagy az egyetlen, akitől egyedül várnak a protestánsok isteni és emberi segélyt; ha Te nem vállalkozol erre a feladatra, vigyázz, hogy az Úr haragját rád ne zúdítsa és el ne emésszen haragjának tüzével!”

A szavak elhangzottak, erőteljes tettek is következtek nyomukban, a Rákócziak generációkon keresztül becsületes hittel küzdöttek a Habsburguralom megdöntésén. Tömerdek vért és pénzt áldoztak ezért. Mindhiába. A Habsburg akkor állt hatalma deklarációján. Az idő még nem érett meg.

Csehország a reakció hatalmában.

Csehország napjai idegenben szórták fényüket, bent pedig az országban mindenre ráfeküdt a ko-

Jiří Poděbrad, cseh király

mor sötétség. A politikában jogtalanság lett az úr. Gazdasági életben romlás és nyomor, a gondolat-szabadság eltiprása és vallásüldözés az uralkodó planéta.

Meg a nyelvet is elvette a Habsburg zsarnoksága.

A hivatalos nyelv a német. Az iskolák csak németül tanítanak és az ügyes politika, – különösen Mária Terézia volt nagy mester ebben – még a társadalmi érintkezés nyelvét is németre fordította. Az arisztokrácia, a városi polgárság, mindenki, aki a „társasághoz” számított, vagy legalább is ambicionálta, hogy oda tartozzék, németül beszélt. Csak a szegény kispolgár és a parasztság őrizte meg a cseh nyelvet attól, hogy a későbbi századok történelmében, mint holt nyelv szerepeljen. Ez lett a magyar nyelv sorsa is. A nagy egységes Ausztria útban volt. Csak egy kis türelem, csak haladni kell a megkezdett, jól bevált úton és akkor minden rendben lesz. Történelemmé lesz a csehek, magyarok, horvátok országa. Égő, élő, eleven valóság csak egy lesz: a szent, egynyelvű Ausztria.

Intermezzo.

Mária Terézia húsos, fehér keze csüggedten hanyatlott le a csipkepaplanra. Ma különösen gyötörte a betegség. Calanzoni doktor, a híres genuai felcser reggel nyolc liter vizet csapolt le a felséges asszony testéből. A nagy, felpuffadt test reménytelenül terpedt szét az ágyban.

– Fiamat akarom, – parancsolta a császárnő – Józseffel kell beszélnem!

A szolgálattévő kamarás elsietett. Pár pillanat múlva lábujjhegyen belépett József.

– Ülj mellém – suttogta a haldokló és egy császárnői kézmozdulattal távozást parancsolt Liechtenstein hercegnek és az orvosnak.

– József, ma meghalok. Biztosan tudom. Hatzfeld grófnőnek van egy csalhatatlan jóvendőmondója, egy trákiai asszony. Az megmondta, hogy a legközelebbi holdfogyatkozás elvisz. Hallgass ide! Még egyszer, utoljára kérlek, anyád kér, a császárnő kér – érted? – nem parancsol a császárnő, hanem csak kér: haladj azon az úton, amelyet én kezdtem. Fejezd be művemet, a nagy egységes Ausztriát. Még csak egy évtized, legfeljebb kettő és birodalmunk minden népe egy Istent imád, egy nyelven beszél, egy császárért, egy hazáért dobog alattvalói szíve!

II. József új utakra akar térni.

– Anyám, ne haragudjál, ha még most is azt mondom: a Te utad nem vezet célhoz sem két évtized alatt, sem soha. Ha egy táborban, egy erős hazában akarom látni a nyakas csehet, elpuhult polyakot, könnyen haragra gerjedő magyart, szerbet, románt, cselszövő olaszt, le kell sújtanom rájuk. Elveszem nemzeti iskoláikat és német kultúráját adok nekik, Kant, Lessing és Klopstock kultúráját. Kirtom a közéletből barbár nyelvüket és jövőbeli ivadékaik csak a mi művelt német nyelvünkön fognak már beszélni. Főnemeseik kezéből kicsavarom a hatalmat és a népnek adom, amely hálás lesz nekem ezért és cserébe feláldozza nemzeti létét. A nagy osztrák haza nekem éppen olyan szent céлом, mint Neked, anyám. De engeddd, hogy saját utamon érjem el ezt a célt.

A császárnő sóhajtott. Érezte, hogy ereje fogytán van. De még egyszer összeszedte magát.

– József, én szentül hiszek abban, hogy az én utam a helyes. Jó szóval, kesztyűs kézzel többet érsz el, mint erőszakkal. Esküdj meg haldokló anyádnak, hogy ...

A nagy test vonaglott, aztán elnyúlt, mint egy elejtett exotikus nagy vad. József császár szelíden lefogta a kék szemeket, amelyek merevségükben is olyan szemrehányóan tekintettek rá és magában fogadalmat tett, hogy nem engedi magát eltérítettetni arról az útról, amelyet magának kijelölt.

A vasököl lesújt a népekre.

A vasököl lesújtott. A cseh és magyar iskolák bezárultak, a hivatalos életből eltűnt a cseh és magyar nyelv. Mindenre ráborult az éjszaka, csinálták a „népek boldogságát”, készült a szent osztrák egységes birodalom.

A császári ököl azonban mellésújtott. Az ostorcsapások nyomán felordított a cseh nemzet és ez a hangorkán azt mondta: Nem!

Soha még ilyen egységesre nem kovácsolta az idő az ittélő nemzetiségeket. Csehek és németek összeolvadtak egy haza szeretetében. Német tudósok ösztönzik és cseheket a cseh nyelv és történelem kutatására és Hartmann német nyelven eposzt ír a huszitizmus hőskoráról.

Egyszerre megtalálják önmagukat a cseh költők is. Čelakovsky a néphez fordul, mint a költészet forrásához, a szlovák Kollár ráeszmél a szlávok küldetésére és a hullám tovább sodorja a korokat, Safárik a szláv archeológia alapjait rakja le és Palacky, a cseh történelemírás atyja lesz. És az

elfelejtett cseh nyelv, amelyet már csak a paraszt beszélt, most egyszerre visszatér, a művelt városi polgárság újra megtanulja és tovább fejleszti az irodalmi nívó magaslatáig.

Megszületik a cseh opera.

A nagy fellendülés megteremti a cseh nemzeti zenét is. 1823 február 2-án, Gyertyaszentelő napján nagy ünnepe van a cseh nemzetnek. Műkedvelők előadják az első eredeti cseh operát, amelynek címe: „Drátenik” (A drótos). A szöveget Chmelensky írta, zenéjét dr. Skroup komponálta. Ez a fiatal, lelkes jogász rendezte is a darabot és vezette a zenekart. Ennél többet igazán nem lehet kívánni egy fiatalembertől. A közönség nem is kívánt többet, sőt könnyekig meg volt hatva, tombolva ünnepelte a szerzőt és a szereplőket és virágokkal árasztották el őket. Még Őelakovsky, a szigorú kritikus is el volt ragadtatva az operától és az előadástól, de ebben az elragadtatásban szerepet játszhatott az is, hogy Kometnéba, a női főszereplőbe szerelmes volt. Két kritikus szó hangzott csak el e történelmi előadásról. Nejedly János azt írja, hogy botrányos volt. Neki ugyanis a természetellenes prozódia nem tetszett és ez rontotta el a hangulatát. Palacky nem szólt semmit. Hazament és naplójába azt írta, hogy az előadás 1 forint 6 krajcárjába került. Punctum. A lelkes Skroup azonban dolgozott tovább is és 1834-ben, kerek száz esztendővel ezelőtt megírta a Fidlovacka-t (Templomszentelés), amelynek egyik áriája, „Kde domov můj” az államalakuláskor nemzeti himnusz lett. Ezek a próbálkozások nem voltak művészi, de annál inkább történelmi értékűek és

előkészítették a talajt az igazi nagyok számára, akik megteremtik és világhírűvé teszik a cseh zenét, Smetana és Dvorak számára.

A negyvennyolcas forradalom.

A feltámadt nemzeti önérzetet többé elaltatni nem lehetett. És 1848 márciusában Prága uccáin is barrikádokat emelnek, a lelkes fiatalság hadseregei indulnak ki a Stromovkából a Lánchídon keresztül az óváros felé, hogy kivívják a cseh függetlenséget.

Windischgrätz herceg ágyúgolyói egyelőre rendet teremtettek Prágában, de az ágyúk kilobbanó fénye megdöbbenő őszinteséggel világított Ausztria szétzüllésének folyamatára.

Abszolutizmus – októberi diploma.

A forradalmi mozgalmat leverték és most a Habsburg újból a legsötétebb abszolutizmusra rendezkedett be. Minden nemzetiségi mozgalmat könyörtelenül elnyomott Bach miniszterelnök erős keze. De mit használt mindez a rothadásnak indult birodalomnak? 1859-ben Északolaszországban verik meg a Habsburgot és mint mindig, ha bajban van, Ferenc József most is megtalálja atyái szívét népeivel szemben. 1860 október 20-án megjelenik az októberi diploma, amely erős engedményt tesz a föderalizmusnak a centralista velleitásokkal szemben. Persze, még mindig nem az, amit a cseh rendek kívánnak. És még ezt a keveset is visszavonja pár hónap múlva a februári pátens. Ez már újra centralista vizekre akarja vezetni a

rozoga Habsburg-hajót. Kapkodás és fejetlenség, soha sem egyenes úton járás, mindig a pillanatnyi helyzet kiaknázása, – teremthetett-e egészséges gyümölcsöt ez a politikai Érhetett-e el eredményeket, kényszeríthetett-e biztos és békés mederbe állami életet ez a görbe politikai út?

Feudális – polgári szövetség.

A cseh nemzeti erőket végleg leverni már nem lehetett. A februári pátensre elementáris erővel tört ki a nemzeti mozgalom. „Nedejme se!” (Nem adjuk meg magunkat) – ez lett a csatakiáltás és ez a jelszó csodákat művelt. A bécsi Burg egy szép napon megdöbbenve látta, hogy a cseh feudálisok egyszerre kezét fogták a polgáriakkal. A két tábor plattformja, amelyen összetalálkoztak, a cseh államjog. Követelik Csehország, Morvaország és Szilézia állami önállóságát. Clam-Martinic gróf kezét fogott Palackyval és vejével, Riegerrel. Ilyen még nem volt, jajveszékelték a bécsi konzervatív lapok. Bieger a demagóg, akit még Palacky, az apósa is annak tartott és Clam-Martinic, a konzervativizmus ércebe öntött alakja, egy fronton. El kell pusztulnia a világnak!

És a bécsi lapoknak igazuk is volt. El kellett pusztulnia egy világnak, az ő világuknak, a Habsburg-világnak.

A mozgalom nyitott ajtókat talál még a legmagasabb feudális-klerikális köröknél is. És 1861 április 16-án a prágai tartománygyűlésen Schwarzenberg herceg bíboros indítványt nyújt be, hogy a császárt kérjék fel, koronáztassa meg magát cseh királynak. Két nappal később a bécsi Burg-

ban hatalmas cseh küldöttség tolmácsolja a császárnak a tartománygyűlés óhaját. Palacky és Bieger is a küldöttség tagjai között vannak. A császár cseh nyelven válaszol a kívánságokra és ígéretet tesz, hogy a legközelebbi időben fejére téteti Szent Vencel koronáját. Ezt ígéri Ferenc József, „Európa utolsó gavallérja”. De 1861-től 1916-ig, haláláig, tehát ötvenöt esztendőn keresztül nem talál időt arra, hogy császári szavát be is váltsa.

Kulturális fellendülés.

A politikai mozgalom kulturális téren is óriási fellendülést hoz. A sajtó hatalmas fejlődésen megy keresztül, cseh középiskolák és népiskolák épülnek, a társadalmi és kulturális erők tömörülnek. Megalakul a S okol, a testi kultúra és a nemzeti érzés lendítő je, a Hlahol dalegyesület és az Umelecká Beseda, a művészi egyesület, amelyről Neruda találóan azt mondja, hogy a cseh nép művészi tüdeje. 1862 októberében pedig megnyílik az első cseh színház, az Interinszínház.

A szlovákokról sem feledkeznek meg. 1840 óta a cseh politikusok, írók mindegyike kulturális és politikai jogokat követel a szlovák testvérek számára és 1857 április 6-án két derék prágai polgár, Berger Maximilián földbirtokos és Fingerhut Ferdis, „prágai polgár és sörfőző” a tartományi választmányhoz beadványt intéznek, amelyben a „színházi kultúra terén a nemzeti egyenjogúsítást követelik, mivel a színház nemcsak mulatóhely, hanem mint művészeti és művelődési intézet, egyetlen kulturális képviselője a hétmilliót számláló cseh, sziléziai, morva és szlovák nemzetnek”.

Az ifjúcsehek harca a konzervatívok ellen.

A konzervatív főurak és liberális polgárság násza nem tart sokáig. És 1863-ban dr. Grégr, a Národní Listy alapítója ifjú cseh párt néven bevonul a politikai életbe, mint a konzervatív blok ellenzéke. A harc heves, és az ifjú csehek győzelmével végződik. A konzervatívok, akiken rajta ragad Grégrnek nem minden szatírától mentes elnevezése „öreg csehek”, heves küzdelem után visszavonulnak a politikai porondról. A fiatalok más tempót diktálnak és 1863-ban elhagyják a bécsi Reichsratot, ahová csak másfél évtized múlva térnek vissza.

Palacky nem bízik Ausztria jövőjében.

Bécs még egyszer meg akarja mutatni erejét, pedig akkor már sorsa meg volt pecsételve. Palacky 1867-ben Oroszországban járt és amikor visszatért, Ausztria jövőjét így vázolja:

„Megmondtam már, hogy Ausztria jövőjében nem nagyon bízom, különösen amióta a németek és a magyarok durva faji tirannizmusukat korlátlanul érvényre juttatták. Az a kérdés, mi legyen az ausztriai szlávok sorsa, különösen a cseheké. Azt hiszem, hogy akár orosz, akár porosz uralom alá kerülnének a csehek, soha bele nem nyugodnának sorsukba. Soha nem fogják elfelejteni, hogy jog és igazság szerint önállóságra van igényük és hogy csak saját kormányuk és saját államfőjük alatt lehetnek megelégedve. Egészen biztos, hogy a poroszokat németesítési erőszakosságaik miatt ős ellenségnek és népiségük gyilkosának tekintenek.”

Komensky J. A., a nagy pedagógus

A császárok döntenek a szlávok sorsa fölött.

Az európai szlávok sorsát tovább szőtték nem ugyan a normák, hanem a fejedelmi találkozások. 1876 július elején II. Sándor cár négy órát időzött a reichstadti kastélyban, ahol Ferenc Józseffel a Balkán sorsát tárgyalták meg. Az osztrák császár biztosította Oroszországot a készülő orosz-török háborúban jóindulatú semlegességéről, természetesen nem ingyen. Ellenértékképpen a cár Bosznia és Hercegovina katonai megszállásának türését adta ajándékba a monarchiának. Ajándék volt ez? A Ballhausplatzon nem gondoltak arra, hogy egy újabb szláv terület megszállása a szláv kérdést fogja komplikálni. Ausztria-Magyarország már azelőtt is képtelen volt megemészteni a szláv kisebbségeket, de úgy látszik nemcsak a sors gondoskodott a Habsburg-uralom megdöntésén, hanem maga az uralkodó is minden politikusával, államférfijával és generálisával öntudatlanul dolgozott a tragikus végen.

Paktum a cseh konzervatívok és az osztrákok közt.

Tizenhat esztendeig szabotálták a cseh képviselők a bécsi parlamentet. 1879 októberében készen volt a paktum a cseh konzervatívok és a bécsi centralista hatalom között. A csehek visszatérnek a parlamentbe, de deklarációt olvasnak fel, amelyben bejelentik, hogy Csehország soha nem mond le arról, hogy úr legyen a hazájában, úr legyen saját királyának uralkodása alatt. A bécsi Burgban nagy volt az öröm. Pedig alapjában véve

semmi ok sem volt erre az örömré. Most kezdődött el csak az igazi harc, a végső harc, amelynek végén a Habsburg-birodalom romokban hever, míg valósággá lett a régi cseh álom olyan mértékben, mint ahogyan azt senki nem remélte...

Megindul a nemzetnevelő munka.

1879. A cseh képviselők újra résztvesznek a bécsi parlament tárgyalásain, mint 16 esztendővel ezelőtt. De milyen más lett azóta minden! Közben hatalmas nevelőmunka indult meg. Néhány vezér, – számra nem sok, de tehetségben gazdag, szervezőképességben elsőrangú –, átformálta a cseh lelket. Sajtó, irodalom, művészet és társadalmi élet, sport és közgazdaság, még a táncterem is egy célt ismert: a lelkek nemzeti öntudatra való ébresztését.

Francia-orosz orientálódás.

Egyet tudtak: Az osztrák elnyomja őket, de százszor veszedelmesebb lenne a porosz uralom. A königgrätzi veszített csata után ez a veszedelem is fenyegette Csehországot. És csak Bismarck politikája mentette meg őket ettől. Valami különös megérzés azt sugallta, hogy a francia és orosz válthatja csak meg a cseh nemzetet. És prágai diákok, munkások és intellektuálisok uccái tüntetéseken lelkesen énekelték a szláv dal új strófáját:

Zije, zije duch slovansky, na vzdor roste, květe!
 Rus je s námi; kdo proti nám, toho Francouz smete!
 (Él még, él még a szláv lélek, a dac erősíti,
 Velünk van az orosz, a francia elleneinket elsöpri!)

Ifjú csehek a konzervatívok ellen.

Az idő eljárt a konzervatív blokk felett.

Más pennával írtak, más idő járta. A felszabadult ifjú erők nem nézhették tétlenül, hogyan alkuszik meg pár konzervatív öreg feudális és velük együtt Rieger kispolgári csoportja a bécsi udvarral. Hogy ezek a feudálisok is szerették cseh hazájukat és Rieger igen nagy érdemeket szerzett nemzete körül, azt senki tagadni nem akarja. Azonban a tempó nem tetszett a fiataloknak.

1890 május 30-ikán megtörtént a nagy politikai összeütközés a tartománygyűlés előcsarnokában. Az ucca forrongott. Sokezer ember vonul a Malostranské námesti felé, ahol Radetzky marsall ércbeöntött lovasalakja állt. (Ma a tudós Denis professzor nem nagyon jól sikerült szobra ül helyében.)

A tüntetőket a rendőrök nem engedik át a kordonon. Csak egy tíztagú deputáció járulhat Rieger elé. Szónokuk energikusan jelenti ki:

– Rieger doktor úr, vegye tudomásul és mondja meg képviselő társainak is, hogy a tervezett kiegyezésnek nem szabad létrejönnie!

Rieger szíve mélyéből törnek elő a hangok:

– Jegyezzék meg maguknak az urak, én csak azt fogom cselekedni, amit a józan ész és Csehország érdeke követel. És ha a nemzet nem áll mögöttem, akkor levonom a konzekvenciákat!

A nemzet nem állt mögötte. Egy év sem telt el és a választásokon 1891 márciusában az ifjúcseh párt vonult be diadalmasan a parlamentbe, élén három realista politikussal. A három új név: Masaryk és Kaizl professzorok és Kramář.

Masaryk és Kramář a porondra lépnek.

Masaryk és Kramář!

Az egyik egy szegény kocsis fia Selfmademan – ahogyan az iskoláskönyvben áll, sőt talán még ott sem, inkább mesekönyvekben. Kramář gazdag gyáros fia. Masaryk szocialista – anélkül, hogy bármilyen *izmus* kerítette volna teljesen hatalmába – Kramář már osztályhelyzeténél fogva is kapitalista.

A két ellentétes pólus most közös platformon találkozott: a cseh nép iránt érzett forró és önzetlen szeretet minden ellentétet felejtető bázisán. A CAS című félhavi folyóirat hozta őket először össze. Nagy lendülettel építik ki az orgánumot hetilappá és rövidesen a politika középpontjába kerülnek a „cseh realisták”.

Ferenc József és Masaryk.

A prágai tartománygyűlésen a csehek maradtak a győztesek, míg a bécsi parlamentben a kis cseh csoport, – akkor már Masaryk volt a vezetője – erősen aktív defenzívában van és csaknem elszigetelten küzd. Csak a szlovének szimpátiája van velük, a lengyelek más cél felé szaladnak és egyelőre rezervában maradnak. Prága hatalmas tüntetéssel reagál a parlamenti forró küzdelmekre, Ferenc József császár duzzog és: óh borzalom – a delegációk fogadásán tartott cerclen rugalmas léptekkel halad el Masaryk professzor mellett anélkül, hogy megszólítással kitüntetné.

Történelmi pillanat! 1893 május 25-ikét írtuk. Egy negyedszázaddal később a mellőzött képviselő a prágai Hradsinban elfoglalta II. Rudolf lakosztályait, mint Csehszlovákia államfője, mialatt a

gőgös Habsburg utódja életéért reszketve fut „szeregett népei” elől a hidegen semleges Svájcba.

Masaryk a hármas szövetség ellen.

Masaryk professzort nem izgatja ez a megbánás. Hangja nem lesz élesebb, amikor pár nap múlva a delegáció ülésén a hármas szövetség ellen sorakoztatja fel metsző logikával felépített érveit: „A hármas szövetség nem számíthat a cseh nép szimpátiájára, mert ebben az alakulatban Ausztria egészen alárendelt szerepet játszik, mint Németország függvénye. Berlin pedig ezt a szövetséget csak arra akarja felhasználni, hogy Ausztria segítségére legyen Paris és Szentpétervár elleni terveiben.”

Háború Franciaország és Oroszország ellen! Ez igazán nem lehetett népszerű a csehek szemében.

Prága tüntet a császár születése napján.

Az ellenségeskedés Prága és Bécs között egyre nyíltabb és három hónappal később, augusztus 17-én a császár születésnapjának előestéjén, amikor a katonazenekar a Gotterhaltét intonálja, sok tízezer torok kiáltja:

Le a császárral!

Katonai készenlét, megerősített rendőrőrszemek cirkálása, lapelkobzások, egy csomó letartóztatás – így ünnepelték Ferenc József születésének 63-ik évfordulóját Prágában.

Rasin Alajos dr. büszkén vallja magát az Omladina megalapítójának.

A hazaárulási per tárgyalásán egy vádlott sem inog meg egy pillanatra sem. Dr. Stránsky, az ifjú

cseh képviselő és dr. Baxa Károly, a védők, mes-
teri munkát végeztek. A kivételes bíróság meg-
tette, amit a felsőbbség rájuk parancsolt: drákói
ítéletet hozott. A 77 vádlott közül csak nyolcat
mentett fel, a többi részben felségsértésért, rész-
ben kisebb bűncselekményekért elítélte. A vádlot-
takat nem törte meg az ítélet és a 25 esztendő-
s dr. Rasin Alajos büszkén mondta oda a törvény-
széknek: „boldog vagyok, hogy az Omladinát, a
cseh fiatalság nemzetvédő szervezetét meg tud-
tam teremteni”.

Kegyelmezés – politikából.

A bíróság kegyetlen Ítéletet hozott, de a kor-
mányzat már nem érezte magát elég erősnek ah-
hoz, hogy az ítéletet végre is hajthassa. Minden
halálra ítélt, erejét vesztett, még utolsót vonagló
korszak hatalombirtokosa végigcsinálja ezt a ko-
médiát. A „független” bíróság ítélt, az államfő pe-
dig megkegyelmez, hogy ezzel hódítsa vissza re-
nitenz népeinek szívét.

Mindez persze már későn jött, ami a történelmi
fejlődés könyvében meg volt írva, annak be kellett
következnie.

A bomlási processzus rohamosabb tempókat vett
és meg kell állapítani, hogy ebben sokkal nagyobb
része volt Bécs balkezes politikájának, mint Prága
aktivitásának.

Becsukják a „zde”-vel jelentkező rekrutákat.

II. József korszaka elevenedett meg. A cseh
nyelvet újra elnyomja Bécs. A rekrutákat, akik
„hier” helyett „zde”-vel jelentkeznek, becsukják

éppen úgy, mint a magyar bakát, ha a saját nyelvén akarja jelenteni azt a boldogságot, hogy a császárt tűzön-vizen keresztül, szárazföldön és vízen szolgálja és parancsára kész hősi halált halni.

Csehet és magyart újból ugyanaz a sérelem éri, egy a sorsuk újra és az egyesülésben rejlő erőt mégsem tudják kihasználni.

Pedig megpróbálták.

Polónyi és Klofáč magyar-cseh front megteremtéséről tárgyalnak.

Polónyi Gézának, a minden hájjal megkent fiskálisnak, ellenzéki vezérnek és 1906-ban, a koalíció nem éppen dicsőséges érájában rövid ideig igazságügyminiszternek érdekes vendége van: Klofáč képviselő, a cseh nemzeti szocialisták vezére.

A Habsburg-ellenes közös front megteremtéséről tárgyalnak. Alig mennek azonban a dolog érdekébe bele, máris világos mind a kettő előtt, hogy sohasem fogják egymást megérteni.

Két világ találkozott itt össze és hidegen mentek el egymás mellett, nem érthették meg egymást.

A cseh politika vezérlője a középbirtokos parasztgazda.

Az egyik a cseh síkságról jött, ahol évszázadok óta egy gazdaságilag kielégített emberfajta irányítja a közélet menetét, a középbirtokos paraszt. A 100-300 holdas birtokos, aki generációk óta gazdasági iskolában nevelkedett, földjét intenzíven műveli és a kalendáriumon és gazdasági szakirodalmon kívül újságokat és könyveket is olvas,

korcsma helyett a társaskörbe jár, ahol megtárgyalja a politikai és gazdasági kérdéseket, önálló véleménye van és a választásokon meggyőződése szerint szavaz, még opportunisták szempontok sem befolyásolják, mert gazdaságilag független. Van szíve áldozni nemzeti célokért, könyvtárak, közművelődési egyesületek és intézmények részére mindig nyitva van az erszénye, a színházat nem *pártolja* (milyen szomorú az a kultúra, amelyet *színpártolók* tartanak fenn), hanem elmegy a színelőadásokra, mert ez kulturális szükséglete. A vagyon generációkon át inkább gyarapszik, mint fogy, mert a birtokot osztatlanul a legidősebb fiúra hagyja, a többiekből orvost, ügyvédet, hivatalnokot, tanítót nevel. Persze arrafelé is van pár ezerholdas, a Fürstenbergék, a Lobkowitzok, Clam-Gallas-Nostic, Rohan, Harrach családok és mások kezén nagybirtokok vannak, de a típus a közép-birtokos paraszt. Ezért van ezen a földön falu falu mellett, sűrűn be van telepítve ez a gazdag vidék.

És milyen falvak ezek!

A cseh falu kultúrája.

Egy-kétezer lakost számláló községeknek rendezett uccáik vannak, a templomtéren rendszerint egy művészi szempontból is kifogástalan szobor, – legtöbbször Hus János mester kőbifaragott alakja, – az uccák, terek kövezettek, emeletes, csinos házak, villannyal világítva még az istállók is, modernül berendezett kórház, hiánytalanul felszerelt iskolák, közművelődési egyesület, egy-két zenekar, műkedvelő társaságok, Sokol. És ha a templomban vagy nemzeti ünnepen az énekkar

megszólal, a legnagyobb zenei kultúráról tesz tanulmányt.

Ennek a földnek szószólója volt Klofáč.

Magyarország a nagybirtokosok országa.

Polónyi Géza országa, az urak országa, ahol az Esterházyaknak 409.000 hold kiterjedésben fekszenek birtokai és a százezer holdas grófok is éppen elég szép számban vannak, ezzel szemben sokmillió parasztnak egy holdja sincs. Ahol napi járőföldre van egyik falu a másiktól és közhajtásnyira az egyik zsuppfedeles zsellérház a másiktól.

Hány 10-12.000 lelket számláló falu vagy város van a magyar ugaron, ahol nincs egy rendezett ucca, nincs egy kórház, düledező az iskola, nincs egy könyvtár, messzire elkerüli a színikultúra, a kalendáriumon és a Löbl Dávid-féle egyiptomi álmoskönyvön kívül nem vesznek könyvet, száraz időben porfelhő ül rá a beteg tüdőkre, ha eső esik, bokán felül érő sár marasztal. Az uccák petróleummal vannak világítva, holdtöltekor pedig egyáltalában sehogyan sem. A falu lakói közül többségben a zsellér, mezőgazdasági napszámos, aki birtokosgazda, annak is 5-10 holdja van legtöbbször majdnem annyi gyerekkel.

Minden, ami ebben az országban történik és épül, a tízezer holdas mágnásért és gentryért van. És jaj annak, aki a parasztot öntudatra akarja ébreszteni, vagy éppen szervezetbe tömöríteni osztályhelyzetének megjavítása céljából. Ezért keli a parasztszocializmus agitátorainak egyik börtönből a másikba vándorolni és ezért pusztítja el or-

gyilkos kéz Achim Andrást, a szlovák parasztvezért. Alig mondhatta még nagyobb joggal el egy osztály, hogy „az állam én vagyok”, mint a magyar nagybirtokosok.

A csehek hármasszövetség ellenesek.

A csehek politikai koncepciója is egészen más volt, mint a magyaroké. Prága ugyan akkoriban még nem gondolt egyébire, mint egy föderatív Ausztriára, amelyben a nemzetiségek teljesen egyforma jogokat élveznek. De külpolitikában egészen önálló utakon jártak.

Az osztrák delegáció cseh tagjai – főleg Masaryk – mindig ellene voltak a hivatalos külpolitikának.

Magyar külpolitika! Erről tulajdonképpen nehéz lenne beszélni. A monarchia külpolitikáját a bécsi Ballhausplatzról irányították és az idősebb Andrássy Gyula óta magyar politikus számára elérhetetlen volt a külügyminiszteri szék. Döntő jelentőségű külpolitikai kérdésben a magyar kormányt legtöbbször csak udvariasságból és post festa informálták. Ha pedig akadt olyan miniszterelnök, aki ambicionálta azt, hogy a külpolitikai kérdésekbe is beleszóljon, azt könnyen leszerelték, vagy pedig elintézték úgy, hogy az információkat is beszüntették.

Amilyen heves ellenzői voltak a csehek a hármasszövetség politikájának, mivel látták, hogy annak éle Oroszország és a francia köztársaság ellen irányul, éppen olyan határozottsággal, de minden meggyőződés nélkül, – támogatta a mindenkori magyar kormány a hármasszövetségi politikát. Nem lehetett előttük kétséges, mit várhat Magyarország a német szövetségtől.

Mit várhatott Magyarország a német szövetségtől?

Rákosi Jenő, a legnagyobb magyar publicista írta a Budapesti Hírlapban a tiszaezslári vérvád ítélelhozatala előtt: „Jaj a zsidóknak, ha elvesztik a pert, de százszor jaj, ha megnyerik!”

Körülbelül ugyanez az *auspicium* nyílt meg Magyarország előtt, amikor a német szövetségben megkezdte a háborút. Jaj nekik, hogy elvesztették, de százszor jaj lett volna, ha megnyerik. így elvesztették területük kétharmadát, de az utódállamokba szakadt nemzeti kisebbségeik megfelelő védelemben részesülnek és minden mód megadatott nekik gazdasági jólétük és kulturális fejlődésük fellendítésére. Ha győznek, akkor semmit sem hagyott volna meg belőlük Németország, hanem szőrröstől, bőrröstől felfalta volna őket. Nem is csinált a porosz ebből a háború alatt titkot. Naumann Frigyes Mitteleuropa ja leplezetlenül elárulta a német koncepciót: közös gazdasági egység, közös hadsereg német főparancsnokság alatt és a külügyek közös intézése. Magyarra fordítva ez azt jelenti, hogy Ausztria-Magyarország gyarmata lett volna Németországnak, amely az ellenséges piacokról kiszorult selejtes árút itt helyezte volna el drága pénzért és itt szerezte volna be olcsón a nyersanyagot. A közös hadügyet tapasztalat szerint Berlinben úgy kezelték volna, hogy egy porosz káplár nagyobb úr lett volna Bécsben, Prágában vagy Pesten, mint akár egy miniszterelnök. A közös külügy irányításáról kár lenne beszélni is. El tudjuk képzelni, mennyire lett volna az *közös*.

Károlyi Mihály nagystílú külpolitikai koncepcióját meghiúsítja Tisza István.

Egyszer történt csak meg, közvetlen a háború kitörése előtt, hogy egy magyar politikus, egy ellenzéki párt vezére, különvéleményt jelentett be a hármasszövetségi politikában. Károlyi Mihály Parissal és Szentpétervárral kereste a kapcsolatokat, mert tudta, hogy egy világháborút csak ilyen úton lehet megakadályozni. Már készen volt a terv a szentpétervári látogatásra, amely tüntetés lett volna a monarchia német barátsága ellen, 1914 tavaszán kellett volna indulnia Károlyinak és vezérkarának Szentpétervárra. Tisza István, Magyarország akkori miniszterelnöke megakadályozta ezt a politikai tüntetést és ezzel megpecsételte a monarchia sorsát.

A Hahshurgok és a magyar loyaltás.

Két távoli világ képviselői ültek össze Polónyi Géza Károlyi uccai irodájában. A tárgyalás rövid volt és negatívummal végződött. Kiderült, hogy a két nép, a magyar és cseh nemzet beállítottsága a Habsburgokkal szemben is merőben ellentétes.

Magyarország talán éppen olyan sokat szenvedett négyszáz esztendőn át a Habsburgoktól, mint a csehek. A magyaroknak is vannak emléktábláik olyan nevekkkel, amelyeknek viselőit Habsburg-pribék törte kerékbe, nyakazta le, akasztotta fel, vagy lőtte agyon. Wienerneustadt és Eperjes, Arad és a pesti „Nájgebáj” sokat tudnának erről regélni. És mégis, a magyar politikának nem volt egyetlen pártja sem, egyetlen politikusa sem, aki komolyan gondolt volna arra, hogy Magyarország

valaha is megszabaduljon ősi ellenségétől. Minden magyar Petur bán volt, Katona József Bánk Bánjának ez a pompásan megrajzolt figurája, aki szidja a királyt, összeesküszik ellene, de ha a királynak csak a nevét említi Bánk, a király helytartója, térdre omlik és visszaesik szolgálai hűségébe.

Gerinces magyar politikusok.

Ezért nem volt népszerű az a magyar politikus, aki keményen megállja a helyét a király előtt is. Ezért hamar elfelejtett politikai nagyság a különben nagy koncepciójú Szilágyi Dezső, aki I. Ferenc József őfelségének legmagasabb orra alatt hadonászik nagy húsos mutatójával: „Felség, ez nem megy!” És szinte lekicsinylő mosolygás jut ki Justh Gyulának, ennek a minden tiszteletre méltó, tiszta kezű és tiszta lelkű politikusnak, aki kemény kálvinista nyakát nem hajlandó a schönbrunni Dalai Láma előtt sem meghajtani. Ellenben bálványozott nagyság lesz Tisza Istvánból, aki az agg uralkodó előtt egy bizánci udvarnokot megszegyenítő alattvalói alázattal hajlong, míg lefelé egy csendőrkáplár durvaságával kormányozza az országot.

Ferenc Ferdinánd niebelungi alakja.

És ha Ferenc József, a Dalai Láma, Ferenc Ferdinándnak a trón örökösének hasonmását csak valamilyen északi monda, talán a Niebelung-ének rideg alakjai között találhatjuk meg. A század eleje óta Ferenc Ferdinánd politikája nyomja rá a monarchia életére bélyegét. Senki sem ismeri, tulajdonképpen senki sem tudja, mit akar, mik a terveit, csak dodonai szűkszavú kijelentéseiből

sejtik, hogy a trializmus híve és Magyarországot le akarja törni. A csehek egy kis részében – amely hajlott a loyálisra, az a hit terjed el, hogy Chotek Zsófiával kötött házassága közelebb hozza a csehekhez. A nagy többség azonban tudta, hogy ez a házasság legfeljebb egy pár cseh mágnáshoz hozza közelebb ezt a rideg, számító katonamebert. És hol volt akkor már a cseh nép a mágnásoktól!

A trónörökös nem szerette a szlávokat.

Akár híve volt Ferenc Ferdinánd a trializmusnak, akár nem, egy bizonyos, hogy nem szerette a szlávokat, mint ahogy nem szeretett ez magán és a felséges uralkodóház tradícióin kívül senkit. Alig képzelhető különben el, hogy azon a végzetes utazáson, amely számára az utolsó volt, éppen június 28-ikát Vidovdant, a szerbek nemzeti ünnepét választotta volna ki, mintegy tüntetésképpen a szarajevói szeánsz megrendezésére.

Masaryk újra bevonul a parlamentbe.

A cseh politikusokat éppen úgy nem tudta – vagy talán nem is akarta megnyerni Ferenc Ferdinánd, mint ahogyan az agg császár sem. 1907-ben Masaryk újra bevonult a bécsi parlamentbe, de akkor már mint saját pártjának vezére. Látóhatára kiszélesedett, politikája átfogóbb volt, most már minden érdeklő és mindenért latba veti tekintélyét és tudását, ami a monarchia más szláv nyelvű nemzetiségének ügye is.

Bosznia-Hercegovina annexiója.

Az osztrák-magyar monarchia külpolitikája veszedelmes gyorsasággal siettetni a véget. 1908-ban

Aerenthal Lexa külügyminiszter minden diplomáciai előkészítés nélkül annektálja Bosznia-Hercegovinát, vagyis az 1879-es berlini kongresszus határozatát, amellyel a monarchia meghatalmazást kap ennek a szláv területnek ideiglenes megszállására, egyszerűen felrúgja. Ezzel új veszedelmes probléma merül fel a bécsi urak előtt, a szerb kérdés.

Szerbia – terra incognita.

Bécs értelmetlenül áll az egész kérdés előtt. Anynyit tudtak, hogy a cár legfőbb patrónusa a négy-milliós kis balkáni országnak, mert azt remélte, hogy Konstantinápolyhoz vezető útjában Belgrád az első stáció. Tudták azt is, hogy a cár szükség esetén fegyverrel is oldalára áll Szerbiának. Valahogyan mégis lebecsülték ezt a kis országot és a magyar nagybirtokosok érdekében erősen agreszív politikát folytattak ellene. Szerbia agrárállam. Ha búzáját és sertéseit nem tudja exportálni, saját zsírjában fullad meg. A magyar grófok azt mondták, hogy inkább fulladjon meg, sem hogy Magyarországon a liszt, kukorica és zsír árát lenyomja. Amióta a két Balkánháborúban szenvedett vérvesszései meggyöngítették, még kevésbé tartott tőle a monarchia. 1912-ben Masaryk Tamás kihallgatáson jelentkezett Berchtold külügyminiszternél. A professzor Belgrádból jött, ahol Pasics miniszterelnökkel tárgyalt és annak üzenetét hozta. A szerb államférfi azt az ajánlatot tette a monarchiának, üljenek le a zöld asztalhoz és próbálják meg kölcsönös engedékenységgel az elmérgesedett viszonyt valamiképpen megjavítani. Masaryk professzor küldetése megtört a bécsi grófok gögösségén. A

cseh politikus ekkor már tudta, hogy Ausztriát megmenteni nem lehet.

A sarajevói merénylet.

1914 június 28-án Princip és Csabrinovics szerb fiatalemberek fegyveréből két golyó szabadult el. A golyók Ferenc Ferdinándot és feleségét halálra sebeztek.

Ma már megállapított történelmi tény, hogy ezt a merényletet meg lehetett volna akadályozni, ha olyan szempontok nem lettek volna irányadók, amelyek egyenesen megdöbbszentően hatnak bornirtságukkal. A sarajevói katonai parancsnokság úgy akar menekülni a felelősség terhe alól, hogy azt egyszerűen áthárítja az udvari etiketre, amely nem engedte meg, hogy Chotek Zsófiának, a morganatikus feleségnek katonai jellegű tiszteletadást – tehát katonai kordonnal való védekezést – adjanak. Az is megállapított tény, hogy úgy a magyar, mint az osztrák kormányköröknek nem volt tragikus meglepetés a trónörökspár halála. Nem szerette őket senki, Ferenc Ferdinándtól félt mindenki és ez a halál az illetékeseknek csaknem úgy jött, mint egy kényszerű, de nem éppen kellemetlen megoldás.

Berchtold külügyminiszternek a merénylet jó ürügy a leszámolásra.

Berchtoldnak és körének egyenesen jó alkalom volt arra, hogy a kellemetlen Szerbiával ezúttal egyszer és mindenkorra leszámoljon. Ezért kellett a merénylet ügyében elrendelt vizsgálatot olyan utasítással folytatni, hogy az feltétlenül a szerb hivatalos körök bűnösségét derítse ki. Báró Wies-

Baxa Karel dr., Praha főpolgármestere

ner udvari tanácsos, a külügyminisztérium egyik legkitűnőbb hivatalnoka, aki keresztül-kasul ismerte a Balkán-kérdést, ezzel a külön megbízással megy le Szarajevóba és azonnal kegyvesztett lesz, amikor két hét múlva azt jelenti, hogy képtelen olyan nyomokra akadni, amelyek szerb hivatalos körök bűnösségét akárcsak valószínűsítik is.

Berlin akarja a háborút.

Berchtold grófnak háború kellett, ha csak nem akarta a németekkel való szövetséget örökidőkre eljátszani. Mert ezt a háborút Berlin akarta, Berlin akart leszámolni Oroszországgal és Franciaországgal, mielőtt azok még elkészültek volna a háborúra, Berlinnek ragyogó alkalom volt a trónörökös meggyilkolása. Háborút kezdhet anélkül, hogy támadó fél lenne, sőt még tulajdonképpen nem is a saját számlájára, hanem mint a megsértett Ausztria hűségese szövetségese. *Nibelungentreue* – írták a berlini lapok és tetszelegtek maguknak az ezüstpáncélos Lohengrin szerepében, aki életét áldozza a vérig sértett védtelen ártatlanságért.

A csehek és a világháború.

A cseh politika tényezői az ellenzéki partokról látszólagos passzivitással néztek az események elébe, alkalmuk sem volt hangos állásfoglalásra, mert a bécsi parlamentet bölcs előrelátással szabadságra küldte a császári ukáz, a lapokat pedig a kemény sajtótörvény rendszabályozta meg.

Egy bizonyos volt az egész cseh közvélemény előtt, ez a háború szívük ellenére való dolog és már akkor megérett a nép minden rétegében a titkos

gondolat: a szláv testvérek ellenem, harcolunk. Az idő maga sokkal zavarosabb volt, sem hogy meghatározott tervek és irányok kristályosodtak volna ki. A bizonytalanság köde ült mindenben, a józan ész még remélt, az európai áramlatokkal ismerős politikai felfogás azt hihette, hogy Németországot vissza fogja tartani a háborútól az, hogy az egész világgal találja magát szemben.

A józan ész ezúttal csalódott. Akik a lavinát megindították, már nem voltak urai a helyzetnek, a katasztrófának be kellett következnie.

S 1914 július 24-én Ausztria-Magyarország belgrádi követe, Giesl báró átnyújtotta Szerbiának a végzetes demarsot. Ahogy Karl Kraus a Faekelben írja: Ausztria-Magyarország, ez a szemétdomb Európa kellő közepén, ultimátumot intézett az egész világhoz, hogy végre hordják már el a földszínéről.

Ezen a napon kezdett megérni a cseh politika gyümölcse.

Intermezzo.

A Belvedere alatti fasorban két férfi találkozik. Lenéznek aranyos Prága zöldpatinás kupoláira, száz tornyára. Ennek a városnak, ennek az országnak a sorsa most fog eldőlni. A háború már hónapok óta dühöng, a németek Paris alatt állnak, az osztrák-magyar hadsereg két oldalról szorongatja Szerbiát, az orosz „gőzhengert” megállította egy német generális, akit valahonnan a nyugdíjas elfeledettségéből ásott ki a hadvezetőség.

A kettő közül a fiatalabbik, a harmincéves kereskedelmi iskolai tanár, Beneš hirtelen kitör:

– Hát mi, a csehek semmit sem teszünk ebben a világégésben nemzetünkért?

Az idősebb úr, Masaryk tanár hevesen válaszol:

– Téved, barátom, én már eddig megtettem, amit tehettem. Jártam Hollandiában és felelevenítettem igen értékes összeköttetéseimet. A Times külpolitikai szerkesztője rendelkezésünkre áll. Beszéltem Seaton Watsonnal és írtam Denisnek Parisba. Igaz, hogy ez csak a kezdet, de hát a mi eszközeinkkel nehéz valamit elérni.

Beneš elönti a vér.

– Tanár úr, bízik bennem! Használjon engem fel. Mindent a világon megteszek hazánk érdekében!

Masaryk tanár boldog meglepéssel nézett volt tanítványára. Ez a temperamentum, ez az áldozatkészség! Eddig hiába keresett segítőtársat, akiben így együtt talált volna mindent.

Masaryk és Beneš az imádott Prága kupolái fölött örök szövetséget kötöttek ...

MÁSODIK RÉSZ
BENEŠ ELINDUL ÚTJÁRA

1. Kozlanytól – Prágáig.

A család.

Beneš Edvard dr. 1884 május 28-án született Kozlany községben. Atyja, Matej Beneš földműves - szülőktől származott s ő maga is földműves volt. A Beneš-család a Rakovnik melletti Slovice községben élt emberöltő óta és a család majdnem valamennyi tagja földműveléssel foglalkozott. Ezek az emberek leegyszerűsített, puritán életmódot folytattak s életük a mindennapos kis gondokban s a földdel való harcban telt el. Ez a kemény és szívós életmód érlelhette meg később Beneš dr.-ban a hallatlan kitartást és energiát.

Beneš Edvard apjának kis gazdasága volt mintegy 20 hold földdel, amely azonban nem volt a legjobb minőségű. A Beneš-házaspár tíz gyermeknek adott életet és Edvard volt közöttük a legfiatalabb. Két gyermek még egészen fiatal korban meghalt, úgy hogy hat fiú és két lány maradt életben. Elképzelhető, hogy micsoda nagy munka hárult a szülőkre, a sovány földből nyolc gyermeket eltartani és felnevelni. Az öregek azonban szívós és kitartó munkával nemcsak azt érték el, hogy a gyermekeket felnevelték, hanem módját ejtették annak is, hogy hármat a gyermekek közül iskoláztassanak és szellemi pályára készítsenek elő. Ebben a munkában Matej Beneš, az apa járt elől, aki rendkívül céltudatos, vállalkozó szellemű ember volt, aki szí-

vesen hajlott az abban a korban szokatlannak és vakmerőnek tűnő újításokra is, ha azokban praktikus eredményeket vélt látni.

Matej Beneš kis gazdasága az egész környéken vezetett. Első volt, aki mezőgazdasági gépeket használt. Ebben a munkájában legidősebb fia, Vac-lav segített neki, aki mint tanító intenzíven foglalkozott mezőgazdasági kérdésekkel is. Ez a vonás mindenképpen érdekesen állítja be az öreg Beneš-t, aki abban az időben mint öreg földműves meghallgatta fia tanácsát és belátta azt, hogy fia, bár tanult ember, érthet a mezőgazdasághoz is.

A nyolc gyermek eltartása egyre fokozottabb igényeket támasztott a családfővel szemben. Új kereseti források után kellett nézni. Matej Beneš egy kis téglakészítő üzemet vett bérbe és téglakészítéssel kezdett foglalkozni. Ennél a munkánál gyakran lehetett látni az öreget, amint egyedül rakja fel a szekerre a téglákat és viszi a falvakba. Később újabb kereseti ággal bővült Matej Beneš foglalkozási köre. A faluban megvásárolta a gabonát és Pilsenbe vitte eladni. A sok fáradságos munka ellenére sem tellett annyi Matej Beneš nek, hogy gondtalan nevelést és tanulást biztosítson gyermekeinek, akik bizony így megismerték a nélkülözést is.

Matej Beneš gyermekeivel szemben jó, de szigorú apa volt, aki gyermekeitől megkövetelte a munkát. A diákgyerekek, ha vakációra hazajöttek, nem igen tudták, hogy mi az a gondtalan élet, a henyélés, a vakáció ezer öröme. Dolgozniok kellett, mert munkájukra szükség volt. Ez a körülmény azután mély nyomot hagyott a gyermekekben. Életük zsenge korában megismerték a demokráciát, a munka megbecsülését és értékét.

Beneš szülei

Beneš ifjúsága.

Beneš Edvard kora ifjúságát szülőfalujában töltötte el. Rendkívül élénkszellemű fiú volt. Az elemi iskolában jól tanult. Érdeklődése már egész korán a történelmi olvasmányok felé fordult, amiben bátyjának, Václavnak volt nagy része. Különösen Ilus János és Zizka érdekelte erősen a fiatal Benest és 11 éves korában rimes ódát írt Zizkáról. Ezek ellenére sem dőlt el még ebben az időpontban a nagy kérdés: taníttassák-e tovább Edvardot? Vojta bátyja rábeszélésére – aki a prágai tanítóképző intézet hallgatója volt – elhatározták a szülők, hogy mégis iskoláztatni fogják Ed var dot. Eleinte úgy tervezték, hogy reáliskolába fog járni, miután azonban a sok gondolkodás után a reáliskolába való beiratási időt elkéstek, Edvard a Kral Vinohrady-i gimnáziumba került. Ebben az időszakban Václav bátyjánál lakott, aki a vrsovicei polgári iskolában tanított.

Ez 1896-ban történt. Edvard Beneš 12 éves volt...

A kialakuló egyéniség.

A gimnáziumban, bármilyen furcsán is hangzik, Beneš nem volt jó tanuló. Ellenére annak, hogy kiváló képességei már egészen fiatal korban jelentkeztek, a fiatal Beneš nem olyan fából volt faragva, aki könnyen beletörik az iskolai élet egyhangúságába. Edvard egyéniség volt! Nyílt szemmel és korán fejlődött aktivitással. A kis Beneš a cselekvések embere volt már fiatal gimnazista korában. Érdeklődése majdnem kizárólag olyan dolgok irányába koncentráldott, amelvekről tudta, megérezte, hogy

lus, a bizonyítvány volt a fontos. Ő nem az osztályzatért, az előmenetelért tanult. Az őt nem érdeklő tantárgyakat éppen hogy „elintézte”, ha nem is hanyagolta el. Ezzel szemben páratlanul álló szenvedéllyel és tudásszomjjal vetette magát azokra a tantárgyakra, amelyek érdekelték. És ilyen esetekben nem is törődött azzal, vajjon „kötelező”, vagy „nem kötelező” tantárgyról van szó. Sőt még tovább is ment. Nem elégedett meg azzal, amit az iskolában tanítottak, vagy ami a tankönyvekben állt. Források után kutatott és hangyaszorgalommal gyűjtötte az adatokat, a hozzávaló irodalmat és kútfőket. Ilyen módon tanulta meg például a francia nyelvet. A francián kívül Beneš nagy vonzalmat tanúsított a logika és pszichológiai tudományok iránt, úgy hogy diák korában egy középiskolai növendéket messze felülmúló műveltséggel rendelkezett.

Edvard első gimnazista korától kezdve szenvedélyes futballista volt. Harmadikos korában az S. K. Slávia csapatának balszélső játékosa, ötödikes korában azonban vége szakadt futballista karrierjének, mert egy, az Union Žizkov elleni futballmérkőzésen csonttörést szenvedett. Hat hétig feküdt a kórházban. Az iskolában kiegészítő vizsgákat kellett letennie, azonkívül „magaviseletből” gyenge osztályzatot kapott, miután középiskolai diák nem lehetett semmilyen sportklub tagja. Beneš, mint futballistát, a gyors elhatározás és cselekedet jellemezte, tehát azok a tulajdonságok, amelyek később más formában jelentkeztek nála.

Már fiatal korában nagy érdeklődést keltett benne a közélet. Ebből a szempontból Vojta bátyja volt rá nagy hatással. Beneš az iskolán kí-

vüli szabad idejét újság- és könyvolvasással töltötte el. Különösen a szocializmus iránt tanúsított nagy érdeklődést, de nem került el figyelmét az egyes politikai pártok és vezérek élete sem. Irodalmi tevékenységének kezdete is gimnáziumi idejére nyúlik vissza. Ekkor kezdte meg Zola Emil: L'Assomoir című művének cseh fordítását, amit azután első egyetemi éveiben fejezett be. Zola iránt azért érzett rokonszenvet, mert amint 1906-ban írott önéletrajzában (Studentsky věstník) írja: Zola romantikus, forradalmár, a szegények és munkások írója. Azonkívül a L'Assomoir alkoholelleses tendenciája is nagy hatással volt rá.

Húsz éves korában, 1904-ben beiratkozott a prágai egyetem filozófiai fakultására, ahol a francia-román, germán filológiát és mellékesen filozófiát akart tanulni. Ebben az évben Beneš egyik legszorgalmasabb hallgatója volt Masaryk tanárnak. A következő évben azonban Beneš elhatározta, hogy Párisba megy és ott folytatja tanulmányait.

2. Az első párisi esztendőik.

Küzdelmes egyetemi évek.

Amikor a húsz éves Beneš Edvard megérkezett Párisba, egyik életrajzírója, L. Kunte szerint, számadást csinált és bizonyos rezignációval állapította meg, hogy egész vagyona 60 koronát tett ki. Igen kis összeg egy idegen metropolisban, ahol minden lépésért fizetni kell, ahol semmit se adnak ingyen. Kevés pénzeckéjét azonban bátorsággal és energiával pótolta. Edvard, az egyetemi hallgató kezdetől fogva tudta, hogy csak önmagára van utalva. Szüleitől, bátyjaitól nem kérhet anyagi támogatást,

mert azoknak maguknak sem volt felesleges pénzük, amit neki Parisba küldhettek volna. A legszigorúbb beosztással kellett tehát élnie. Igaz, hogy igényeit a minimálisra szorította le, azonkívül mellékkereset után kellett néznie. Így jutott el ahhoz, hogy párisi tudósításokat fog küldeni a „Právo Lidu” és a „Volná myslenka” prágai lapok részére. És bár a cikkekért kapott honorárium igen szerény volt, Beneš mégis bátorságot érzett magában, hogy ilyen anyagi körülmények közt is három évig éljen külföldön.

A Rue Tournefort 19. számú házban bútorozatlan szobát bérelt, úgyahogy berendezte és megkezdődött Beneš Edvard párisi élete. Miután az előadások az egyetemen csak két hónap múlva kezdődtek meg, Beneš ezt az időt is igyekezett kihasználni és olaszul tanult. Általában a 20 éves Edvard párisi életét a legnagyobb ökonómiával osztotta be. Hangulatát a legjobban az a levél jellemzi, amit ebben az időben bátyjának írt Csehországba:

... el sem tudod képzelni, hogy itt Parisban milyen jól lehet tanulni. Aki jól, alaposan, de amellet könnyen akar tanulni, az jöjjön ide. Áldom azt az órát, amikor eszembe jutott, hogy Parisba megyek. Ha fordításokból sikerül magamat felszínen tartani, akkor teljes három évig, a katonai szolgálati időig maradok itt. Mindenesetre rettenetesen sokat kell dolgoznom, nincs egy szabad pillanatom. Az élet itt nagyon drága, az élet itt nagyon nehéz és minálunk nyomorultul kevés honoráriumokat fizetnek. Odahaza, ebből a keresetből eltarthatnám magam, itt azonban nehéz. Mégis, azt hiszem, hogy menni fog...

Beneš a Sorbonneon az École libre des sciences politiques és a dijoni jogi fakultásra iratkozott be. Filológiai terveit feladta és végérvényesen a politikai tudományok tanulásával foglalkozott.

Az élet azonban egyre drágább lett és Beneš nek nagyon sokat kellett dolgoznia, hogy a felszínen tarthassa magát. Cseh, később pedig francia revükbe, újságokba írt, fordításokat vállalt, mégsem bírt boldogulni, mert életszükségleteinek kielégítésén kívül nagyon sok könyvet, folyóiratot kellett vásárolnia, hogy képezhesse magát, másrésről pedig, hogy azoknak a lapoknak, amelyeket tudósított, újat és érdekeset tudjon írni. A Právo Lidu és a Volná myslenska ugyanis szociális irányzatú cikkeket követelt tőle és ezeknek a problémáknak a tanulmányozása anyagi szempontból nagyon megerőltette Benešt.

Beneš komoly tanulmányokba fogott és erre nagyszerű alkalmat és lehetőséget nyújtott Paris. Az egyház és állam közötti viszony, az iskola-probléma és az ezzel összefüggő kérdések tanulmányozása csak Parisban volt lehetséges. A francia, később pedig az angol és német szocializmus, amely igen nagy hatással volt Beneš szociális nézeteire, rengeteg adathalmazt bocsátott Parisban rendelkezésére.

Az impressziók valósággal megrohanták a fiatal és minden jóra, nemesre élénken reagáló Benešt. Ami nem is volt csoda. A mindennapi harc a kenyérért, körülötte pedig az élet színes gazdasága mély nyomokat hagytak benne. Mindehhez jött még az egyetemi előadások hallgatása, könyvtárak, olvasótermek látogatása, előkészületek a vizs-gákra, adatgyűjtések, cikkírások.

Beneš ebben az időben sem hagyta figyelmen kívül mindazt, ami odahaza történt. Állandóan hozzatta az új könyveket és időt tudott magának szakítani, hogy ezeket is átolvassa. Szinte lázas tevékenységben élte le napjait, azonban az az energia, amit Beneš a faluból magával hozott, valósággal kimeríthetetlennek látszott.

London.

1906 júliusában a 22 éves Beneš Londonba utazott. Londoni tartózkodása alatt – több mint 4 hónapon át – tökéletesítette magát az angol nyelvben. Londonban minden idejét a közélet, különösen pedig a munkásmozgalom tanulmányozásának szentelte. Az év végén azután visszatért Parisba, ahol azután majdnem az egész 1907-iki esztendőt is eltöltötte.

Intermezzo.

Párisi tartózkodása alatt az 1906. és 1907. években Beneš kapcsolatba került az 1905-iki orosz forradalom után emigrált orosz forradalmárokkal. Beneš a: „Nase revoluce” című munkájában erről az időszakról a következőket írja:

„Az 1906. és 1907-es években az orosz forradalmárok társaságába kerültem, egyesületeiknek tagja voltam, látogattam népegyetemüket és rendszeresen összejöttem a forradalmár diákokkal, tanárokkal és újságírókkal. Megkezdtem Oroszország klasszikus és forradalmi irodalmának tanulmányozását. Prágába való visszatérésem után is összeköttetésben állottam a Parisban élő orosz forradalmárokkal.”

Az a két esztendő, amit Beneš Parisban töltött, örökké mély nyomot hagyott benne. Bár ezek az esztendők a munka és a nélkülözés éveit voltak, Beneš mégis élete egyik legboldogabb idejének tekintette ezt a periódust és egy alkalommal egy cikk keretében is a köszönet és hála meleg hangjain emlékezett meg Parisról.

Berlin.

Beneš közben elkészítette „Le problème autrichien et la question tchèque” című értekezését, amelynek alapján a dijoni egyetemen doktorrá promoválták. 1907 októberében Berlinbe utazott és több mint egy esztendőt töltött Németország fővárosában. Beneš ebben az időben is cikkírásból tartotta fenn magát és ezért sokat kellett dolgoznia. Ebben az időben a „Revue socialiste” című párisi haladó folyóirat állandó munkatársa volt.

Berlinben mély benyomásokat szerzett Beneš. A porosz katonai és bürokratikus szellem, amely ráütötte bélyegét egész Németországra, a közélet minden megnyilvánulására, a Parisban és Londonban eltöltött idők után, furcsán hatott rá. Már akkor megérezte, hogy ez a szellem nem vezethet jóra. Magyarázni próbálta a német szellem lényegét és azt abban látta, hogy a német népet nem nevelték eléggé a demokráciára, a német szocializmusból hiányzott a forradalmi szellem és ehelyett merev doktrínákba fulladt.

Berlinben a katolikus és protestáns mozgalom hatásait is tanulmányozta. Ezeken keresztül eljutott a pángermanizmusig, amely abban az időben élte a fénykorát. Szinte nap-nap után jelentek meg röpiratok, amelyek a Berlin-Bagdad-álom

közeli realizálásáról és egy gigantikus német tengeri és légiflotta megvalósulásáról áradoztak. Ebben az időben jelent meg Martin kormánytanácsos híres röpirata, amelyben meggyőző erővel fejtette ki, hogy milyen gyorsan érhet el a német légiflotta London fölé és miképpen tud hadtesteket az angol partra vinni. Hasonlóképpen állította be Martin a helyzetet Konstantinápolyt, Bagdadot illetőleg is. Ezek a körülmények rendkívül izgatják Beneš fantáziáját és önkénytelenül is összehasonlításra bírták azzal, amiket Franciaországban és Angliában tapasztalt. Ilyen körülmények között érthetővé válik, hogy Beneš ebben az időben egy háború lehetőségével foglalkozott.

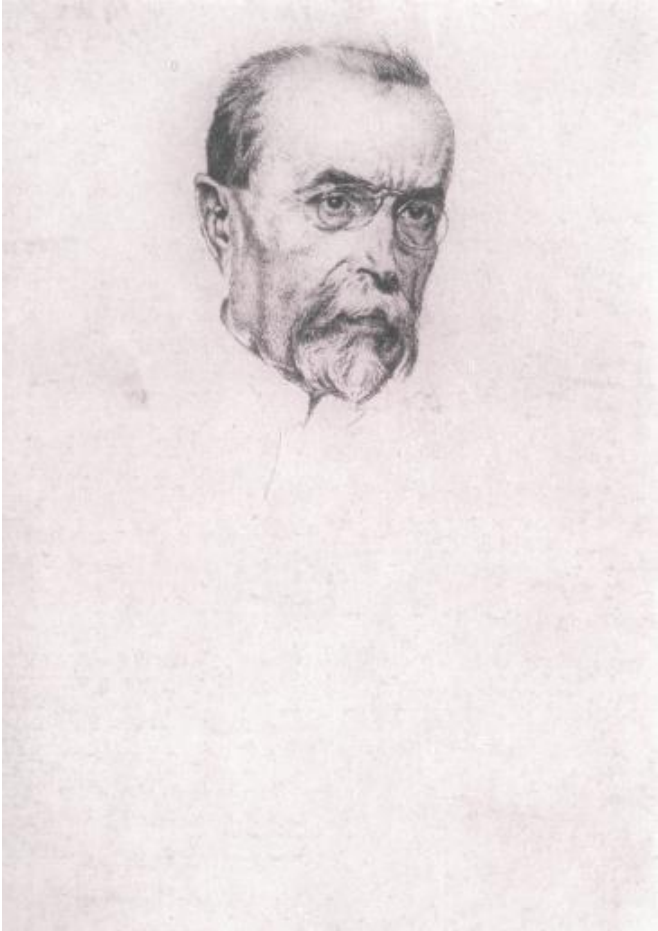
Három ország szintézise.

Közeledett az idő, amikor vissza kellett térnie Prágába. Tapasztalatokban gazdagon készült a hazatérésre.

Franciaország iránt nagy szeretetet érzett. Ennek az országnak forradalmi tradíciója, gazdag történelme, az országban uralkodó gondolatszabadság és szabad véleménynyilvánítás a doktrínától mentes francia szocializmus mély nyomokat véstek a szomszjaslelkű fiatalemberbe.

Anglia meglepte belső erejével, harmóniájával és rendjével és még az átlagangolnál is tapasztalható vallásos élettel.

Németország, eleinte a két szabad ország után, reakcióként hatott rá. A szabadszellelem hiánya, a porosz militarizmus, a német szocializmusból hiányzó forradalmi szellem, ellenhatást váltottak ki belőle. A német nép hallatlan energiája, szorgalma imponáltak neki. A sok ellentétes impresz-

Masaryk

szió, amit Beneš Németországban szerzett, csak akkor tisztult meg benne, amikor a német filozófia és irodalom tanulmányozásába fogott. Ez abban az időben történt, amikor már otthon volt, amikor objektív megvilágításba helyezte Németországot és kultúráját.

Visszatérés Prágába.

1908-ban Prágába tért vissza. Nagy gondot okozott neki, hogy álláshoz jusson, hogy valamiképpen fenntarthassa magát. Eleinte arra gondolt, hogy mint hivatalnok belép a közgazdasági intézetbe, közben leteszi a filozófiai szigorlatokat és azután habilitáltatja magát. Így is történt. 1908-ban letette a két szigorlatot, 1909-ben promováltak és a nyári vakáció után meghívták tanárnak a közgazdasági egyetemre, ahol közgazdaságtant tanított.

A Berlinből való visszatérés után lezáródik Beneš fiatalságának egyik szakasza. A diák megszűnt, a folyton tanuló és önmagát képző fiatalember helyébe egy érett férfi lép, gazdag tapasztalatokkal, mély tudással, aki készen áll arra, hogy minden képességét hazája rendelkezésére bocsássa.

Irodalmi tevékenység.

Mindezideig a fiatal Beneš irodalmi tevékenysége csak körvonalakban jelentkezik. Inkább elméleti jellege van, mert hiszen még nem áll módjában közvetlenül beavatkozni a dolgokba. Ebben az időben rengeteg újságcikk, tanulmány jelzi irodalmi tevékenységét. Ami azonban már itt szembeötlő, az az a mód, ahogy Beneš a dolgokat nézi. Abszolút objektivitásra törekvő énje az igazságot,

a tényeket akarja a látottakból, a tapasztaltakból kihámozni. Analitikus elméje szembenéz a tényekkel, mindent maradék nélkül, hiánytalanul akar feldolgozni és kedvenc szó járása a: „valóság analízise”. Ez az analizáló szellem Beneš nek a demokráciában való törhetetlen hitére vezethető vissza. Demokratikus érzelmeit már a világháború előtt számtalanszor kifejezésre juttatta. „*Demokrácia és iskola*” című tanulmányában (1907) elítéli az úgynevezett „szellemi arisztokráciát” és a francia tanítóságnak abban a törekvésében, hogy maga részére szindikátusokat alakít, a demokrácia igazi példáját látja. Később ezt mélyebben formulázta meg: „Egész életünk, akár az egyén élete, akár a politikai, szociális, magánjogi, kulturális, művészeti életünk, az egyén viszonya az egyénhez ma demokratikus eszméktől vannak áthatva”. („Otázka národnosti.” 1909.) Vagy még később: „A demokrácia az a társadalmi rendszer, amelyben mindenki becsületesen, két keze munkájával kell hogy eltartsa magát. A feudalizmus, abszolutizmus, monarchizmus éppen ellenkezően az egyiknek adta azt a lehetőséget, hogy a másik rovására éljen.” (A politikai pártélet pszichológiája, öeská kultúra.)

Beneš irodalmi tevékenysége komoly tudáson, a szavak és az általuk kimondott igazságok súlyos mérlegelésén alapszik és mind a mai napig ez az alaposság és felelősségérzés jellemzi gazdag irodalmi munkásságát.

Út a politikához.

Prágába való visszatérése után Beneš, akire időközben publicisztikai tevékenysége folytán Masaryk tanár is figyelmes lett, rálépett a politikai

útra. Belépett Masaryk haladópártjába, ahol az ifjúsággal foglalkozott és arra törekedett, hogy a különböző irányzatok egységes nézetre jussanak, egy nagy szociális és politikailag erősen haladó blokkot alkossanak.

Anyagi szempontból még ebben az időben sem volt teljesen független a kezdő politikus, aki egyik ifjúkori álmát szerette volna megvalósítani: oltárhoz vezetni párisi ideálját, Vlcek Annát, a szép szőke lányt. A prágai kereskedelmi akadémia tanzékének elnyerése után gondolhatott csak erre, s az első alkalommal, mihelyst erre mód mutatkozott, realizálta álmát és feleségül vette ideálját. A közgazdaságtan tanára arra is gondolt, hogy megalapozza jövőjét. Prága külvárosában egy kis telket vásárolt és azon házat épített magának. 1912-ben kis könyvet írt a pártokról, amelyek révén a cseh egyetemen habilitálták és egy évvel később a venia legendi-t a technikai főiskolára is megszerezte. Anyagilag teljesen függetlenné vált ekkor és megkezdhette további céljainak a megvalósítását.

A politikai életben Beneš, mint a kritikai analízis híve, amit Descartes, Kant tanulmányozásakor sajátított el, sohasem lépett a realitás útjára, mindig meg tudott maradni, bizonyos elméleti távolságban, ahonnan tisztán láthatta a dolgokat.

Az évek csendesen teltek el. Közben szorgalmasan tanult, dolgozott, képezte magát és még közelebb került a cseh néphez. Bécs a maga gögös önteltségében, szinte vihar előtti csendben élte zavaros, kusza életét. A Ballhausplatzon lázas tevékenység folyt. Aehrental örökét Berchtold gróf vette át. Valami volt a levegőben...

És 1914 július 26-án délután az osztrák-magyar monitorok megkezdték Belgrád bombázását. A világháború kitört.

3. Harc a monarchia ellen.

Mindennapos összeesküvések.

1914 december. A monarchia nyakig benne áll a világháborúban. Dörögnek a fegyverek és Höfer főhadiszállásmester naponta kibocsátja, hol semmit, hol sokatmondó jelentéseit.

Az osztrák büntetőtörvénykönyv 58. §-a így szól:

„Aki olyasmit cselekszik, mely alkalmas arra, hogy a monarchia egységét megbontsa, vagy pedig olyasmit cselekszik, mely akár kívülről, akár belülről veszélyt jelent az államra, polgárháborút szít akár nyíltan, akár titokban, egy vagy több személy által, halállal büntetettik.”

Ennek ellenére Boucek prágai ügyvéd lakásán gyakran összejönnek: Masaryk, Beneš, Sámal dr. ügyvéd, Vesely dr., Herben dr. és Cyrill Dusek újságírók, Pfeffermann mérnök, Dubsy kiadó és kimerítik az 58. § tényálladékát. A jelenlévők valamennyien a realista párt tagjai, akiket Masaryk pontosan informált arról, hogy mi történik Frigyes főherceg főhadiszállásán, micsoda jelentéseket küld Bethmann-Hollweg német birodalmi kancellár Stürgkh gróf osztrák miniszterelnöknek, miről küld jelentést Thun herceg, Prága helytartója Heinold báró osztrák belügyminiszternek Bécsbe a csehek magatartásáról. Egy ilyen jelentésben benne volt az a kis dal, amit a frontra induló cseh katonák énekeltek:

*„Piros kendő, piros kendő, fordulj meg a szélbe”
Lőjtek az oroszra? nem tudom, mi végre.”*

Masaryk sohasem mondta meg, hogy kitől kapja ezeket a jelentéseket, később azonban megtudták. A belügyminiszter szolgálja minden este elővette az aktákat, sorjában lemásolta, visszatette a helyére. A jelentések a Bécsben élő Machar költőhöz és bankhivatalnokhoz, a későbbi hadseregfelügyelőhöz kerültek, aki azután eljuttatta Masarykhoz.

Benešben hallatlan energiák mozdultak meg. Szinte ellenvetés nélkül teljesítette mindazt, amivel Masaryk megbízta. Különböző utakon sikerült a monarchia területéről kitiltott újságokat szereznie, amelyek nagy szolgálatot tettek. Új hírszerzőforrásokat akvirált és valósággal Masaryk jobbkeze lett. Természetesen a rendőrség is gyanút fogott, Masaryk lába alatt kezdett forró lenni a talaj és arra kellett gondolnia, hogy talán menekülnie kell. Helyettesre volt szüksége, aki mindent tud, akinek kezében összefutnak a szálak.

Az oroszok a Kárpátok felé közelednek. A bérceken szörnyű harcok tombolnak. A cseh nép szemében a reménység tüzei gyúlnak ki. „Karácsonyra Prágában lehetnek az oroszok.” A Masaryk köré csoportosult társaság is foglalkozik ezzel a lehetőséggel. Titkos tanácskozások: egy Romanow a cseh trónon? Nem jobb lenne nyugatról egy király, aki Vencel koronáját a fejére tenné? Talán a connaughti herceg, vagy egy dán herceg? Óh, a legjobb volna persze a köztársaság.

A rendőrök már Masaryk nyomában vannak. Menekülnie kell. Nincs sok idő a tétovázásra. És a 64 éves ember családot, asszonyt, gyermeket maga mögött hagy és nekiindul a bizonytalan jövőnek.

Masaryk külföldi útja.

A Boucek dr.-nál lefolyt találkozások egyre határozottabb körvonalat kaptak. Az egyszerű konspirációkon túlmenő és lassan konkrét formát felvevő megbeszélések alakultak ki, amelyekben a mozgalom vezetői minden eshetőséget számbavettek.

Beneš tevékenysége időközben kibővült, külföldi híryanag szerzése céljából gyakran utazott Bécsbe és Németországba és Masaryk oldalán a CAS szerkesztőségében dolgozott.

1914 december elején Masaryk eltökélte, hogy külföldre utazik. Ennek az utazásnak elsősorban informatív célja volt. A mozgalom tisztában szeretett volna lenni a külföld hangulatával, azonkívül Masaryk érintkezni akart számos külföldi barátjával is. Külföldi útja után szándékában volt még visszatérni Csehországba, hogy a mozgalmat külföldi tapasztalatai után odahaza átszervezze, megteremtse az összeköttetést a külfölddel, hogy azután végleg kinn maradjon.

Mielőtt Masaryk külföldi útjára ment volna, közölte Beneš sel az addig bécsi és prágai politikussal folytatott tárgyalásainak eredményét. Masaryk kívánsága az volt, hogy Beneš elsősorban Scheiner dr.-ral, a szokolisták vezérével lépjen összeköttetésbe. Masaryk ugyanis korlátlanul megbízott a szokolokban és számított arra is, hogy a forradalmi munkához tőlük pénzt kap.

Elutazása előtt Masaryk közölte Beneš sel mindazon külföldi személyiségek neveit, akikkel már összeköttetésben állott. (Steed, Seton-Watson, Voska, Ernest Brain, a Times hollandiai szerkesztője, Miljukow, Denis stb.) Felhívta Beneš figyel-

mét minden apró és jelentéktelen körülményre, tisztázták egymás között az egész európai helyzetet, egyszóval mindent a legpontosabban megbeszéltek egymás között.

Beneš gyorsírással mindent feljegyzett, amit Masaryk vele közölt. Ezeket a jegyzeteket megtartotta és egy palackba rakva – külföldi elutazása előtt – a földbe elásta. 1922-ben azután hosszúságos keresés után sértetlen állapotban előkerültek az annyira féltett és becses jegyzetek.

1914 december 18-án Masaryk elhagyta Prágát. Elutazása előtt Beneš t bízta meg azzal, hogy közte és az otthoniak között az összeköttetést fenntartsa. Masaryk minden hatalmat tehát Benešre ruházott.

A zürichi találkozó.

Masaryk Svájcban át Olaszországba utazott, ahonnan Beneš csak szórványosan kapott híreket. Az osztrák-magyar hatóságok ugyanis Eómában fokozott figyelemmel kísérték Masaryk munkásságát és erről jelentéseket küldtek Bécsbe. Ezeket a jelentéseket a már ismert úton Macháron keresztül Beneš rendszeresen megkapta. A prágai összeesküvők körében természetesen ez a körülmény rendkívül nyugtalanítóan hatott és Beneš minden igyekezetét oda irányította, hogy értesíteni tudja Masarykot arról, nehogy valahogy hazajöjjön.

1915 január 20-án Masaryk Rómából Svájcba utazott és egy Lavicka nevű diákot Prágába küldött futárként azzal a célzattal, hogy a diák hozzon neki arravonatkozóan választ, vajjon nyugodtan hazajöhet-e. Beneš azt a választ küldte, hogy ne jöjjön, miután a római osztrák-magyar követ-

ség kompromittáló jelentéseket küldött róla és különösen Supilo és Trumbics jugoszláv vezérekkel való összeköttetését rótták fel bűnéül.

Beneš tele volt nyugtalansággal, vajjon Masaryk megkapja-e a diákkal küldött üzenetet és nem lépi-e át hamarább az osztrák határt, mely esetben letartóztatása elkerülhetetlen lett volna. Elhatározta tehát, hogy Svájcba utazik Masarykhoz, hogy személyesen beszélje le a hazatérésről. Fantasztikus nehézségek árán sikerült Svájcba kijutnia. 1915 február első napjaiban találkozott Masarykkal Zürichben a Viktória-szállodában. Masaryk társaságában volt Vsevolod Svatkovsky, egy rendkívül befolyásos orosz újságíró, aki később felbecsülhetetlen szolgálatokat tett a csehszlovák mozgalomnak.

Beneš közölte Masarykkal a prágai helyzetet és azt is, hogy miért nem szabad hazatérnie. Masaryk nem szívesen ment ebbe bele. Elégtelennek találta ugyanis az összeköttetést az otthon és a külföld között és ezt hazulról szerette volna megoldani. Miután hazatérése teljesen kizárt dolog volt, teljesen új tervet kellett kidolgozni.

Mindenekelőtt elhatározták, hogy Masaryk a háború tartama alatt külföldön marad és nyílt agitációba kezd Ausztria-Magyarország ellen.

Ehhez mindenekelőtt pénzre volt szükség. Masaryk megint a szokolokhoz utasította Beneš t és rámutatott arra, hogy a többi nemzetek politikai emigrációja, mint például a lengyeleké, gazdag és tekintélyes összegek fölött rendelkezik. Azután azt a tanácsot adta, hogy odahaza, az orosz forradalmárok mintájára egy titkos választmányt létesítsenek, ki kell építeni a mozgalmat a föld

alatt, titkos nyomdákat kell felállítani és gondoskodni kell arról, hogy bizonyos személyek letartóztatása után a vezetésben fennakadás ne álljon be. Ezenkívül Beneš figyelmébe ajánlotta, hogy vele az összeköttetést továbbra is fenntartsa, a lehetőségig kiépítse, további külföldi anyagokat gyűjtsön.

3. A maffia.

Beneš és Kramář.

Február közepén Beneš visszaérkezett Prágába. Masarykkal való beszélgetését mindenekelőtt a maffia két főtagjával, Sámállal és Scheinerrel közölte. Várnainak az a megbízatása is volt, hogy Beneš t összehozza Kramář-zsal. Ez a találkozás Samál lakásán, ahol ezentúl a fontosabb politikai tárgyalásokat tartották, meg is történt. Ez volt Beneš első találkozása Kramář-zsal. Kramář nagyjában mindenben egyetértett Masarykkal és Benessél, csak az orosz kérdésben nem. Kramář ugyanis feltétlenül hitt az oroszok győzelmében és a felszabadulás lehetőségét Oroszország sorsához kötötte. Ezért nem akart arról hallani sem, hogy külföldre menjen Masaryknak segíteni, mert azon a véleményen volt, hogy az oroszok rövidesen bevonulnak Prágába és neki akkor ott kell lenni, hogy befolyását és összeköttetéseit érvényesíteni tudja.

Beneš ellenérveket hozott. Mindenekelőtt ragaszkodott Masaryk utasításaihoz, azután rámutatott a franciák és angolok bizonyos tartózkodó álláspontjára az orosz expanzióval szemben. Kramář

mindezekre kijelentette, hogy ez nem tesz semmit, mert adott pillanatban informálni fogja az oroszokat és Izvolskij külügyminiszterrel rendbehozza a dolgokat.

Ebben az időpontban jött össze Beneš Rasin dr.-ral is, aki nagyszerű hírszerző munkálatokat végzett és rengeteg híryanag fölött rendelkezett, amit azután ezentúl kölcsönösen kicseréltek egymás között.

Rasinnal hamarosan megértették egymást. Rasin energiája, céltudatos és bátor egyénisége kölcsönös barátságot eredményezett. Most már kezdett kialakulni a forradalmi szervezet, a titkos összejövetel egyre gyakoribbak lettek és egyre több titkos szervezet létesült. A maffia munkában volt.

Terjed a mozgalom.

Beneš dr. a maffiának erről az idejéről a következőket írta „A mi forradalmunk” című munkájában:

„1915 március elején gyűlt össze az új szervezet Sámal dr. lakásán. Kramáf, Rasin, Scheiner és személyem voltak jelen. Már akkor tanácskoztunk Oroszországban keletkező hadseregünkről és autoritativ személyiségek hiányáról. Masaryk azt ajánlotta, hogy Scheiner dr. mint a szokolok vezetője Oroszországba repüljön, ahol át kell vennie hadseregünk szervezését. Azután megbeszéltük emigrációnkat. Mindnyájunk előtt tisztán állt, hogy politikusaink közül valakinek követnie kell Masaryk példáját. Egyidejűleg Scheiner és én pénzügyi dolgokat vettünk fel. Scheinert felhatalmazták, hogy a szokolok pénzeit, amelyek bizonyos okoknál fogva nem

voltak mozgósíthatók, mobillá tegye. Azonkívül felvetették annak az eszméjét is, hogy a mozgalmat ki kell terjeszteni és bele kell vonni a többi cseh pártok képviselőit is. Ebben mindnyájan egyetértettünk, de abban is, hogy ezen a téren, ami a pártokat és a személyiségeket illeti, a legnagyobb óvatossággal kell eljárni. A további hetek során sikerült is összes pártjainkkal, kivéve a régi cseheket és a klerikálisokat, az összeköttetést megtalálni.”

Munkában a maffia.

Látszólag jelentéktelen dolgokból lehet a legfontosabb tényeket kihalászni. Így gyűltek össze a maffiában egymást nem is ismerő emberek, tisztviselők, rendőrök, vasutasok, akik a maffia vezéreinek adták le híreiket. Rasin például nagyszerű összeköttetéseket teremtett a vasutasokkal és gyakran a legtitkosabb jelentések birtokába jutott. Jan Hájek, akivel Beneš még párisi újságírói működése idején ismerkedett meg, Pilsenből, a Skoda-művek székhelyéről szerzett bizalmas értesüléseket. Hájek innentől kezdve értékes munkásságot végzett, aminek következtében azután börtönbe is került.

Svájcból való visszatérése óta Beneš lázas tevékenységet fejtett ki s nehogy magára terelje a gyanút, tovább tanított a kereskedelmi akadémián és előadott az egyetemen. Svájcból egyre gyakrabban érkeztek a kurírok, akik Masaryk üzeneteit hozták, azonkívül chiffrekulcsokat, kódexeket, amelyek alapján a külfölddel való érintkezést lebonyolították. A maffia tagjainak különböző álnevei voltak, Masarykot például „Hradetzky”-nek

hívták, Sámalt „Trkal”-nak és így tovább. Beneš-nek számtalan neve volt, aszerint, hogy milyen nevű útlevéllal hagyta el Prágát. Így a többek közt Belskynek, Bergernek, Novotnyknak, Königinnek, Sichanak, Leblancnak nevezték őt. Svájcba a jelentéseket postán küldték az ottlakó cseh telepesek címére. A levelezőlapokat felhasították és belső részébe írták a különböző jelentéseket, azután könyvkötőnél ügyesen összeragasztották. Könyvek fedelébe egész jelentéseket ragasztottak be és sok más hasonló, hol egyszerű, hol komplikált eszközöket vett igénybe a maffia.

Ez a munka azonban rendkívüli koncentrátságot és sok pénzt igényelt. Beneš tehát bevonta a munkába feleségét is. A Národní Politika és a Prager Tagblatt hasábjain álhirdetések formájában adtak le jelentéseket. Az óvatosságra egyre jobban szükség volt. Egy levelezőlap a rendőrség kezébe került. Félni kellett az árulástól. És hogy milyen volt a helyzet, arra nézve jellemző az alábbi epizód:

Az angol pipa.

Masaryk egyik küldönce egy Beneš nevű 70 éves lelkes bibliaolvasó július első napjaiban megjelent Rasinnál és Masaryk üzenetét egy egyszerű angol pipában adta át. Rasin dr., akit a küldött érkezéséről előzőleg nem értesítettek, az osztrák rendőrség csapdájától tartott és a küldött szeme előtt minden iratot a tűzbe dobott. Az öreg Beneš ettől úgy megijedt, hogy elszaladt, anélkül, hogy címét megadta volna. Néhány nap múlva azután Hájek és Hajsman segítségével megtalálták az öreget és sikerült Beneš elé vezetni. Az öreg könnyek közt

adta elő azt, amit Masaryk üzent. Fontos üzenet volt. Az Ausztria elleni agitáció pontos szövege.

Pénzügyi nehézségek.

A maffia rendszeresen ülésezett. Ezeken az üléseken legtöbbszörre pénzügyi kérdésekről folyt a szó. Az egyre jobban kibontakozó mozgalom ugyan is nagyon sok pénzt igényelt. Pénz pedig kevés volt. Masaryk csak kevés pénzt vitt magával, azonkívül otthon hagyott családjáról is gondoskodni kellett. 1915 tavaszán Beneš többször küldött pénzt Masaryknak, néhányszor a sajátjából. Sárnál és Scheiner a mozgalom hívei és barátai közt gyűjtöttek, azonban ez sem volt elegendő. Masaryk továbbra is kitartott amellett, hogy ezeken a nehézségeken kizárólag az Amerikában élő csehszlovákok tudnak segíteni. A terv tehát az volt, hogy valakit ki kell Amerikába küldeni. Beneš azt ajánlotta, hogy Vojta nevű bátyját küldjék ki, aki előzőleg mint pedagógus már egyszer megjárta Amerikát. Masaryk és a maffia elfogadták Beneš tervét. Vojta Beneš-nek sikerült a maga és családja részére Amerikába szóló útlevelet szerezni. A rendőrségen azt hozta fel, hogy a rokkantaknak szükséges műlábakat és műkezeket akarja Amerikában tanulmányozni. Szerencsésen megérkezett az újvilágba és 1915 végén már rendszeresen érkeztek a pénzküldemények az óceántúlról, úgy hogy ha nem is sok, de elegendő pénzzel rendelkezett a maffia.

Beneš Genfben.

Március második felében Masaryk kurír útján azt üzenté Beneš nek, hogy jöjjön Genfbe. A hús-

véti iskolaszünetet használta fel erre a célra Benes. A rendőrségnek arra a kérdésére, hogy miért akar Svájcba menni, Beneš azt felelte, hogy jelenleg a háború filozófiájának kérdésével foglalkozik és a helyzetet és a hangulatot akarja Svájcban tanulmányozni. A rendőrigazgató erre sajátkezűleg adta át Beneš nek az útlevelét.

Beneš ebben az időben az egyetemen rendszeres előadásokat tartott és nem is titkolta Ausztria ellenes meggyőződését és a cseh nép szükséges nemzeti újjáéledését. A rendőrség, úgy látszik, nem talált ebben veszedelmet és egyáltalában nem törődött Benešsel.

Ennek a második svájci utazásnak nagy jelentősége volt a mozgalom további kialakulására. Masaryk ugyanis a külföldön élő csehszlovákok részére egy lapot akart kiadni, azonkívül tervbevette, hogy az ántántállamok részére francianyelvű folyóiratot jelentetnek meg. Ennek a lapnak a szerkesztését Denis, Masaryk nagy barátja magára vállalta és 1915 május 1-én a „Nation Tchèque” kéthetenként napvilágot látott. Beneš több cikket és tanulmányt adott át Denisnek és ezek a lapban rendszeresen megjelentek.

Masaryk ebben az időben nagyon türelmetlen volt. Korábban megérlelődött tervét, a nyílt fellépést az osztrák-magyar monarchia ellen már nem akarta sokáig elhalasztani, mert attól tartott, hogy sok időt veszít el ezzel. Szükségesnek látta továbbá, hogy többen a vezető csehek közül és néhány újságíró is külföldre menjen, hogy ott dolgozzanak a mozgalom érdekében. Prágában azonban sokáig haboztak e fölött, pedig az osztrák-magyar hadsereg vereségei a szerb és orosz fron-

ton alkalmassá tették az időpontot Masaryk és Beneš elképzeléseire. Masaryk tehát felkérte Benest, hogy odahaza magyarázza meg a monarchia ellen való nyílt tüntetés elengedhetetlen szükségességét, mert senki sem ad a csehszlovákoknak ingyen semmit és amit egyedül nem tesznek meg, azt mások nem fogják megtenni. Az oroszokra való támaszkodás nagyon bizonytalan valami, különben is az oroszok a cseh és osztrák-magyar kérdésben meglehetősen informálatlanok voltak, sőt a cseh ügygel szemben, amiről Scheiner dr. 1914 februári pétervári tartózkodása alkalmából személyesen is meggyőződött, elutasító álláspontra helyezkedtek.

Svatkovsky, a befolyásos orosz újságíró azt is közölte Masarykkal és Beneš sel, hogy Olaszország rövidesen beavatkozik a háborúba, mégpedig az ántánt oldalán.

Hadjárat Bécs és Budapest ellen.

Beneš genfi tartózkodása alatt Masaryk átadta annak a nyilatkozatnak a szövegét, amellyel a hadjáratot Bécs és Budapest ellen meg akarta indítani. Arra kérte Beneš t, hogy a maffia legközelebbi ülésén tárgyalják le ezt a kérdést és kurír útján értesítsék a terv elfogadásáról vagy megváltoztatásáról. A következőkre hívta fel Beneš figyelmét:

1. Minden körülmények között forradalmi formában a nyilvánosság elé kell lépni, mert különben a nemzeti ügyre nézve politikai siker nélkül elvész a háború.

2. Masaryk az otthoni politikusokkal teljes egyetértésben akar eljárni és az akciót csak ki-

fejezett beleegyezésük után indítja meg. Erre azért volt szükség, hogy utólag ne dezavualhassák a külföldi akciót.

3. Masaryk ragaszkodik ahhoz, hogy a felelős politikai körök semmilyen esetben sem dezavualják. Elegendő, ha hallgatnak. Ezt a kívánságát Masaryk minden üzenetében megismételte.

á. Amennyiben Masaryk az otthoniaktól nem kap beleegyező választ, úgy el van tökéelve, hogy az akciót saját felelősségére tovább folytatja.

Masaryk sohasem mulasztotta el rámutatni arra, hogy odahaza is kell dolgozni és az elégedetlenséget nyílt formában meg kell mutatni. Arra is gondolt, hogy egy titkos nyomdát kell csinálni, ahol agitációs nyomtatványokat állítanak elő.

Prágában való visszatérése előtt Beneš meglátogatta Zürichben Sychrava dr.-t, aki a Prágával való földalatti összeköttetést és a külföldi propaganda nagy részét vezette.

Ebben az időben a külföldi utazások egyre veszélyesebbek lettek. Beneš Buchsban alaposan megvizsgálták és bár sok kompromittáló anyag volt nála, szerencsésen megúszta a motozást.

Prágába visszatérve, Beneš összehívta a maffiát, egyben pedig felkereste Kramáš, hogy átadja neki Masaryk és Svatkovsky üzenetét. Kramár nem jó szívvel hallgatta azt, amit Beneš mondott neki. Az oroszok gorlicei súlyos veresége depresszálták a szívós oroszbarát politikust, aki azonban ennek ellenére is hitt az orszok végső győzelmében. A maffia ülésén Beneš részletesen referált mindarról, amit Masarykkal megtárgyalt. A maffia bizonyos kiegészítő válaszokat várt Masaryktól, amit az idejében el is küldött. Elhatározták

hogy valakit Masaryk mellé küldenek ki a külföldre. Scheiner dr. javaslatára Dürich képviselőre esett a választás. Dürich külföldi delegálásával a maffia minden tagja egyetértett, annál is inkább, mert Dürich az agrárpárt, tehát a leghatalmasabb párt képviselője volt Svehlával, a párt elnökével együtt. Ezáltal az agrárpártot is bevonták az összeesküvésbe.

Dürich alkalmas is volt erre a célra, mert franciául és oroszul beszélt és miután köztudomású volt, hogy a maffiában az orosz kérdést illetően nézeteltérések voltak, szóba került, hogy Dürichet Oroszországba kiküldik. Dürich Prágából Bécsbe ment, onnan azután Zürichbe, ahol Sychrava dr. már várta.

A külföldi propaganda és munka nagy nehézségekbe ütközött, mert nem voltak megfelelő emberek. Beneš tehát új erők után nézett. Ebben a munkájában, ahogy könyvében beszámol, számos csalódás érte. Megnehezítette a külföldre jutást az a körülmény is, hogy ezidőtájt rendkívül nehezen lehetett útlevelhez jutni. Különböző utakon és módokon azonban a maffia tagjai mindig előteremtették a megfelelő útleveleket.

Három letartóztatás.

1915 április 15-én Masaryk Parisba, utána pedig Londonba utazott. Május 1-én megjelent a „Nation Tchèque” első száma. Ebben az időben futottak be az első hírek Oroszországból is, az ottani csehszlovák kolonisták részéről. Masaryk ugyanis nem adta fel azt a tervet, hogy Scheinerrel megszervezteti az oroszországi csehszlovák had-

sereget. A kurírok szorgalmasan vitték külföldről Beneš nek a híreket. Sychrava jelentette Benešnek, hogy a csehszlovák hadsereg szervezése Oroszországban szorgalmasan folyik és Miklós nagyherceg 20.000 hadifoglyot engedett át a csehszlovák hadsereg részére. Később azonban kiderült, hogy ez a hír tévedésen alapult. Mindezek ellenére a külföldről érkező jelentések nagy hatást tettek Beneš re.

1915 május 20-án este sorsdöntő ülésre jött össze a maffia Sámal lakásán. Jelen voltak Beneš en kívül Kramář, Rasin, Scheiner, Sámal és Hajn. Beneš megtette jelentését, elővette a Nation Tchèque megjelent számait és kiosztotta a jelenlevők között. Kramář az újságokat kabátja belső zsebébe dugta. A megbeszélés javában folyt, amikor Scheinert hirtelen a telefonhoz hívták. Közölték vele, hogy hajn lakásán katonák jelentek meg és házkutatást tartottak.

A helyzet kritikus volt. Ha a rendőrség tudta, hogy Scheiner hol tartózkodik, akkor lefoghathja az egész társaságot is. Kramář, Rasin és Hajn nyomban eltűntek, Sámal pedig gyorsan elégette az iratokat. Beneš Sámallal és Scheinerrel visszamaradt és gyors megbeszélést tartottak, amelyen elhatározták, hogy Scheinernek menekülnie kell. Erre azonban már nem kerülhetett a sor, mert hajnalban, amikor Scheiner a lakására ment, a katonaság letartóztatta. Néhány órával előbb hasonló sors érte Kramářt is, akit villája ajtajában fogtak el. Mindkettőjüket a hadsereg parancsára Bécsbe szállították.

Beneš ezekután joggal lehetett meggyőződve arról, hogy a maffiát elárulták. A legfontosabb

teendő tehát az volt, hogy a letartóztatás körülményeiről minél pontosabb információkat szerezzenek. Duseknek, a CAS szerkesztőjének közbenjárásával azután sikerült Klima dr. rendőrtanácsostól megtudni, hogy a letartóztatásokat nem a rendőrség, hanem a katonaság intézte. A maffia létezéséről a kormánykörök tehát mitsem tudtak. Miután Beneš ellen mindezideig gyanú nem merült fel, nyugodtan folytatta munkáját. Rendszeresen találkozott Rasin dr.-ral, majdnem mindennap összejöttek. Az egyik napon Rasin közölte vele, hogy rendőrségi megfigyelés alatt áll és mindennap várja a letartóztatását. így is történt. 1915 július 12-én letartóztatták Rasint is és Bécsbe kísérték.

Beneš menekülése.

A maffia működésének első periódusa a három vezetőember letartóztatásával befejezettnek látszott. Minden jel arra mutatott, hogy a letartóztatásokat folytatni fogják. Minden gyanús iratot, jegyzetet, táviratot, chiffrekulcsot elégettek tehát. Beneš ebben az időben igen körülményesen járt haza. A feleségével egy titkos jelben állapodott meg, amely azt jelentette volna, hogy a rendőrség emberei már keresték, vagy egyéb gyanús körülményre hívta volna figyelmét. Egyébként már lassan előkészítette menekülését. Lakásán minden kompromittáló adatot megsemmisített.

A maffia még szabadlábbon levő tagjai néhány fontos megbeszélést tartottak. Ezekben Beneš előadta a Masaryktól érkezett jelentéseket. Masaryk többek között azt üzentte, hogy az orosz reménységet fel kell adni, az oroszoknak nem volt kiforrott háborús céljuk, Benckendorff, a londoni orosz

nagykövet, akinél Masaryk látogatást tett, akkor látta életében először a monarchia nemzetiségi térképét. A mértékadó tényezők általában rosszul voltak informálva, vagy egyáltalában nem rendelkeztek információkkal. Az antanthatalmak alig tudtak valamit a csehek szabadságmozgalmáról, sokkal égetőbb problémák foglalkoztatták őket.

Masaryk egyre türelmetlenebb lett. Beneš a maffia egyik ülésén referált Masaryknak arról a nézetéről, hogy feltétlenül ki kell valakit küldeni a külföldre. Azután végleg el kellett döntenie a nyilvánosság elé lépés időpontját is. Masaryk ugyanis, mint már fentebb említettük, érkezettnek látta az időt, hogy nyíltan kiálljon a monarchia ellen. Ehhez azonban a maffia tagjainak és az otthoni politikusoknak a beleegyezéséhez volt szükség. Ezt a bejelentést azután Beneš személyesen közölte Masarykkal Svájcban.

Június vége felé Beneš lábai alatt is egyre melegebb lett a talaj. Különösen amikor befutottak Amerikában levő Vojta bátyjáról szóló jelentések, tarthatatlanná vált a helyzet. Rendőrségi felügyelet alá helyezték és letartóztatása a levegőben lógott. Beneš tehát kidolgozta a menekülés útját. Eleinte úgy volt, hogy Magyarországon és Románián át Oroszországba menekül. Később azonban ezt a tervet elejtette és egy orvosbarátja segítségével a bajor határon keresztül rendkívül nehéz körülmények között Svájcba menekült. A német katonák alapos vizsgálat alá vették a Miroslav Sich optikai cikkekkel kereskedő egyén útlevelét, végül is átengedték és 1915 szeptember 3-án hajnali 6 órakor Beneš svájci földre lépett. St. Gallenből táviratilag értesítette feleségét szerencsés

megmeneküléséről és este 9 órakor már Masarykkal találkozott.

Amikor Beneš otthonát elhagyta, azt közölte a feleségével, hogy legkésőbb két év múlva visszatér. Ugyanakkor a lelkére kötötte hitvesének, hogy miképpen viselkedjen a távolléte alatt. Beneš nehez időkre készítette elő feleségét.

Az önfeláldozás megható megnyilvánulásáról Benes: „A mi forradalmunk” című könyvében a következőket írja:

„Azt tanácsoltam neki, hogy szükség esetén tőlem is szakadjon el, ha életét megkeserítenék. Mindenre el voltunk készülve. Minden nagy és igazságos ügyért áldozatokat kell hozni. Határozottsággal, minden szentimentalitás nélkül. Ezzel az érzéssel léptem fel a vonatra, amikor szeretteimtől elbúcsúztam. Ugrás – sötétbe – vagy egy új életbe!”

„Nem sokáig tartott és feleségemet letartóztatták. Erről siffírozott jelentés útján szereztem tudomást. Feleségemet Bécsbe szállították, letartóztatásának körülményeit, a fogházban szerzett élményeit azután csak 1919 január 1-én tudtam meg tőle, amikor Parisba jött.”

Amikor Masaryk és Beneš az egyik genfi étteremben találkoztak, az volt Masaryk első kérdése, hogy miképpen áll odahaza a maffia ügye és ki fogja ezentúl az összeköttetést Prágával és a külfölddel fenntartani. Masaryk arra gondolt, hogy Beneš nek újból vissza kell mennie Prágába, ahonnan csak akkor térhet vissza a külföldre, miután alaposan helyreállította a külfölddel való összeköttetést. Beneš hajlandónak is mutatkozott erre. Másnap azonban Masaryk más tervvel jött elő,

közölte Benešsel, hogy ő Londonba teszi át” a székhelyét, Benešnek pedig Parisba kell mennie és onnan kell az akciót irányítania.

Közben Beneš Zürichbe utazott, ahol Sychrava doktorral megbeszélte az otthonnal való további összeköttetés módozatait. Ezen a találkozón, amelyen Beneš en és Syehraván kívül mások is jelen voltak, tudta meg Beneš, hogy Soukup képviselő a szociáldemokraták nevében csatlakozott a szabadságmozgalomhoz. Beneš ennek nagy jelentőséget tulajdonított, mert így a külföldön levő szocialista cseh kolóniákhoz megkönnyebbült az út. Soukuppal nyomban fel is vették az érintkezést és egy küldöncöt menesztettek hozzá. Ekkor esett meg a gombügy, amely több vezetőember le tartóztatásához vezetett. Soukup ugyanis a nála megjelent munkásról, aki gombba varrt üzenetet hozott neki, azt hitte, hogy agent provocateur és feljelentette a rendőrségen.

4. Masaryk londoni és Beneš párisi munkássága

Beneš összeköttetéseket keres.

1915 szeptember 16-án Beneš Parisba utazott, ahol francia földön megkezdte a rendszeres politikai munkát. Masaryk együtt utazott Beneš sel és Parisban több helyre elvezette. Bemutatta őt Denis tanárnak, a párisi cseh kolónia tagjainak és végül megbízta őt a franciaországi újságírói propaganda és politikai tevékenység vezetésével.

Beneš nek Parisban igen nehéz talaja volt. A Rue Leopold Robert egyik diákszobájában lakott,

az V. emeleten, havi 120 frank büdzsével. Első dolga volt, hogy felkeresse régebbi párisi tartózkodásából származó ismerőseit. Ezek közül azonban csak keveset talált odahaza. Nem volt más hátra tehát részére, minthogy a Sorbonne-egyetem tanári karát meglátogassa és szocialista körökben, ahová mint a Revue Socialiste munkatársa bejáratos volt, az összeköttetést felvegye. Az egyetemi tanárok közül Beneš közelebbi összeköttetésbe került Eisenmannal, aki mint az osztrák-magyar monarchia alapos ismerője, a hadügyminisztérium információs osztályán dolgozott. Miután Beneš nemrégiben jött meg Prágából és tele volt friss hírekkel és adatokkal az osztrák-magyar monarchiát illetően, Eisenmann tanár nagy hasznát vette információinak és a fiatal cseh agitátort bemutatta a minisztérium több vezető tisztviselőjének. A hadügyminisztérium információs osztályának segítségével egyúttal sikerült az otthonnal az összeköttetést helyreállítani.

Albert Thomas, a szocialista muníciós miniszter titkárával, Roques tanárral is megtalálta Beneš a kapcsolatot. A párisi cseh szocialisták meghívására nyilvános előadást tartott, amelyen Paul Louis, a Petit Parisien külpolitikai szerkesztője is felszólalt. Paul Louis azután megszerezte Beneš részére a kapcsolatot a francia külügyminisztériumhoz is.

Ezek az összeköttetések kezdetben nem sokat jelentettek. Azonban az idők folyamán egyre jobban jelentkezett a hatásuk és messzemenő politikai sikereket eredményeztek.

Strimpl párisi cseh festőnél Beneš megismerte Auguste Gauvain-t, a Journal des Débats külpoli-

tikai rovatának a vezetőjét. Gauvain a legbefolyásosabb francia hírlapírók egyike volt, aki alaposan ismerte az osztrák-magyar politikát. Gauvain kérlelhetetlen ellensége volt a monarchiának, mert bennük látta a háború felidézőit és első pillanattól kezdve nagy barátja lett a csehszlovák ügynek. Megígérte Beneš nek, hogy lapjában vezércikket szentel a cseh kérdésnek.

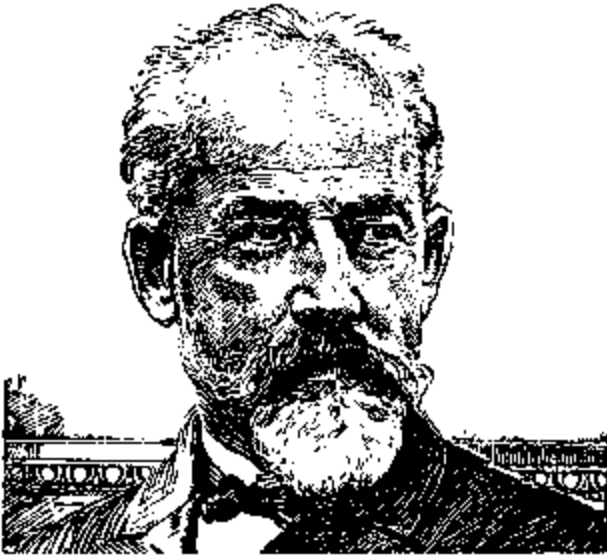
Benešnek gondja volt arra is, hogy felhasználva párisi politikai körökben nyert összeköttetéseit, rendszeresen értesítse a hadihelyzetről és az egyéb aktuális kérdéstről a prágai maffia tagjait.

1915 november 14.

Hosszú idő után esedékes volt már a nyilvánosság elé való lépés és a monarchiának szóló nyílt hadüzenet világgá bocsátása. Ezt azonban jól meg kellett szervezni. Elsősorban szükség volt, hogy a Parisban, Londonban, Amerikában, Hollandiában, Oroszországban élő kolonisták vezéreit megnyerjék a manifesztum és a nyílt hadüzenet aláírására. Ezekkel a körökkel érintkezésbe lépett és 1915 november 14-én, egy vasárnapi napon Svájcban, Franciaországban, az Egyesült Államokban, Oroszországban megjelent a „Csehszlovák külföldi választmány” manifesztuma.

A manifesztum.

A manifesztumban a külföldi választmány bejelenti, hogy a csehszlovák nemzet minden tekintet nélkül a várható hadieredményre, felveszi a harcot a monarchia ellen. Csatlakozik a szláv né-

*Denis Ernest,
párisi egyetemi tanár, a csehszlovák nép nagy barátja*

pekhez és az antanthatalmakhoz és életre-halálra harcot hirdet egy birodalomnak, amely a háborút okozta. A manifesztum további részében vázolja a csehszlovák nemzet háború előtti harcát Bécs és Budapest ellen, rámutat a csehek háború alatti üldöztetésére és rámutat arra a történelmi jogra, amely a csehszlovák népet megilleti és amelyet ebben a háborúban ki fognak harcolni. Bécs és Budapest sorsát elveszettnek tekinti, a Habsburgmonarchia bukása és egy önálló csehszlovák állam megteremtése elengedhetetlen szükségesség.

A manifesztum megjelenése annyit jelentett, mint az elvetett kocka. Nem lehetett többé visszátáncolni. Bár a manifesztum hatása egyelőre még nem mutatkozott, biztos volt, hogy nagyjelentőségű dolgokat indított meg és megalapozója volt a további politikai célkitűzéseknek.

Ezekután a további munkát meg kellett szervezni. Ezért Masaryk Londonba hívta Beneš t, aki eleget tett a meghívásnak és 1915 november 21-én Londonba utazott. Itt a legközelebbi munkaprogramot beszélték meg. Az Amerikában nagy számban élő csehszlovákok ugyanis követet küldtek és azt kívánták, hogy pontos információkkal lássák el őket. Masaryk és Beneš tehát elkészítettek Amerika részére egy jelentést.

Mialatt Beneš Londonban volt, Masaryk Hollandián keresztül jelentést kapott a prágai letartóztatásokról. Azonnal megbízta Beneš t azzal, hogy nyomban utazzon Svájcba és ott tudja meg, hogy a letartóztatások milyen hatással voltak az otthoni mozgalomra. Ugyanakkor Beneš nek informálnia kellett Dürichet is a londoni és párisi eseményekről. Beneš Genfben utazott, onnan Lausan-

neba Dürichhez, majd visszatért Parisba, ahol lakásán egy propagandairodát állított fel, amelynek – ahogy Beneš emlékirataiban írja – legfőbb kelléke egy írógép volt.

Stefánik bekapcsolódik a munkába.

Genfből való visszaérkezése után másnap 1916 december 13-án találkozott Beneš Milán Rastislav Stefánik dr.-ral Strimpl festő lakásán. Két nappal később Beneš újból találkozott vele és ekkor megbeszélték a terveket a közös működésre vonatkozólag. Beneš erről a találkozásról már idézett munkájában a következőket írja:

„Egymás iránt lojális munkatársak és barátok lettünk. Számos dologban éppen úgy nem érttem együtt atefánikkal, ahogy ő velem nem értett együtt, mindazonban ez nem gátolt meg bennünket a közös munkában. Csupán egyetlenegy konfliktus volt közöttünk, az is később a békekonferencián, de ezt is rövidesen barátságos módon elintéztük.”

Tíz évvel azelőtt 1905-ben Beneš már találkozott Stefánikkal Parisban, azóta nem látták egymást. A mostani találkozás körülményei azonban sokkal komolyabbak voltak. Stefánik előadta Benesnek, hogy miképpen itéli meg a helyzetet és erre vonatkozólag terjedelmes programot dolgozott ki. Arra kérte Beneš t, hogy utazzék Londonba és ott közölje Masarykkal mindazt, amit ő mondott és megkérte Masarykot, hogy jöjjön Parisba és ott akciót kezdjenek a francia kormánynál.

Stefánik fontosnak tartotta, hogy az eddigi elszigetelt munka helyébe szisztematikus tevékenység lépjen.

Beneš t letartóztatják mint osztrák kém.

Beneš elfogadta ezt a tervet, annál is inkább, mert Masaryk sürgönyileg közölte vele a hollandiai csehszlovák kolonisták azon óhaját, hogy valaki a vezetőpolitikusok közül látogassa meg őket. Masaryk ezt a szerepet Benešnek szánta. December 22-én Londonba utazott és még aznap éjjel hosszas beszélgetést folytatott Masarykkal Stefánik bekapcsolódásáról, amit Masaryk örömmel fogadott.

Karácsony éjszakáját Beneš Hollandiába utaztában a hajón töltötte. Amsterdamban Beneš újabb kitűnő összeköttetésekre tett szert és ottani tartózkodása révén újabb nagyszerű összeköttetéseket létesített a külföld és Prága között. Amikor azután Hollandiából Beneš vissza akart Londonba utazni, mint Mr. Leblanc, az angol hatóságok osztrák kémnek tartották és nem akarták beengedni Londonba. Végül is letartóztatták, Londonba kísérték börtönbe, ahonnan csak Masaryk intervenciójára engedték szabadon. 1916 január 11-én tért vissza Beneš Parisba. Egyébként ez a letartóztatás nem az utolsó volt. Külföldi működése alatt az angolok háromszor tartóztatták le rövid időre, a franciák pedig kétszer ismertették meg Beneš sel a börtön viszontagságait.

Masarykot Parisba várták, de éppen a legrosszabb időben, mert Stefánik egy súlyos gyomoroperáció után betegen feküdt a kórházban. Beneš tehát Stefánik helyett is dolgozott. Kieszközölte Sauerveinnál, a *Matin* külpolitikai szerkesztőjénél, hogy egy intervjút csináljon Masarykkal, azonkívül Denis tanár tanácsára elhatározták, hogy egy kü-

lönleges ciklust tartanak a Sorbonneon a szláv kérdéstről. Masaryknak a szlovák helyzetéről, Benesnek pedig a csehszlovák kérdéstről kellett beszélnie. Louis Martin szenátor pedig a parlamentben interpellációt helyezett kilátásba a csehszlovák kérdéstről.

... megnyertük Franciaországot.

1916 január 28-án Masaryk Parisba érkezett. Február 1-én meglátogatta Izvolskij párisi orosz nagykövetet, akinek előadta terveit. Stefánik, aki időközben egészségileg félig meddig helyreállott, több befolyásos francia képviselő útján kieszközölt egy hivatalos fogadtatást Briand miniszterelnöknél Masaryk részére. Briandon kívül fontos megbeszélést tartott Masaryk Deschanellel és Leyguessel a kamara külügyi bizottságának elnökével is.

Masaryk Briandnak előadta a csehszlovák tézist, amely szerint a Berlin-Bagdad pángermán ideának az osztrák-magyar monarchia a lököereje és Németország a monarchián keresztül akarja céljait megvalósítani. Ha az osztrák-magyar monarchiát felrobbantják, akkor Németország saját magára van utalva. A monarchiából alakult új államok már existenciájuknál fogva természetes szövetségesei lesznek Franciaországnak a németek keleti expanziója ellen. Egész Középeurópát át kell szervezni, mindazon országokat, amelyek Franciaország és Oroszország, Finnország és Görögország között vannak. Ezeknek átszervezése elsősorban Franciaország érdeke, de érdeke a békét szerető Európának is. Középeurópa kis nem-

zeteit fel kell szabadítani az elnyomás alól, elsősorban azonban a monarchiát kell megsemmisíteni. Ez a programja ennek a háborúnak, amely tulajdonképpen harc a pángermanizmus ellen, a közép-európai államok abszolutista uralma ellen. Háború a demokráciáért és az elnyomott népek felszabadításáért. Ezek a célkitűzések nemcsak hogy megfelelnek Franciaország intencióinak, hanem nemes tradíciói folytatását is jelentik.

És Briand mindezt megértette. Beleegyezését adta ahhoz, hogy egy kommunikét jelentessenek meg a Masarykkal való megbeszéléséről. Egyben bejelentették a világnak, hogy Franciaország támogatja a csehszlovák eszmét.

Beneš a maffiához küldött jelentésében a következőket írta:

... Briand fogadta Masarykot és a következőket mondta neki: „Mi franciák mindig szimpátiával viseltettünk és viseltetünk a cseh nép iránt és a háború ezt a szimpátiát csak megerősítette. Biztosíthatom Önt, hogy Franciaország nem feledkezik meg az önök aspirációiról és mindent elkövetünk, hogy a csehek elérjék függetlenségüket. Most ne beszéljünk részletekről, a főkérdésekben úgyis egyetértünk. Hasonlóképpen nyilatkozott Deschanel is, aki ma nagyon hatalmas és befolyásos személy. Franciaországot megnyertük és a mi oldalunkon fog állni.”

Masaryknak ez a koncepciója egyre nagyobb gyökeret vert külföldön és a sajtó és propaganda révén széles utat talált a nyilvánossághoz.

Megalakul a csehszlovák nemzeti tanács.

Stefánik kezdettől fogva hangsúlyozta, hogy egy politikai központot kell teremteni. A külföldi választmány a maga laza formájával nem felelt meg a követelményeknek, másrészt pedig a politikai helyzet fokozottabb aktivitást kívánt. Benez pedig azon a véleményen volt, hogy Franciaország szívesebben látná a cseh nemzet legitim képviselőjét, amelynek tagjai otthonról jöttek, mint az emigránsokat, vagy telepeseket. Masarykkal, Dürichchel, Sychravával folytak a tárgyalások erre vonatkozólag, míg végre hosszas vajúdas után megalakult a csehszlovák nemzeti tanács. (Conseil National de Pays Tchèques.) A nemzeti tanácson belül megteremtették a permanens titkárságot is, amely a tanács végrehajtó szerve volt. És valóban a nemzeti tanács később átvette mindazt a munkát, amit eddig ad hoc végeztek. A nemzeti tanács megteremtette az összeköttetést Paris és az Angliában, Franciaországban, Oroszországban, Amerikában, Szerbiában és Olaszországban élő cseh telepésekkel és katonákkal. Az 1916 február 16-án megalakult csehszlovák nemzeti tanács elnöke Masaryk lett, helyettese Dürich, vezértitkára Beneš és a szlovákok képviselője atefánik. A külföldet is a tanács által szervezték meg és Amerikában meg Oroszországban a nemzeti tanács fiókokat is létesített.

Szakadatlan munka mindenfelé.

A franciaországi propagandával egyidejűleg Londonban is irodát nyitottak, amely Czech Press Bureau néven működött. Később ezt az irodát a

párisi központ felügyelete alá helyezték. Általában a londoni és párisi mozgalomban tevékeny részt vettek a telepések, akiknek azonban a politikacsinálás terén érthető okokból nem engedtek túlságos érvényesülést. Franciaországon és Anglián kívül Olaszországban is sokat dolgoztak a telepések. Olaszországban nyomban a hadüzenet után internálták a cseheket, akik azután az internáló táborban szervező munkába fogtak és a nemzeti tanács megalakulásakor annak rendelkezésére bocsájtották magukat. Beneš 1917 januárjában Olaszországba utazott és mint a csehszlovák nemzeti tanács titkára sajtóirodát létesített Rómában Ufficio di Boemia címen. Beneš második római útja alkalmából 1917 októberében azután kibővítette az iroda hatáskörét és a propaganda mellett a hadifogolykérdéssel is foglalkozott. Ügy a londoni, mint a párisi irodákból azután 1918 közepén csehszlovák követségek lettek.

Svájcban a munka kezdettől fogva igen intenzív volt. Innen tartották fenn az összeköttetést Prágával, másrészt pedig ellensúlyozták az osztrák magyar kémiszolgálatot. 1917 végén egy kitűnően működő sajtóirodát létesítettek, amit Osusky dr. vezetett egészen a béketárgyalásokig.

Hollandiában ugyancsak jelentékeny propagandamunka folyt E. Filla festőművész vezetése mellett.

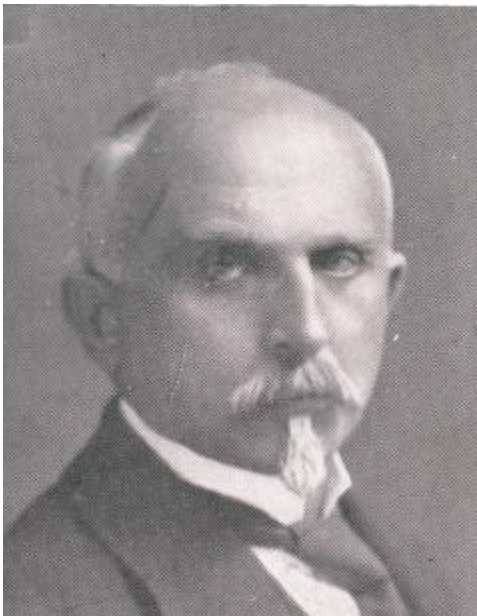
Oroszország.

1915 elején az Oroszországban élő csehek megkísérelték, hogy bizonyos szorosabb szervezetet létesítsenek. Ezek a kísérletek azonban nem igen sikerültek. Egyrészt nem igen volt meg a kapcsó-

lat a többi ántántállamokban működő cseh vezérférfiakkal, másrészt pedig ellentétek mutatkoztak az oroszországi csehek közt. Sokan ugyanis azon a véleményen voltak, hogy a szláv Oroszországra kell bízni, miképpen akarja a csehszlovák kérdést megoldani. Ez a felfogás azután odáig vezetett, hogy egyesek megkíséreltek egy különálló csehszlovák nemzeti tanácsot létesíteni.

A földrajzi nehézségek, a nagy távolságok és az abszolutisztikus cári rendszer megakadályozták, hogy rendszeres összeköttetés létesüljön az oroszországi és a külföldön lévő cseh szervezetek közt. Mások viszont nem akarták Masaryk autoritását elismerni. Azonban, amikor manifesztumával a nyilvánosság elé lépett, akkor a túlnyomó többség melléje állt és mint autoritativ személyiséget elismerte. Már 1915 őszén a Bohdan Pavlű által szerkesztett Czechoslovak folyóirat úgy beszél Masarykról, mint vezérről, akinek joga van a cseh nép nevében fellépnie.

1916 áprilisában az oroszországi cseh szervezetek kongresszust tartottak és azon a Bohdan Pavlű által Londonból hozott hírek hatása alatt elhatározták, hogy Masaryk akcióját, amit a csehek és szlovákok érdekében csinál, táviratilag üdvözlik. Ezidőtől fogva Masarykot vezetőnek ismerték el s ebben csak egy zavaró intermezzo merült fel, amikor a cári kormány Dürich képviselőt favorizálta Masaryk ellenében, mint a csehek képviselőjét. Stefánik, aki Dürich után utazott Oroszországba, a pétervári csehek segítségével megkísérelte a konfliktust likvidálni és elérte azt, hogy az úgynevezett kiewi paktum alapján nemcsak a csehszlovák nemzeti tanács autoritását ismerték

*Rasin dr.,
a maffia tagja, a köztársaság első pénzügyminisztere*

el Masarykkal az élen, hanem a kiewi szervezet is alárendelte magát a párisi központnak. Rövid idő múlva azonban újabb komplikációk állottak elő. Az orosz külügyi kormány nem ismerte el a kiewi paktumot és rávette Dürichet, hogy szüntesse meg kapcsolatait a nemzeti tanáccsal. Dürichet bízta meg az orosz kormány az oroszországi cseh hadsereg vezetésével és szeparatista nemzeti tanácsot akartak alapítani. Ezeknek az eseményeknek a következtében az oroszországi csehek között szakadás állott be, sőt november közepe táján a kiewi szervezet arra az álláspontra helyezkedett, hogy csakis Dürichet lehet elismerni a cseh nép vezérének. A pétervári ellenzék ezzel szemben Masaryk mögé sorakozott fel és kíméletlen harcot indított azon felfogás ellen, amely szerint nyugaton és keleten önálló akciók folynak. Hiába volt Stefánik minden fáradozása, az orosz kormány csak Dürichet ismerte el, sőt pénzzel is támogatta. Emiatt a párisi nemzeti tanács kizárta Dürichet, a pétervári ellenzék pedig ki nyilatkoztatta, hogy sohasem tartotta vezérének Dürichet. A március hónapban kitört forradalom azután tökéletesen megváltoztatta a helyzetet. Az új kormány Miljukov külügyminiszterrel az élen, Masarykot ismerte el a cseh nép képviselőjének, ugyanakkor pedig a nemzeti tanács egy oroszországi fiók létesítését határozta el. A végső döntést az időközben újból aktivitásra szert tett kiewi csoport kívánságára Miljukov arra az időre halasztotta el, amikor Masaryk majd Oroszországban lesz. Közben 1917 május 6-án újabb kongresszus volt Kiewben, amely túlnyomó többséggel a nemzeti tanács mögé sorakozott fel. A második

kiewi kongresszus után normalizálódtak a viszonyok Oroszországban, a nemzeti tanács fiókja megkezdte működését. Az elnök a párisi központnak az a vezetőembere volt, aki éppen akkor Oroszországban tartózkodott. Az oroszországi mozgalomban tevékeny részt vettek Bohumil Őermák és az 1918 tavaszán elhunyt Jirí Klecanda. Bohdan Pavlun kívül dr. V. Girsza nevét kell megemlíteni, aki hatalmas egyéniséggé nőtte ki magát és később, mint az oroszországi csehszlovák hadsereg politikai vezetője, felbecsülhetetlen munkát végzett.

Az amerikai munka.

Az Amerikában élő több mint másfél millió csehszlovák nyomban a háború kitörése után megkezdte a munkát a monarchia ellen. Már a hadüzenet estéjén Csikágóban hatalmas tiltakozó gyűlést rendeztek a csehek és gyűjtést indítottak a cseh vidékek háborús áldozatai javára. Pár héttel később az amerikai cseh vezetők erélyes propagandamunkába kezdtek. Informálták az amerikai közvéleményt a cseh nép jogos harcáról és követelményeiről, előkészítették a talajt arra az esetre, ha majd a békekonferencia Európa sorsa fölött fog dönteni. Megszervezték az Amerikában élő cseheket a mozgalomban való részvételre, ami igen nehéz feladat volt. 1915-ben a nemzeti szervezethez csatlakoztak azután a különböző segélyegyesületek, a szokolok. A tagok részére havi hozzájárulási összeget állapítottak meg, amit azok pontosan fizettek is. 1915 végén azután, amikor Vojta Beneš Amerikába érkezett, a munka előadások rendezésével megélénkült.

A Szlovák Liga nemsokára ezután szintén csatlakozott a mozgalomhoz és több közös ülésen vett részt a nemzeti egyesüléssel és 1915 november 14-én aláírták a külföldi bizottság felhívását is.

Katonai szempontból: 1916-ban az első cseh önkéntesekből megalakult a kanadai zászlóalj. Amikor pedig Amerika is háborúba indult, tömegesen jelentkeztek a cseh és szlovák önkéntesek az amerikai hadseregbe.

Mint Oroszországban, úgy Amerikában is különböző nézeteltérések voltak a csehek között. Ezek az ellentétek azonban nem jelentettek sokat, mert hamarosan a jobb meggyőződés lett úrrá és mindenki belátta az egységes munka szükségességét.

A pittsburgi egyezmény, amely a csehek és szlovákok együttműködésére vonatkozott, a kérdés végső rendezését arra az időre tartotta fenn, amikor megalakul majd az önálló állam és odahaza lesznek. Beneš és Stefánik nem írták alá a pittsburgi egyezményt, mert annak megkötésekor nem voltak jelen. Beneš szerint azonban Stefánik nem tartotta magát a pittsburgi egyezményhez, annak jelentőségét nem becsülte túl és abban csupán helyi jelentőségű dolgot látott.

A nemzeti tanácsnak ilyen módon sikerült munkásságát egyre szélesebb alapra helyezni. Délamerika, Brazília, Délafrika, Ausztrália, Kína is jelentkeztek a munkára és ha anyagilag nem is, de legalább erkölcsileg támogatták a függetlenségi mozgalmat.

Beneš a párisi központban szakadatlanul dolgozott. A különböző külföldi körökkel ő tartotta fenn az összeköttetést. Amikor pedig a foglyok között megkezdték a katonai akciót, akkor a moz-

galom jelentősége a maga teljes nagyságában bon-
takozott ki. Beneš azon a véleményen volt, hogy
ő egy eljövendő állam hivatalnok, aki mindent,
amit csinál, az állam érdekében cselekszi. A nem-
zeti tanács munkássága bevált, a bürokratikus
szempontból bizonyos dolgokat kifogásolni is lehe-
tett. Mindenekelőtt kevés volt a rendelkezésre
álló ember és a pénz. Mindezek ellenére a vezető
emberek nem elméleti dolgok fölött vitatkoztak,
hanem praktikus munkát végeztek. Ez a józanság
és a dolgoknak valódi értelmükben való meglátása
eredményezte azután azokat a nagy sikereket,
amelyek elkövetkeztek.

A külföldi csehszlovák sajtó.

Mint már elmondottuk, Beneš párisi munkássá-
gának kezdetén francia újságírókkal lépett össze-
kötetésbe, akiknek osztrák-magyar híryanaggal
szolgált, amit azok azután lapjaikban felhasznál-
tak. Beneš és a külföldön élő többi vezetőférfiú
munkássága elsősorban a propagandában merült
ki, mert a cseh kérdést alig ismerték külföldön vagy
pedig rosszul voltak informálva. Hogy általában
sokan milyen véleményen voltak az ügyről, arra
igen jellemző az az epizód, amelyről Beneš meg-
emlékszik. Egyszer meghívták egy társaságba,
ahol az osztrák-magyar monarchiáról kellett be-
szélnie. Beneš eleget tett a kérésnek, valóságos
kis előadást tartott a társaságnak, elmondotta töb-
bek közt, hogy a monarchiának meg kell semmi-
sülnie. A társaságban volt két francia képviselő
is, akik közül az egyik halkán így szólt a társá-
hoz: „Ez a Beneš nagyon derék ember, de bolond”.

Ez a kis epizód élénken mutatja, hogy micsoda nehézségekkel kellett megküzdeniök azoknak, akik a cseh függetlenségért harcoltak.

Beneš azonban szisztematikusan dolgozott s a felvilágosító munkában fáradhatatlan volt. Nemcsak a francia lapokat látta el híryanaggal, hanem ideje volt arra is, hogy az amerikai cseh lapoknak is cikkeket írjon. Erre annál is inkább szükség volt, mert Beneš jóformán ebből tartotta fenn magát.

Ebben az időben Beneš külsőségekben valósággal egy diák életét élte. Napi 14-16 órai munka mellett az ebédet, vacsorát egy kis vendéglőben fogyasztotta el 1.50 frankért. A reggelit odahaza egyedül készítette el s ha Masaryk Parisban volt, akkor Beneš „vendége” volt a reggelinél és ilyenkor beszéltek meg a terveket, célokat és a legközelebbi munkaprogramot. Jóformán négy éven át így élt Beneš szakadatlan munkában. Később ugyan jobb lakásba költözött át és a nemzeti tanács irodája is kibővült, pihenés, vakáció, vagy vásár- és ünnepnapok azonban nem léteztek számára. Stefánikkal együtt egyre jobban igyekeztek az ismeretségi kört kibővíteni és ez Stefánik önfeláldozó munkája révén sikerült is.

1916 áprilisában Sychrava dr.-nak el kellett hagynia Svájcot. Az osztrák-magyar hatóságok intervenciójára lehetetlenné tették számára az ottmaradást. Sychrava tehát a francia-svájci határ mentén levő Annemasseban telepedett le és ott adta ki továbbra is a „Ceskoslovenská Samostatnost” című lapot és fenntartotta továbbra is Prágával az összeköttetést. Technikai nehézségek miatt később a lapot Parisba vitték át. Nagy ne-

hézségek után sikerült egy nyomdát találni, ahol a Csekoslovenská Samostatnost-on kívül a Nation Tchèque-t, a Le Monde Slave revuet és a többi propagandanyomtatványt állították elő.

1916 júniusában megérkezett Amerikából Dr. Stefan Osusky, akit az amerikai szlovákok küldtek ki az európai helyzet tanulmányozására, egyben pedig azt az utasítást is adták neki, hogy szükség esetén maradjon ott és mint a szlovákok képviselője vegyen részt a nemzeti tanács munkájában. Osusky megjelenésével a propaganda-munkásság egy igen képzett és tehetséges politikussal gazdagodott. Osusky hamarosan új összeköttetéseket keresett és talált. Mint szlovák, elsősorban a magyar kérdésekkel foglalkozott, ő fordította a magyarországi lapokat és látta el hírekkel a francia és elsősorban az angol lapokat. 1917 őszén azután Genfben utazott, ahol a csehszlovák sajtóiroda vezetését vette át, majd 1918-ban hatalmas munkát végzett Stefánikkal együtt az olaszországi légiók felállításában.

5. A légiók.

A csehszlovák hadsereg körvonalai.

Amikor Masaryk 1916 februárjában Parisban járt, a tanácskozásokon elhatározták, hogy megkezdik a hadsereg szervezését. Mint a propaganda-munkában, úgy ezen a téren is a cseh telepések kivették vezető részüket. Pár héttel a háború kitörése után cseh önkéntesek jelentkeztek a francia hadseregben és az idegenlégióba kérték a fel-

vételüket. Hasonló volt a helyzet Angliában és Kanadában is.

Oroszországban a helyzet kialakulását két körülmény terelte egészen más irányba. Az egyik az a tény, hogy Oroszországban élt a legtöbb telepese, a másik pedig az, hogy a monarchia hadseregében szolgáló cseh és szlovák katonák tömegesen estek fogságba és így az Oroszországban lévő Druzina-tagoknak a hadifogoly kérdéssel kellett foglalkozniuk. Az orosz kolónia, amely, mint már közöltük, nagy harcok árán elismerte Masaryk vezérséget, arra kérte Masarykot, hogy jöjjön ki Oroszországba. Szükség volt ugyanis arra, hogy a hadsereg nagyjelentőségű ügyét olyasvalaki szervezze meg, akinek tekintélye volt, miután az orosz telepesek közt bizonyos kérdésekben nézeteltérés volt. Tudjuk, hogy a maffiának az volt a terve, hogy Scheiner dr.-t küldi ki Oroszországba a hadsereg megszervezésére. Scheiner dr. letartóztatása miatt erre a kiküldetésre természetesen nem kerülhetett sor. Amikor Masaryk Parisban meglátogatta Briandot, hosszabb ideig maradt Parisban és Beneš sel a legrészletesebben megbeszélte a politikai és katonai tennivalókat. Katonai kérdésben Masaryk 1915 februárjában a következőket formulázta meg: „Ha mi egy hadsereget állítunk fel, akkor jogi szempontból egészen új helyzetbe kerülünk úgy a monarchiával, mint a szövetségesekkel szemben. Egy másik lépés bizonyos körülmények közt az osztrák-magyar monarchiának szóló hadüzenet volna. Ezáltal egy olyan politikai helyzet keletkezne, amely a béketárgyalásoknál lehetővé tenné számunkra, hogy követeléseink minimumát érnék el. Mindenesetre sem

Bécs, sem a szövetségesek nem fogják tétlenül nézni, hogy hadseregünk van. Határozott katonai harc nélkül azonban senkitől semmit sem kapunk.” A katonai akcióknál a nemzeti tanács mindig szem előtt tartotta azt a tényt, hogy Franciaország már két év óta harcban állott és szinte egyedül kellett viselnie a rettenetes német nyomást. A franciák kimerítő tárgyalásokat folytattak erről a fontos kérdéstről az angolokkal és amerikaiakkal és a szövetségesek között majdnem a háború végéig fontos szerepet játszott ez a kérdés. Ennek a helyzetnek a felismerése döntő jelentőségű volt a csehszlovákok egész háborús politikájára.

1916 tavaszán ugyanis megállapodás jött létre az oroszokkal, amely szerint 400.000 embert küldenek a francia frontra. Ezt azonban nem tudták teljesíteni. Mindössze 16 ezer ember érkezett meg a nyugati frontra. Amikor azután komoly nehézségek merültek fel, először a cseh vezetők, később pedig a francia kormánykörök felvetették azt a kérdést, vajjon nem lehetne az orosz katonákkal együtt csehszlovák hadifoglyokból álló csoportokat is küldeni, akikből azután Franciaországban megszerveznék a csehszlovák nemzeti hadsereget.

Ezt figyelembe véve építették ki Masaryk és Beneš a további terveket, szem előtt tartva azt, hogy minél előbb csapatokat hozzanak hadifoglyokból Oroszországból és ha lehet Olaszországból is Franciaországba. Három hónappal később Dürich és Stefánik oroszországi utazásával kapcsolatban a terv a realitás terére kezdett lépni és két év múlva kialakult belőle a hatalmas szibériai csehszlovák hadsereg.

Schemer dr., a Sokol vezére, a maffia tagja

Masaryk elgondolása azonban az oroszokkal szemben a hadihelyzet megrosszabbodása következtében egyre jobban valósággá kezdett válni. Az oroszok kudarcai a keleti fronton a háború súlypontját egyre jobban nyugatra tolták át, amiből Beneš ék azt a következtetést vonták le, hogy a csehszlovák ügyet politikailag és diplomáciailag is Parisban fogják megoldani. Ez az elképzelés később száz százalékgig bevált.

Hosszas tanácskozás után kialakult az a nézet, hogy Dürichet küldik ki Oroszországba. A többek közt a vezetők sem bíztak teljesen Dürichben, aki túlságosan Oroszország jármához kötötte a csehszlovák ügyet. Komplikálta a helyzetet az a körülmény is, hogy Oroszországból az ottani cseh telepések megbízottakat küldtek és majdnem mindegyik más és más tervvel jött. Egyesek királyságot akartak Csehszlovákiából egy Romanow herceg alatt, mások viszont azon a nézeten voltak, hogy nem szükséges Oroszországban csehszlovák hadsereget teremteni, mert kár a véráldozatért, inkább munkaalkalmakat kell a cseh és szlovák hadifoglyoknak szerezni.

Az első nagy politikai siker.

Stefánik ebben az időben lázasan dolgozott. Elhatározta, hogy kimegy Oroszországba, egyrészt, hogy ellensúlyozza Dürich ottani szereplését, másrészt pedig a hadsereg megszervezésében akart részt venni. Ehhez azonban mint francia állampolgárnak szüksége volt feletteseinek beleegyezésére. A felfogás az volt, hogy amennyiben a francia hadsereg, amelynek kötelékébe Stefánik tartozott, megadja a kiutazási engedélyt, akkor elvi-

leg hozzájárult a csehszlovák hadsereg felállításához. Beneš tehát érintkezésbe lépett a párisi orosz követtel és a franciaországi orosz hadsereg vezérkarával, hogy Stefánik útját előkészítse.

Ugyanakkor Beneš felvette a közvetlen érintkezést a francia külügyminisztériummal is, ahol különösen Berthelot és Margerie jártak a kezére. Július 20-án a francia nagyvezérkar meghívta Stefánikot és beleegyezését adta az oroszországi utazáshoz. Másnap pedig Beneš kapott meghívást a külügyminisztériumba, ahol közölték vele, hogy a francia kormány hozzájárul ahhoz, hogy Stefánik Oroszországba utazzon. A csehszlovák hadsereg részére egy külön osztályt szerveztek a hadügyminisztériumban és ezentúl ezzel az osztállyal kellett az összeköttetést fenntartani. Berthelot azt is közölte, hogy Stefánik egyenesen a hadügyminisztérium illetékes osztályával beszélje meg a csapatzállítás technikai kérdéseit. Ezzel a ténykedéssel Franciaország tulajdonképpen elismerte a nemzeti tanácsot. Ez volt az első eset, hogy a francia kormánykörök a nemzeti tanáccsal és annak vezértitkárával, Beneš sel fontos ügyben hivatalosan tárgyaltak. Innentől kezdve ez mindig így történt. A csehszlovák ügy tehát kiharcolta az első komoly politikai és diplomáciai sikert.

Stefánik érintkezésbe lépett a hadügyminisztériummal és megbeszélte a csehszlovák csapatoknak Franciaországba való szállítását, majd elutazott Oroszországba.

Akción a hadifoglyok közt.

Miután Beneš a határig kísérte Stefánikot, Londonba utazott, ahol két hétig tartózkodott és meg-

beszélte Masarykkal a hátralevő munkát. Masaryk gyakran elmondta gondjait Beneš nek, különösen családja aggasztotta nagyon Masarykot, mert nem a legjobb híreket kapta hazulról. Masaryk bensőséges vallomásai és határtalan bizalma Beneš iránt rendkívül őszinte baráti kapcsolatot hozott kettőjük közt létre. Parisba visszatérve, Beneš mindenekelőtt a hadsereg kérdésével kezdett foglalkozni. Ennek bevezetéseképpen szükséges volt a hadifogolyakciót megindítani. A nemzeti tanács számadatai szerint Oroszországban 50.000, Olaszországban 10.000, Szerbiában mintegy 5000 csehszlovák hadifogoly volt. Ezeknek megszervezése azonban nagy nehézségekbe ütközött. A szövetséges hatalmak nem voltak még teljesen tisztában a csehszlovákok szabadságmozgalmával és bizonyos gyanús tendenciákat láttak a hadifoglyok megszervezésében. Kémgyanususoknak tartották őket egyrésztől, másrésztől pedig félték a csehszlovák katonák forradalmiságától. Ellenséget – magyart, osztrákot, németet – láttak a hadifogolyban ép úgy Franciaországban, mint Oroszországban. Ezen a téren csak lassan következett be a javulás. A nemzetközi jog szabályai sem voltak alkalmasak arra, hogy kedvező atmoszférát teremtsenek a sokat szenvedett hadifoglyok részére. Még az sem használt, ha kijelentették, hogy a szövetséges hatalmak háborús céljaik közé sorozták a csehszlovák nép felszabadítását, ők tehát egyedül jönnek, újból katonának állnak be, kimennek a frontra harcolni, annak ellenére, hogy ha újból fogságba esnek, az akasztófa vár rájuk. De maguk a foglyok közt sem volt meg a teljes összhang. Szinte emberről-emberre menő propagandát

kellett folytatni az egyes fogolytáborokban. Másutt, ahol megvolt a spontán lelkesedés, a teljes összhang, ott a fogságban való hosszú várakozás ölte meg a lelkesedést. Hallatlan nehézségek voltak ezek, amelyekkel meg kellett birkózni.

Az oroszországi hadifogolyakcióval kapcsolatban Franciaországban is megkezdődött a munka. Szerbiából ugyanis mintegy 4000 csehszlovák hadifogoly érkezett Franciaországba. Ezeket Benešék meg akarták nyerni az ügy számára és egészen a francia vezérkarig kellett menniök, hogy a foglyokat kiszabadítsák. Ebben az időben Beneš Londonba utazott Masarykhoz. Az angolok azonban kémgyanusnak találták Benešét és megint letartóztatták, így ment ez többször is és utoljára akkor tartóztatták le Londonban Benešét, amikor Balfour angol külügyminiszterrel folytatott tárgyalás után vissza akart Parisba menni. Steed interveniált érdekében a rendőrségen és félig mosolyogva jegyezte meg: „nemsokára önök olyan útleveleket fognak láttamoztatni, amit ez az úr írt alá”.

1916 végén a hadsereg megszervezése tekintetében nagyjában a következő volt a helyzet: Amit Franciaországban meg lehetett tenni, azt megcsinálták. Oroszországban Stefánik és Janin tábornok közreműködése folytán kialakulóban volt a csehszlovák hadsereg. Olaszországban befolyásos és mértékadó személyiségekkel tárgyalások folytak abban az irányban, hogy ott is megkezdik a hadifoglyok közt az akciót. Ennek az évnek a végén lezáródtak az előkészítő munkálatok és 1917-ben már egy hatalmas csehszlovák hadsereg körvonalai bontakoztak ki. Ezen a hadseregen át valósultak meg később a célok.

Sorsdöntő napok.

1916 szeptember végétől mozgalmas napok indultak meg. Románia hadbaszállása a szövetségesek oldalán pluszt jelentett, ezzel szemben azonban számos nyugtalanító jelenség is felmerült. Pár hónap múlva ugyanis a magára hagyott román hadsereg az egyesült német-osztrák-magyar-bolgár hadsereg támadásai következtében kénytelen volt pozícióit feladni és a központi hatalmak bevonultak Bukarestbe. Az orosz offenzíva teljesen megakadt és a helyzet az volt, hogy a központi hatalmak megszállva tartották Monastirig az egész Balkánt, Románia túlnyomó részét, Orosz-Lengyelországot, Belgiumot és kilenc francia kerületet. Katonailag tehát a központi hatalmak győzteseknek látszottak és talán ez a körülmény vette őket rá, hogy bizonyos politikai és diplomáciai sakkhúzásokat tegyenek. Így 1916 november 6-án a központi hatalmak proklamálták Lengyelország függetlenségét és felhívásban követelték egy önálló lengyel hadsereg felállítását. Ez az akció rákényszerítette a szövetségeseket is, hogy nagyobb tevékenységet fejtsenek ki. Miután a központi hatalmak az új Lengyelország határait nem tudták körvonalazni, ellenben kikötötték, hogy a monarchia és Németország területe sértetetlen marad, a szövetségesek kihasználták ezt és 1916 november 14-én Oroszország kijelentette, hogy elismeri az önálló Lengyelországot, nekik adja a lengyelek lakta területeket úgy Németországban, mint a monarchiában. Ehhez csatlakozott azután Franciaország, Anglia és később Olaszország is, ami által keresztülhúzták a központi hatalmak átlátszó tervét.

A csehszlovák szabadságmozgalom vezetői természetesen nagy örömmel üdvözölték Lengyelország önállósítását, mert ezáltal a figyelem az osztrák-magyar monarchia felé irányulódott és a szövetségeseket bizonyos kötelességek teljesítésére szorította. Ausztria-Magyarország területi integritásának problémája így önkéntelenül felmerült és ezzel kapcsolatban az új Középeurópa került az érdeklődés és a diplomácia munkájának középpontjába.

Németország és a monarchia között nem volt meg a kifelé annyira dokumentált összhang. Németország dőlyfös és magabízó volt, a monarchia ellenben aggódott saját sorsa fölött. Sőt a monarchia bizonyos köreiből titkos intrikákkal különbékére vezető utakat kerestek. A katonai helyzet tehát korántsem jelentette azt, hogy a központi hatalmak ügye jól áll. Ahogy Beneš írja: „A központi hatalmak katonai győzelmei fájdalmasan érintettek bennünket, azonban optimizmusunkat nem adtuk fel. Meg voltunk arról győződve, hogy az osztrák-magyar monarchia nem állhat fenn. A központi hatalmak számos intézkedése azonban megzavart bennünket, de a hazuról kapott hírek azt bizonyították, hogy a monarchia helyzete kétségbeejtő, amiből joggal következtethettük azt, hogy a központi hatalmak békelépései nem erősből, hanem taktikai okokból történnek, hogy bensőleg megerősödjenek, sőt félelemből a jövő iránt.”

A látszatsikerek tehát nem tévesztették meg Beneš éket, ha komoly gondokat is okoztak. 1916 november 21-én meghalt I. Ferenc József és helyét IV. Károly foglalta el, akinek a külföldön

jó neve volt. Felesége, Zita révén, aki Bourbon hercegnő volt és akinek két fivére a belga hadseregben szolgált, előnyös színben tűntették fel, mint aki nem felelős a háború felidézéséért és nem áll érdekében, hogy trónját hiába veszélyeztesse. Egy másik fontos eset is történt ebben az időben. Woodrow Wilson az Északamerikai Egyesült Államok elnökévé választották meg. Wilsonról az a hír volt elterjedve, hogy politikája a központi hatalmakhoz közeláll, sőt egyes bécsi lapokban hírek jelentek meg Wilson „béketerveiről” is. Oroszországban erjedni kezdett, súlyos belpolitikai válságok törtek ki, különböző intrikák folytak a cári udvarban, sőt külön békeakciókról is tudtak, amit néhány homályban rejtőző ember indított meg. Angliában Asquith miniszterelnök lemondott és helyébe Lloyd George került.

A központi hatalmak békeakciója.

Ez volt a helyzet, amikor Bukarest megszállása és IV. Károly uralmának harmadik hete után 1916 december 12-én a központi hatalmak jegyzéket intéztek a béketárgyalások megkezdésére.

A jegyzéket, amelyet Németország, Ausztria-Magyarország, Törökország és Bulgária intéztek a semleges hatalmakon keresztül a szövetségesekhez, nagy vitát váltott ki Németország és a monarchia közt. Történelmi tény, hogy a béke jegyzék eszméje Bécsből indult ki és a monarchia diplomáciája sokkal korrektebbül és felelősségteljesebben járt el, mint a németek. A monarchia diplomatái a német győzelmek ellenére is tisztán látták az eljövendő kétségbeejtő helyzetet, azonban a németek álláspontja győzedelmeskedett és ez ismét

a csehszlovák függetlenségi harc malmára hajtotta a vizet. A németek ugyanis a katonai sikerek következtében teljesen elvakultak és nem tudták józanul megítélni a helyzetet. Az egész akció mögött Burian osztrák-magyar külügyminiszter állott, akinek lemondása után Czernin gróf vezette tovább az akciót. Ez a jegyzék és a mögötte megmutató pszichológiai momentumok a tisztánlátók előtt rávilágítottak arra a nagy ellentétre, ami a monarchia és a németek közt fennállott. A németek sejtetni engedték, hogy amennyiben a békeakció nem járna sikerrel, úgy rendkívül erőteljes tengeralattjáró háborúba fognak.

A jegyzéket követő másnap Briand a francia kamarában visszautasította a központi hatalmak békeakcióját. Hasonló volt a helyzet Angliában is, ahol a politikusokkal az élen az egész közvélemény elutasította a békeajánlatot. Prokovskij, az új orosz kormány külügyminisztere csatlakozott francia és angol kollégájának felfogásához és így a szövetséges hatalmak egységes álláspontot foglaltak el. A központi hatalmak ugyanis nem közölték feltételeiket, bizonyára azért, mert tudták, hogy amikor egyszer már leültek a tárgyalóasztalhoz, a harcokat újból nem lehet felvenni s így, miután a hadihelyzet a javukra volt kedvező, a béketárgyalásoknál is győzedelmeskedtek volna.

Wilson fellépése.

A helyzet pillanatnyilag nem volt éppen a legrosszásabb. Ehhez járult még Wilson jegyzéke is 1916 december 20-án, amikor is az összes hadviselt felekhez kérdést intézett abban az irányban, hogy

*J. S. Machar,
a monarchiaellenes összeesküvés bécsi irányítója*

jelöljék meg háborús céljaikat. Wilson a jegyzékében sem békét nem akart közvetíteni, sem nem szólította fel a feleket béketárgyalásokra. Az a tény, hogy Wilson mindkét hadbanálló csoporthoz intézte jegyzékét, nagyon kedvezőtlen benyomást váltott ki a szövetséges hatalmaknál. A hadicélok megjelölése különben is nagyon veszélyes dolog volt az antantra nézve, mert egyrészt katonailag hátrányban állottak a központi hatalmakkal szemben, másrészt pedig ezeknek a céloknak a megjelölése egyenlenséget szított volna a szövetségesek között. A diplomáciai helyzet tehát a csehszlovákoknak, a lengyeleknek, jugoszlávoknak, románoknak nem kedvezett. Néhány nap múlva Svájc intézett jegyzéket a hadviselőkhöz és azonnali békekötésre hívta fel a hadakozó feleket. Ugyanezt tették a skandináv államok is. Mindehhez hozzájárult az osztrák belpolitikai helyzet. Koerber miniszterelnök lemondása után ugyanis Clam-Martinic követte őt a kormányelnökségben, a külügyminiszter pedig Czernin lett, akiről az osztrákok azt állították, hogy mindketten csehek. Arra a tényre, hogy Németország tulajdonképpen a monarchián keresztül Közép-európát akarja uralni, szóval a csehszlovák téziszre a monarchia ellenoffenzívával válaszolt és világgá kürtölte, hogy az új osztrák kormány szakítva eddigi felfogásával, az ország belső viszonyait a nemzeti igazságosság szellemében akarja megoldani. A cseheket kielégítik és az új császár mindezt Németország tudomására is adja és a tulajdonképpeni nyomatékot mindezek igazolására a megindítandó béketárgyalásokon fogják megadni.

A nemzeti tanács mindezekre heves sajtókampanyal felelt és igyekezett a közvéleményt a tényleges helyzetről tájékoztatni. Különböző elszigetelt, komoly (a pármái herceg akciója) és komolytalan békeakciók folytak, még a hollandiai szocialisták is megpróbálkoztak Parisban egy akcióval, úgy hogy a valóságban nem lehetett tisztán látni, hogy hová fog ez vezetni. Beneš ék ebben az időben rossz napokat éltek át, mert nyilvánvaló volt, hogy ha a háború nem a szövetségesek teljes győzelmével ér véget, akkor a cseh-szlovák szabadságharcnak legjobb esetben is félmegoldásokkal kell megelégednie.

A központi hatalmak Wilson akcióját saját sikerüknek tartották és válaszukban „nemes és fel-emelő tettnek” dicsőítették Wilson törekvéseit. Háborús céljaikat azonban nem jelölték meg precízen, hanem azt ajánlották, hogy az érdekelt hatalmak képviselői semleges helyen jöjjenek össze.

A szövetségesek ezzel szemben teljes őszinteséggel foglalkoztak a kérdéssel és mindenekelőtt rámutattak a háború felelősségének a kérdésére, valamint arra a tényre is, hogy mindaddig lehetetlen megkezdeni a béketárgyalásokat, míg a központi hatalmak világosan meg nem jelölték háborús céljaikat.

December 30-án átnyújtották a szövetséges hatalmak a semleges országoknak az együttes jegyzéket, válaszul a központi hatalmak békeakciójára. Ebből két pontot érdemes kiemelni. Az egyik az, amely szerint a szövetségesek bizonyítani tudják, hogy a központi hatalmak okozták a háborút, a másik pedig: „a béke mindaddig helyre nem állítható, míg az összes megsértett jogokat és sza-

badságokat vissza nem állítják, másrésről pedig el kell ismerni a nemzetiségi elvet és a kisállamok szabad létezési jogát.”

Ez volt az első kollektív megnyilatkozás a kis népek mellett. És most már ez a felfogás egyre jobban terjedni kezdett a szövetséges hatalmak között.

A Wilsonhoz intézett jegyzékben már világosabban esik szó erről és a jegyzék egyik pontjában szerepel az olaszok, szlovének, csehszlovákok, románok felszabadítása az idegen uralom alól. Amíg ez a kitétel a jegyzékbe került, Beneš nek igen nagy munkát kellett kifejtenie. Minden összekötését igénybe vette, hogy az ügyeket helyes mederbe terelje. Interveniált a Quai d'Orsayn, tárgyalt a legbefolyásosabb újságírókkal, akik lapjaikban vezércikkkel foglalkoztak a csehszlovák kérdéssel. Heteken át tartó eredményes és eredménytelen tárgyalások után végre felvették a jegyzékbe „a csehszlovákok felszabadítását” is, aminek hatalmas jelentősége volt. Masaryk, aki Londonból figyelte az eseményeket, táviratot küldött Benešnek a következő tartalommal: „A siker váratlanul nagy. Közölje velem, vajjon Briandnak köszönhetjük-e. Most ezt az újságokban közölni lehet. Az ön részét a sikerben szintén el fogják ismerni. Masaryk.”

A jegyzék által a csehszlovák ügy nemzetközi problémává vált. A monarchián kívül élő és a csehszlovák függetlenségért harcolók számára ez volt az első diplomáciai siker és megalapozta a további munkát. A külföldön: Oroszországban, Amerikában, Svájcban és Olaszországban határtalan öröm uralkodott.

Olaszország és Csehszlovákia.

A Wilsonhoz intézett jegyzék következtében előállott kedvező helyzetet Beneš arra használta fel, hogy Olaszországba utazzék. Franciaországban a hadifoglyok közt megindított munka jól haladt előre, Londonban Masaryk hatalmas befolyásra tett szert, Oroszországban Stefánik dolgozott, Amerikában a telepések jó szervező munkát végeztek, csak Olaszországban állt kezdetleges stádiumban a csehszlovák ügy.

Olaszországban meglehetősen keveset tudtak a csehszlovák problémáról, bár illetékes helyeken éppen a csehszlovákok Habsburg- és monarchia-ellenes magatartása miatt szívesen fogadták őket és ha nem is nagy érdeklődéssel, de mindenesetre jóakarattal kezelték az ügyet. Jelentőségében csak akkor kezdett nyerni a dolog, amikor a hadifoglyok nagyon elszaporodtak Olaszországban és Beneš az olasz sajtó képviselőivel közelebbi nexusba került. Amikor pedig a központi hatalmak megtették békeajánlatukat, az olaszok információkat kértek a monarchia ügyeiről a nemzeti tanácstól, később pedig meghívták Beneš Rómába.

1917 január 12-én utazott először életében Rómába Beneš. Ahogy leírja, ez az útja örökké felejthetetlen marad, mert utaztában megvette a reggeli lapokat és azok az első oldalon közölték a Wilsonhoz intézett jegyzék szövegét, amelyben már bennfoglaltatott Csehszlovákia is. Rómában számos emberrel jött össze, akik több-kevesebb megértést tanúsítottak. A legnagyobb nehézséget az okozta, hogy nagyon sokan nem tudtak különbséget tenni a csehszlovákok és jugoszlávok között és miután a jugoszlávok ellen teljes volt a harag,

kijutott ebből a csehszlovákoknak is. Beneš felvilágosító munkája és azok az információk, amelyeket felőle beszereztek, lassan megérlelte gyümölcsét. Beneš felrázta az olasz közvéleményt a csehszlovák ügygel kapcsolatban, olaszországi tartózkodása alatt igen sok cikk, interjú jelent meg a monarchiáról és a külföldön működő csehszlovákok forradalmi munkásságáról. Rómában érte Benest Masaryk sürgönye, aki kérte őt, hogy utazzék azonnal Londonba. Beneš eleget tett ennek a kérésnek és Londonba utazott. Masaryk ekkor közölte Benešsel, hogy szándékában áll Oroszországba utazni. Londoni találkozásuk alkalmából megbeszélték a helyzetet a legaprólékosabban és elhatározták, hogy mindenütt nagy eréllyel folytatni fogják a katonai akciót.

Váratlan fordulatok.

Parisba visszaérkezve a diplomáciai munka úgy a szövetségeseknél, mint a központi hatalmaknál lázasan folyt. A téli háború borzalmai sem tudták azonban a hatalmakat az azonnali béketárgyalások megkezdésére rávenni. A központi hatalmak válaszjegyzékükben arról beszéltek, hogy „a háborút mindaddig folytatjuk, míg teljes győzelmet aratunk”, ami látszólag erősségre vallott. Azonban a nemzeti tanács olyan híreket kapott hazulról, amelyekből kiviláglott, hogy a monarchiában egy lassú dráma megy végbe és Németország már jóformán alig kérdezi meg a monarchiát és helyette is cselekszik.

1917 január 22-én tartotta azután Wilson emlékeztető beszédét az amerikai szenátusban, amelyben kijelentette, hogy a központi hatalmak válasza

nem elégítette őt ki és a háborús célok felfogása tekintetében a szövetséges hatalmak felfogása közelebb áll hozzá. A németek azzal válaszoltak Wilson beszédére, hogy kijelentették: 1917 febr. 1-től fogva kíméletlen tengeralattjáró háborúba kezdenek. Angliát és a tengerpartot blokád alá helyezik, Amerikából hetenkint csak egy hajót engednek be Európába azt is bizonyos körülmények és feltételek mellett. Ez a lépés Németország utolsó erőfeszítése volt. Mindent erre a kockára tettek és azt remélték, hogy ezzel eldöntik a világháború sorsát. A monarchia ellene volt a kíméletlen tengeralattjáró harcnak és ezért a németek részéről Zimmermann Bécsbe utazott, ahol koronatanácson vett részt és ezen igyekeztek a monarchiát megpuhítani. Czernin és Tisza ellenezték a kíméletlen tengeralattjáró akció megindítását, amelynek szükségességét nem látták be, sőt Czernin azt a tanácsot adta Károlynak, hogy emiatt szakítson Németországgal. Bécs azonban nem mert Berlinnel szembeszállni és így a tengeralattjáró háború megkezdődött. Ez eldöntötte a világháború sorsát is, mert február 3-án az Északamerikai Egyesült Államok megszakították a diplomáciai összeköttetést Németországgal. Wilson a monarchiát megkérdezi, vajjon csatlakozik-e a német akcióhoz. A monarchia hosszú, de semmitmondó jegyzéekben válaszol. Közben nyilvánosságra került a németek mexikói akciója is. Ugyanis arra az esetre, amennyiben az Egyesült Államok harcbaszállnának, Mexiko szövetségese lenne Németországnak és ezért hatalmas területeket kapna az Egyesült Államokból. A helyzet teljesen kiéleződött és 1917 április 2-án Wilson hadat üzent Németországnak. Ame-

rika hadbaszállása nagy nyereség volt a csehszlovák ügy számára, mert Wilson Európa újjáépítését és a nemzetek felszabadítását tűzte ki háborús céljául. Wilson a nemzetek önrendelkezéséről, népszövetségről és egy új demokratikus éréről beszélt és az egész művelt világ érdeklődésének központjába került.

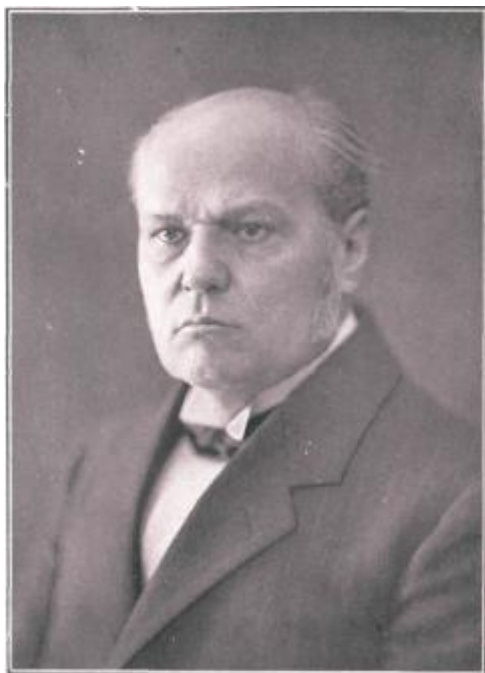
Az események gyorsan követték egymást. Az Egyesült Államok hadbalépésével szinte egyidejűleg megindult az orosz forradalom is, mely teljesen új helyzet elé állította úgy az ottani, mint a külföldön folyó csehszlovák mozgalmat. Új forradalmi kormány alakult meg Pétervárott, ugyanakkor azonban életjelt adott magáról az első munkás- és katonaszovjet is. Kezdetben a szovjetek is folytatni akarták a harcot a reakciós központi hatalmak ellen, azonban a hadseregben forradalmi defaitismus uralkodott el, míg azután az októberi forradalomban Lenin és Trotszkij a háború azonnali befejezéséért szálltak síkra. A szovjetek háborús célja röviden annyiban állott, hogy ellene voltak mindennemű annexiónak és jóvátételnek. Lenin az annexiót így jelölte meg: „Az annexió megsértése a nemzeti önrendelkezési jognak. Az annexió ellen lenni, annyit jelent, mint a népek önrendelkezési joga mellett lenni.”

A nemzeti tanács tisztában volt azzal, hogy a forradalmi Oroszország csakis szimpátiával és megértéssel viseltethet a csehszlovák ügy iránt. Minden kormánynyilatkozat demokráciáról, nemzeti szabadságról beszélt és szószólója volt az elnyomott népek fölszabadításának. Beneš ék kötelességüknek érezték, hogy a forradalom jó oldalát saját céljaikra hasznosítsák. Beneš szerint az

orosz forradalom a háború további fázisára óriási kihatással volt és szerinte a világháború egyre jobban világforradalommal változott át. A forradalmi Oroszország által a köztudatba dobott eszme a nemzetek önrendelkezéséről ráütötte bélyegét a szövetséges hatalmak hadi céljaira, úgyhogy végül nekik is színt kellett vallaniok.

Masaryk Oroszországban.

Ezalatt Oroszországban az események szédületes gyorsasággal peregtek le. A hadseregben további bomlás jelei mutatkoztak. A Brusilow tábornok által 1917 júliusában vezetett offenzívánál a csehszlovák brigád Zborovnál nagyon szép fegyvertényt vitt véghez, aminek az lett a következménye, hogy orosz kormánykörök megváltoztatták eddigi merev álláspontjukat a létesítendő csehszlovák hadsereggel szemben. Kerensky kormánya ugyanis attól tartott, hogy amennyiben hozzájárulnak ahhoz, hogy Oroszországban csehszlovák légiókat állítsanak föl, úgy hasonló követelésekkel lépnének fel az ukránok, lengyelek és a többi nemzetiségek. 1917 nyarán tehát az a veszély fenyegeti a már létező csehszlovák csapattesteket, hogy feloszlatják őket. Az egészet tehát újból kellett kezdeni és ezért Masaryk 1917 május 16-án Pétervárra érkezett. Két nappal azelőtt mondott le Miljukow a külügyminiszteri tisztségről, ami kellemtelen meglepetéssel szolgált Masaryknak. Masaryk minden idejét a csehszlovák hadsereg újjászervezésére fordította és érintkezésbe lépett kormány és politikai körökkel. Minden munkája odaírányult, hogy Oroszországban is megismertesse

Dr. Anton Svehla, a csehszlovák agráriusok vezére

a monarchia problémáját és az elnyomott népek felszabadítása elvének érvényt szerezzen.

Masaryk kezdettől fogva tudós körökkel keresett érintkezést. Számos előadást tartott, igen sok cikket írt a csehszlovák kérdésről. Meglátogatta a csehszlovák csapatokat Bobrujskban és Borepoliban, ahol fellelkesítette a katonákat a csehszlovák szabadságharcra. Masaryk volt az az egyedüli ember, aki akkor Oroszországban csehszlovák szempontból a helyzetet uralni tudta. A telepések ebben a szellemben fogadták is Masarykot, a katonák: „Masaryk apánk” jelzővel vették körül. A hatóságok is elfogadták, elismerték és a legnagyobb tisztelettel meghallgatták.

Munkássága további részében Masaryk odatörekedett, hogy politikailag önálló nemzeti hadsereget létesítsen és előkészítse a csehszlovák önkéntesek egy részének Franciaországba való szállítását. Albert Thomassal, ki a francia kormányt képviselte, aláírt egy szerződést, amely szerint 30 ezer csehszlovák önkéntest Franciaországba visz majd. Az orosz kormány ehhez beleegyezését adta.

A csehszlovák hadsereg megvalósulása a cél felé közeledett. Az önálló csehszlovák hadseregnek saját parancsnokai voltak. A nemzeti tanács megkapta a jogot, hogy egy meghatalmazottat küldhet az orosz főhadiszállásra. Meghatározták azt is, hogy a csehszlovák katonákat csakis az osztrák-magyar monarchia és Németország ellen szabad harcba állítani. Egymásután keletkeztek az új csehszlovák ezredek.

Az októberi bolsevik forradalom megakadályozta az akció további kifejlődését. Masaryk közbelépésének volt köszönhető, hogy a csehszlovák

hadsereg megőrizte semlegességét az orosz forradalmi káoszban és nem sodródott bele az eseményekbe. Masaryknak sikerült 1918 február 7-én a szövetséges hatalmakkal elismertetni azt, hogy az oroszországi csehszlovák hadsereget a Franciaországban már korábban létesített önálló csehszlovák hadsereg részének tekintették. A szovjet-kormány beleegyezését adta ahhoz is, hogy csehszlovák csapattesteket Franciaországba szállítsanak.

Ezzel párhuzamosan folyt Franciaországban, Olaszországban és az Északamerikai Egyesült Államokban a katonai akció megszervezése.

Közben Stefánik visszatért Oroszországból Londonba, ahol Masarykkal tanácskozott. Ezután a tanácskozás után másnap Masaryk útnak indult Oroszországba. Minthogy bizonyos előjelekből Masaryk arra következtetett, hogy merényletet akarnak ellene elkövetni és olyan előérzete volt, hogy nem tér többé vissza, Benešsel közölte utolsó akaratát s arra kérte Benešt, hogy amennyiben nem élne, úgy hajtsa végre a testamentumát.

Stefánik Londonból Amerikába utazott, ahol megkezdte az ottani csehszlovák hadsereg megszervezését.

Olaszországban Beneš közreműködése mellett folytak a szervezési munkálatok, úgyhogy 1918 közepén úgy az oroszországi, mint az olaszországi, franciaországi és északamerikai csehszlovák légiók harcba szállottak.

Ezalatt odahaza...

1916 óta Prágában megkezdődtek az üldöztetések. Az osztrák terror kíméletlenül járt el mindenkiel szemben, aki nem teljesítette a monarchia

parancsait. Klofáč, Dusek, Machar, Dyk, Preiss politikusok és újságírók egymásután kerültek a börtönbe. A cseh katonák tömegesen szöktek át az ellenség táborába, mindez csak fokozta az üldözteségeket, amit azonban a külföldi csehszlovák propaganda igyekezett kihasználni. Prágában bizonyos nehézségeket támasztottak a külföldi munkával szemben és pedig akkor, amikor a helyzetet alaposan félreismerve bizonyos cseh körök hajlandóknak mutatkoztak a cseh kérdést a Habsburg-monarchián belül elintézni, épségben tartva a területi integritást is. Szerencsére a monarchia politikusai, akik a csehszlovákok külföldi akcióját alaposan lebecsülték, nem gondoltak arra, hogy ezt az újabb fordulatot a külfölddel közöljék.

Clam-Martinicnek miniszterelnökké történt kinevezése egybeesett a központi hatalmak már ismertetett békeakciójával. Beneš Prágából olyan jelentéseket kapott, hogy hivatalos körök erős nyomást gyakorolnak a cseh politikusokra és megfenyegették őket azzal, hogy a békekötés után csehellenes politikát fognak folytatni, ha nem bizonyítják be lojalitásukat a monarchiával szemben. Ezzel szemben az új császár kötelezné magát, hogy Prágában megkoronáztatja magát és igazságos politikát fog folytatni. Az időközben megalakult Oseh Szövetség vezetőit Czernin magához kérte és egy formulárét terjesztett eléjük, amely szerint a Cseh Szövetség visszautasítja a Wilsoni jegyzéknek a csehek felszabadítására vonatkozó részét, mert a csehek, miként a múltban, úgy a jelenben és a jövőben is a Habsburg uralomban látják biztosítva fejlődésüket, A prágai nemzeti választmány is jóváhagyta a Cseh Szövetség eljárását.

Beneš ék külföldön tisztában voltak azzal, miután ismerték a cseh nép érzelmeit, hogy a kormány kierőszakolta ezt a nyilatkozatot és ilyen értelemben informálták a külföldet. Nemsokára olyan hírek érkeztek Parisba, hogy a cseh nép túlnyomó többsége elégedetlen a Cseh Szövetség és a nemzeti választmány nyilatkozatával.

Az otthoni politika nemsokára két súlyos sebet kapott és pedig az Egyesült Államok hadbalépésével és az orosz forradalom következtében. Sámal dr. és Scheiner dr. Svájcban át jelentést küldtek Beneš nek és ez a jelentés igazolta, hogy a cseh nép nem hisz a császár ígéretében, sőt a cseh nép mozgolódása nagy nyugtalansággal tölti el a kormányköröket.

1917 május 30-án hívták a háború alatt először össze az osztrák parlamentet. Az osztrák politikusok azt szerették volna, ha a csehek lojalitási nyilatkozatot tesznek Ausztria mellett, Beneš azonban Masarykkal való egyetértésben április elején áámal dr. útján üzenetet küldött, amelyben rámutatott a külföldön elért sikerekre és a nemzetek önrendelkezésének elvére. Óva intette őket attól, hogy lojalitási nyilatkozatot tegyenek Ausztria mellett, mert ha Ausztria arra hivatkozhatik, hogy joga van a csehek nevében beszélnie, ha az otthoniak nem dokumentálják, hogy Ausztria ellen vannak, úgy a külföldön dolgozók kezéből kiütik az utolsó fegyvert és jogot adnak az ententenak arra, hogy a monarchiával külön békét kössön, amelybe a csehek azonban nem szólhatnak bele.

Május 19-én megjelent a cseh írók manifesztuma, amely ha nem is tisztán kifejezve, de mégis azt tartalmazta, hogy a cseh parlamenti pártok

a külföldi forradalmi mozgalom mellett az önálló csehszlovák állam alapján állnak. Az írók manifesztuma a cseh nép forradalmi érzületét nyilvánította meg és szembeszállt a hivatalos cseh politikusok álláspontjával.

Amikor azután az osztrák parlament összeült, a Cseh Szövetség és a nemzeti választmány nyilatkozatot adott le, amely szerint a nemzetek önrendelkezése alapján áll és Szlovenszkóval közös cseh államért száll síkra. Ez a nyilatkozat nem szólt a monarchia, hanem a dualizmus ellen és a Habsburg-birodalmat szabad nemzeti államok szövetségének képzelte el.

Cseh szocialisták az előtérben.

1917 elején a II. Internacionálé Stockholmban kongresszust hívott egybe. Ezen a kongresszuson megjelentek a cseh szocialisták közül Némec, Habrmann, Smeral dr. A kongresszus, amely különböző békeakciókat kezdeményezett, figyelemmel meghallgatta a cseh szocialisták érveléseit, akik közül különösen dr. Smeral fejtegetései keltek feltűnést, mert róla köztudomású volt, hogy ő volt a cseh politikusok közül a leglojálisabb Ausztriával szemben. Smeral kifejtette, hogy a cseh nép 95 százaléka hazaáruló módon gondolkodik és az osztrák-magyar monarchia bukását kívánja és szilárdan meg van győződve arról, hogy a monarchia összeomlik és annak helyén felépül a csehszlovák állam. Smeral kijelentései a külföldi propagandának nagy mértékben használtak.

Habrmann nyíltan a csehszlovák forradalom alapjaira helyezkedett és önálló, független cseh-

szlovák államot kívánt, annál is inkább, mert a Habsburgok mindig szószegők voltak és most is azok lesznek, ha a föderalizáció megvalósulásáról lenne szó.

Habrmann kijelentései nagy hatással voltak Stockholmban és tulajdonképpen neki köszönhető, hogy az osztrák parlament cseh képviselői nem vettek részt az osztrák alkotmányreform tárgyalásainál, mert ha résztvettek volna, úgy ez azt jelentette volna, hogy a cseh nép az osztrák-magyar monarchia fennmaradását akarja. Habrmann már Stockholmban arra gondolt, hogy nem tér haza, hanem külföldön marad és ott fog dolgozni, azonban Masaryk azon a véleményen volt, hogy Habrmann odahaza többet használhat és így visszautazott Prágába.

Egy másik szocialistának is sokat köszönhet a csehszlovák forradalom és ez Tusar, aki 1917 szeptemberében egy nemzetközi szakszervezeti kongresszus alkalmával Svájcba érkezett és itt összeköttetést talált a külföldi mozgalom vezetőivel. Tusar, aki kezdetben bizonyos tartózkodással viseltetett a külföldi mozgalom iránt és bár az akciókat helyeselte, azonban mégsem angazsálta magát, később nagyon jó szolgálatot tett az ügynek és lassan föladta korábbi opportunizmusát. Svájci tartózkodása alatt Tusar összeköttetésben állott az osztrák-magyar követséggel és nyíltan tudomásukra adta, hogy a forradalmi mozgalom vezérei-vel tart. Ekkor sürgönyözte a svájci osztrák-magyar követ Bécsbe, hogy Beneš hajthatatlan, hisz a szövetségesek győzelmében és a monarchia összeomlásában és az akciót a teljes győzelemig folytatja.

A pápa békeakciója.

Mindezek a megnyilvánulások annyiban bírtak értékkel, miután a monarchia kétségbeesett béketárgyalásokat kezdeményezett mindenfelé. Bécs nem akart 1917 telén is háborút viselni. Berlin azonban ráerőszakolta akaratát Bécsre, s a Burg boltozatai alatt II. Vilmos és IV. Károly kölcsönösen üdvözik egymást és a háború győzelmes befejezéséért szállnak síkra.

A sok békeakció mögül érdekesen emelkedik ki XV. Benedek pápa felhívása az azonnali békekötés érdekében. A Vatikán politikusai nem is titkolták, hogy az erősen katolikus Habsburg-monarchia sorsát a szívükön viselik és így érthető volt, hogy miért örültek Bécsben a pápa békeakciónak. Azonban mint a többi békeakció, ez is kudarcra végződött, mert a világ közvéleménye előtt egyre tisztábban állott, hogy csakis Németország teljes térdrekenyszerítésével lehet a békét és ezen keresztül Európát megmenteni.

Beneš diplomáciai munkássága során nagy figyelmet szentelt a Vatikánnak, bár bizonyos vatikáni körök ellene voltak a csehszlovák forradalmi mozgalomnak. Beneš tehát azt akarta elérni, hogy a Vatikán semleges maradjon a csehszlovák ügyei szemben. Beneš saját bevallása szerint nem számított sikerre arra az esetre, ha a Vatikánnal direkt összeköttetésbe lép. És erre minden oka meg volt. A szövetségesek körében nyíltan beszéltek arról, hogy a jegyzéket előzően a központi hatalmakkal megtárgyalták, az angol, olasz sajtó meg is írta. A Vatikán erélyesen tiltakozott ez ellen a beállítás ellen, ma azonban – ahogy Beneš írja – már meg lehet állapítani, hogy a pápai béke-

jegyzék előtt kölcsönös eszmecsere folyt le a központi hatalmak és a Vatikán között.

Wilson válaszában azt üzenté, hogy a pápai jegyzéknek a békére vonatkozó részét örömmel lehet üdvözölni, azonban a feltételek a háború előtti állapotok megszilárdítását jelentenék, ami nem vezethetne tartós békére. A háború célja csak az lehet, hogy azt a rendszert, mely a világháborút felidézte, lehetetlenné kell tenni, a harc nem a német nép, hanem autokratikus urai ellen megy. A pápai jegyzék alapján velük tárgyalni annyit jelentene, mint állandóan egy új háborúra felkészülni. Az új békének a nemzetek jogán, nem pedig a kormányok uralmán kell nyugodnia, minden nemzetnek meg kell adni a szabadságát.

A szövetséges hatalmak is hasonló szellemben válaszoltak XV. Benedek békejegyzékére, amely ilyen körülmények közt szintén nem hozta meg a békét. Az entente még néhány kísérletet tett a monarchiának Németországtól való elszakítására, sőt a kulisszák mögött az entente Németországgal is tárgyalt a békéről, azonban eredmény nem mutatkozott. A szövetségesek előtt világosan állt az út: a háborút a győzelemig folytatni, mert csak ilyen módon lehet tartós békét biztosítani, az elnyomott népeket felszabadítani és nekik szabad életlehetőségeket biztosítani.

A csehszlovák nemzeti tanács feje felől tehát elmúlt a viharfelhő, amely egy különbéke lehetőségében rejlett.

– 1918. –

1917 végén Clemenceau vette át a francia kormányt. Uralomrajutásával megszűnt a politikai

Klofáč

bizonytalanság és idegesség nemcsak Franciaországban, hanem a szövetségesek között is. Clemenceau fellépésével a világháború és a csehszlovák forradalmi mozgalom utolsó fázisába jutott. Ebbe az időszakba esik a Franciaországban levő csehszlovák hadsereg kiépítése, az orosz- és olaszországi légiók kialakulása és végül harcbevetése a különböző frontokon.

Clemenceau a háborúnak a győzelemért való folytatása mellett volt.

A nemzeti tanács pontosan informálta a francia hadügyminisztérium illetékes osztályát a csehszlovák katonai akciókról. Clemenceau nagy jelentőséget tulajdonított a csehszlovák légióknak, mert minden katonára szüksége volt.

Amióta Masaryk Oroszországba utazott, a londoni irodát Masaryk Olga vezette. Beneš szükségesnek tartotta, hogy Londonba utazzék és angol kormánykörökkel lépjen érintkezésbe. Londonban több napot töltött, a Foreign Office-hoz megtalálta az utat és sikerült lord Robert Cecilvel összeköttetésbe lépnie. Beneš informálta Cecilt Ausztria-Magyarországról és ezzel kapcsolatban egész Középeurópáról. Cecil szimpatikusan fogadta a csehszlovák törekvéseket.

Ezt megelőzően 1917 december 16-án nagyjelentőségű diplomáciai sikert ért el a csehszlovák mozgalom. A francia kormány dekrétumot bocsátott ki, amelyben bejelenti, hogy megszervezte a csehszlovák hadsereget. A dekrétumot Poincaré és Clemenceau írták alá.

A franciaországi csehszlovák hadsereg Cognacban állomásozott. Az ottlevő cseh és szlovák katonák, akiket Beneš és Sychrava dr. meglátogattak,

rendkívül türelmetlenek voltak. A lelükre hatott a hosszú tétlenkedés és alig várták már, hogy a frontra mehessenek.

A nemzeti tanács irodájában külön katonai osztályt létesítettek és beállították a csehszlovák hadsereg vezérkarát. Stefánik közbenjárására Maurice Janin lett a csehszlovák hadsereg első generálisa. Janin teljesen a csehszlovák hadsereg megszervezésének szentelte magát. 1918 nyarán azután, mint az összes csehszlovák haderők parancsnoka Stefánikkal Oroszországba utazott, ahol értékes katonai és politikai tevékenységet fejtett ki. A csehszlovák vezérkar, amelyhez eleinte csak francia, később cseh tisztek is kerültek, természetesen összeköttetést tartott fenn a nemzeti tanáccsal. Beneš Janin tábornokkal és a vezérkar többi tagjaival nap-nap után összejött és megbeszélték a szükséges teendőket. 1918 júniusában a franciaországi csehszlovák hadsereg a Champagne-ban harcba is szállt az ellenséggel és október közepén résztvett a németek ellen indított nagy offenzívában. Több száz csehszlovák halott, sok súlyos és könnyű sebesült volt a csehszlovák brigád első harcának szomorú eredménye.

Olaszországban a csehszlovák légiók ügyét Graziam tábornok intézte, akit a katonák nagyon kedveltek. Az első felszólításra sikerült 14 ezer csehszlovák katonát csatorba állítani. Seba kapitány, aki Stefánik megbízásából csehszlovák részről intézte a katonai ügyeket, szintén felbecsülhetetlenül nagy munkát végzett. Beneš 1918 októberében meglátogatta az olasz fronton a csehszlovák katonákat, akik kitörő örömmel fogadták és mindenben egyetértettek vele.

A római kongresszus.

1918 április 9-én ült össze a római kongresszus, amelyen Rufini olasz szenátor elnökölt. A kongresszust az osztrák-magyar monarchia elnyomott népei tartották. A kongresszuson az olasz, csehszlovák, román, lengyel, jugoszláv delegáció vett részt, azonkívül a szerb parlament, egy francia parlamenti küldöttség, Anglia és Amerika megbízottai is jelen voltak. A csehszlovák delegáció a következőkből állott: Beneš, Gnabris, Hlavacek, Osusky, Papirnyk, Stefánik, Sychrava és Seba. Több elnökhelyettest választottak és ezek között volt Benes is. A kongresszus munkáját négy bizottságban folytatta le.

Április 11-én tartották a záróülést, amelyen két deklarációt fogadtak el.

Az egyik deklarációban kimondotta a római kongresszus, hogy az osztrák-magyar monarchiában élő nemzetiségeknek mint az olaszoknak, lengyeleknek, csehszlovákoknak, románoknak és jugoszlávoknak jogukban áll nemzeti egységként megalakulni és teljes politikai és gazdasági önállóságukat elérni. Mindezek az államok az osztrák-magyar monarchiában Németország eszközét látják és így a legnagyobb akadályt céljaik és jogaik elérésében. A kongresszus ezért szükségesnek tartja a közös harcot a közös elnyomó ellen, hogy minden nemzet teljes szabadságát és nemzeti egységét elérhesse.

A másik deklaráció az olasz-jugoszláv viszonyra vonatkozott és nagymértékben enyhítette az eddig fennálló feszültséget.

Az ülés végén az egyes nemzetek delegátusai nyilatkozatot adtak le.

Beneš a nemzeti tanács nevében két fontos megállapítást közölt, amelyekben leszögezte, hogy mindaz, ami a Habsburg-monarchián belül lejátszódik, a legjobb bizonyítéka annak, hogy a monarchia már nem is létezik, hogy lassan, de biztosan szétesik.

A római kongresszus tehát nagy sikert jelentett. A csehszlovákok részvétele a kongresszus előkészítő munkájában mindenütt elismerésre talált.

A kongresszus után Orlando olasz miniszterelnök fogadta az egyes delegációkat és kijelentette, hogy Olaszország nemcsak Jugoszláviával, hanem minden elnyomott néppel hajlandó együttműködni.

Clemenceau április közepén ugyancsak fogadta a római kongresszus delegátusait és újból az elnyomott népek nagy barátjának mutatkozott.

Masaryk Amerikában.

Amikor Beneš Rómából Parisba érkezett, a párisi amerikai követ Sharp kérette magához. Sharp informáltatta magát az osztrák-magyar helyzetről, a római kongresszusról és a csehszlovák ügy állásáról. Sharp, aki eleinte teljesen tájékozatlan volt a középeurópai problémában, Beneš többszöri látogatása után lelkes szószólója lett a csehszlovák mozgalomnak és ebben az irányban informálta az Egyesült Államok kormányát és Wilson-t. Az Egyesült Államokban a csehszlovák ügy iránt keletkezett barátságos atmoszférát nagyban elősegítette az ott folyó csehszlovák munka is. Masaryk május 5-én érkezett Chicagóba, ahol példátlan lelkesedéssel fogadták az amerikai csehek és szlovákok.

Masaryk nagy munkát fejtett ki, a meglehetősen Ausztria-barát Amerikában. Wilsonnal, a kormánykörökkel és más személyiségekkel való kapcsolata révén elérte az Egyesült Államok kormányának első Ausztria-ellenes nyilatkozatát, amely 1918 május 29-én hangzott el és amelyben az Egyesült Államok kormánya közölte a csehszlovák nemzeti tanáccsal, hogy a római kongresszust az Egyesült Államok nagy érdeklődéssel követték és a csehszlovákok, valamint a jugoszlávok nemzeti törekvései az Egyesült Államok kormányának őszinte szimpátiáját bírják. Ez a kijelentés Bécsben félreértésre adott alkalmat és odamagyarázták, hogy Wilson nincs az önálló csehszlovák állam mellett. Ezért június 28-án egy újabb nyilatkozat jelent meg, amely a római kongresszus határozatait az elnyomott népek érdekében deklarálta és leszögezte, hogy a szláv faj minden törzsét meg kell szabadítani az osztrák járom alól.

1918 május 10-én Beneš Prágába rövid jelentést küldött, amelyben jellemezte a helyzetet és azt teljesen kielégítőnek tartotta. Felszólította az otthoniakat, hogy odahaza is folytassák az akciókat.

Ezt a tanácsot Prágában meg is fogadták és a parlamentben a cseh képviselők nyíltan kijelentették, hogy nem vesznek részt az alkotmányreform revíziójának tárgyalásán és az önrendelkezési elvet hangoztatták.

Nagyon érdekes ez a levél, amit július 12-én Benes Sárnál dr.-nak írt Prágába:

„ .. .ahogy a helyzet most alakul, Ausztria egyre jobban gyengül, ugyanúgy Németország is. Győzelmünk biztos, de addig, amíg a központi hatalmakat legyőzi az entente, nektek nem szabad a há-

borúért felelősséget vállalni. Semmi áron ne menjetek be egy koalíciós minisztériumba!”

Levelében, amelyben a külföldi sikereket vázolja többek között a következőket írja:

„A szlovák kérdést kedvezően fogják javunkra elintézni, azzal a föltétellel, hogy ti odahaza nem engedtek semmit. Itt az a szilárd felfogás uralkodik, hogy a szlovákokat velünk együtt egyesítik, hogy így erősebbek lehessünk a németek ellen. Ha ti ezt nem ejtitek el, úgy itt sem fogják elejteni. Ismétlem tehát: 1. Semmi felelősség, 2. Semmilyen koalíciós minisztérium, 3. A szlovákokat nem szabad föladni, 4. Ausztriával nem szabad semmilyen kompromisszumról tárgyalni, nem szabad bennünket dezavualni.

6. Csehszlovákiát elismerik a nagyhatalmak

Felejthetetlen órák.

Beneš lázas tevékenysége egyre újabb eredményeket produkált. 1918 június 29-én Pichon francia miniszter deklarációt intézett Benešhez, mint a nemzeti tanács vezértitkárához, amelyben elismerte a csehszlovák államot.

Amikor Beneš a jegyzéket megkapta, valósággal lázbajlott. Életének erről a fontos szakáról a következőket jegyzi fel:

„ ... újból és újból elolvastam a jogainkat elismerő szavakat és mélyen, úgy éreztem a lelkemben, hogy a harcnak, a győzedelmes harcnak egy jelentékeny szakaszát hagytuk magunk mögött.”

Masaryk Washingtonból köszönőtáviratot intézett Pichonhoz, amelyben hálás szavakkal köszönte meg a francia miniszter és kormány nagylelkűségét, amivel tulajdonképpen politikai éleslátásról tett tanúbizonyságot.

Hosszas előzetes tárgyalások után, amelyeket Beneš Londonban Balfour angol külügyminiszterrel és lord Robert Cecillel folytatott, 1918 augusztus 6-án megtörtént Csehszlovákia elismerése Anglia részéről is.

Beneš az angol deklarációt a legfontosabbnak tartotta, mert ebben az angolok a tényleges és önálló Csehszlovákiát ismerték el három hadseregével együtt és mint az entente hatalmak szövetségeseit állították be a csehszlovákokat.

1918 szeptember 2-án az Egyesült Államok ismerték el Csehszlovákiát.

Ezt követte 1918 szeptember 9-én Japán elismerése Chinda párisi japán követ által Benešhez írt levél formájában.

7. Az első csehszlovák kormány.

Proklamálják a csehszlovák önállóságot.

Mindezek az események után a csehszlovák forradalmi mozgalom a vége felé közeledett. Foch tábornok júliusi ellenoffenzívája már sejtetni engedte a német hadsereg összeomlását. Azt a célt, hogy még a háború alatt önálló csehszlovák államot ismertessenek el a szövetségesekkel, elérték mindazok, akik ezért küzdöttek.

1918 szeptember 29-én Bulgária kilépett a központi hatalmak táborából és fegyverszünetet kötött. Az első rés tehát meg volt. A német hadseregparancsnokság nyomást gyakorolt a kormányra, hogy minél előbb kezdje meg a fegyverszüneti tárgyalásokat. Ezzel beismerte, hogy a háborút elvesztette!

Ausztria-Magyarországon kormányválságok követték egymást, a frontokon a bomlás jelei kezdtek mutatkozni, szervezatlenség, éhínség lett úrrá a központi hatalmak hadseregeiben és a véget nem lehetett fenntartani.

Még egy utolsó bizonytalanság merült fel azok előtt, akik a csehszlovák forradalmi mozgalom sorsát intézték. Wilson ugyanis diplomáciai munkássága során majdnem kizárólag Németországgal foglalkozott és ez azt a látszatot kelthette, mintha az osztrák-magyar monarchiával külön céljai lennének. Hozzájárult ehhez az aggodalomhoz, hogy Prágából olyan hírek jöttek, amelyek szerint az osztrák kormányt Lammasch veszi át, aki új tervekkel jön a monarchia rekonstrukciójára vonatkozólag. Később azonban mindakét hírről bebizonyosodott, hogy nem szolgáltatnak okot pesszimizmusra. Wilson egy deklarációban határozottan leszögezte, hogy nem köt külön-békét a monarchiával, a prágai nemzeti választmány tagjai pedig kijelentették a parlamentben, hogy a párisi nemzeti tanácsot ismerik el egyedüli mértékadó fórumnak.

Mindamellettt Beneš ék gyors tempóban dolgoztak. Beneš eljárt a Quai d'Orsay-n és 1918 október 14-én Pichon francia miniszterelnöknek levélben jelentette be, hogy szeptember 26-án megalakult

Ján Syrový tábornok, a csehszlovák légiók egyik fővezére

az ideiglenes csehszlovák kormány, amely hivatkozva a francia, olasz, Egyesült Államok kormányaival kötött korábbi megállapodásokra, kéri, hogy ismerjék el az ideiglenes csehszlovák kormányt, amely a következőképpen alakult meg:

T. G. Masaryk, az ideiglenes kormány elnöke, a minisztertanács vezetője és pénzügyminiszter.

Edvard Beneš, külügy- és belügyminiszter.

Milan Stefánik, hadügyminiszter.

Ebben a levélben Beneš közölte, hogy Stefan Osuskýt londoni, Lew Sychravát párisi, Lew Borskýt római, Karl Pergiert washingtoni, Bohdan Pavlût pedig oroszországi követnek nevezték ki. A japán és, szerbiai követek neveit később fogják bejelenteni.

1918 október 14-én Pichon francia miniszterelnök Benešhez intézett levelében tudomásul vette az ideiglenes csehszlovák kormány megalakulását és közölte, hogy Franciaország szimpátiája nem mostani keletű. Minden szabad nemzet és Franciaország is elismerik a csehszlovák nemzet és hadseregének hazafiságát, bátorságát és áldozatkészségét.

Ezt követte 1918 október 24-én az olasz kormány elismerése, az angol kormány október 23-án ismerte el az ideiglenes csehszlovák kormányt, amit nyomon követett a többi szövetséges államok elismerése is.

Meglepő fordulat.

A nemzeti tanács nagy meglepetésére október közepén a párisi lapok olyan híreket közöltek, hogy a bécsi kormány beleegyezését adta ahhoz,

hogy egyes cseh politikusok külföldre utazhassanak, sőt Bécs tudott arról is, hogy ezek a cseh politikusok a külföldi akció vezetőivel és az ideiglenes csehszlovák kormánnyal akarnak tárgyalni. Bár Benešéknek ez a lépés régi óhajuk volt, mégsem várták, hogy az ilyen hamar be fog következni. Később kiderült, hogy Bécs ehhez azért adta beleegyezését, mert arra számított, hogy az entente hatalmak továbbra is fenn akarják tartani Ausztriát és reménykedtek abban, hogy a szövetségesek befolyást fognak gyakorolni úgy a prágai politikusokra, mint az ideiglenes csehszlovák kormányra, hogy a cseh kérdést autonomista szellemenben oldják meg. Ez azonban akkor már idejétmulta dolog volt!

A prágai delegáció: dr. Kramář, dr. Preiss, dr. Öámal, október 26-án érkezett Genfbe, ahol Osusky fogadta őket. Beneš október 28-án utazott Genfbe, később követték őt dr. Markovié és Strimpl.

A találkozás megindító volt. Emberek, akik évek óta nem látták egymást, akik egymástól elszakítva mégis közös ügyért dolgoztak, találkoztak itt. Beneš informálta őket az általános nemzetközi helyzetről, majd áttértek az önálló csehszlovák állam belső berendezkedésére, a csehszlovák államformára. Megtárgyalták azt is, hogy az osztrák-magyar monarchia kapitulációjának idején miképpen teremtik meg az átmenetet az új csehszlovák rezsim részére. A genfi tárgyalások fontos részét képezte a fegyverszüneti feltételek megbeszélése is.

A párisi ideiglenes kormány a szövetséges nagyhatalmak elismerése után megkapta az utolsó és legfontosabb elismerést: a prágaiak elismerését

is. A szabadságharc egysége tehát úgy belföldön, mint külföldön meg lett erősítve.

A genfi megbeszélések alkalmával letárgyalták az államformát is és a köztársasági forma mellett döntöttek. A prágai delegáció hazatérése után a nemzeti választmány is megerősítette a köztársasági megoldást. Természetes volt, hogy csakis Masaryk lehetett az új állam elnöke. Beneš ezt közölte Kramárral, aki a helyzetet úgy vélte megoldani, hogy valamelyik Romanov herceget ülteti a trónra. A miniszteri listában megegyeztek és Kramárt egyhangúlag miniszterelnöknek tekintették.

Október 28-ika Prágában.

Október 28-ának reggelén köztudomásúvá vált, hogy a monarchia felbomlott. Prága örömmámorban úszott. A házakat fellobogózták, az ententet, Wilsont, Masarykot éltető csoportok vonultak végig az uccákon. Délben Svehla, Rasin, Soukup és Stribrny képviselők megjelentek a közigazgatási hivatalnál és a hatalom átvételét követelték. Béccsel való telefonbeszélgetés után azután a hatalom átadása meg is történt. Svehla és Soukup a nemzeti választmány megbízásából átvették a nemzetgazdasági intézet vezetését.

A délután folyamán a prágai katonai parancsnokság megkísérelte, hogy a lelkes tömeget, mely az osztrák uralom jelvényeit eltávolította az uccákról, ráncbaszedje. Magyar csapatokat vezényeltek ki és pedig a 68. gyalogezredet. Egy szokolosztag jelent meg a katonai parancsnokság előtt és az őrség parancsnokának, egy tartalékos magyar tisztnek megmagyarázta, hogy minden

vérontás felesleges. Apellált arra, hogy a magyarok éppen úgy önállóságra töreksszenek, mint a csehek és valamennyien egyformán béke után vágyódnak. A 68. gyalogezred konciliáns magatartása tehát megmentette Prágát a vérfürdőtől és amikor az ezred a nemzeti választmány engedélyével, teljes fegyverzettel elvonult, a prágai nép örömjongva kísérte ki útjára a magyar bakákat és a távozó katonákkal utolsó falat kenyérüket is megosztották.

Este 7 órakor a nemzeti választmány meghozta a csehszlovák állam első törvényét, amelyben mindenekelőtt közölte, hogy a régi álom megvalósult és a csehszlovák állam a mai nappal a világ önálló kultúrállamainak sorába lépett. A nemzeti választmány az egész csehszlovák nép bizalmát bírja és egyedül hivatott, mint felelős tényező az állam igazgatását vezetni. Azután közölték, hogy az eddig érvényben levő törvények továbbra is érvényben maradnak és valamennyi hivatal és hatóság továbbra is hivatalban marad és kizárólag a nemzeti választmány hatáskörébe tartozik.

A turc. sv. martini deklaráció.

29-én és 30-án még kritikus órákat élt át a nemzeti választmány, mert a katonai parancsnokság különböző ürügyekkel késleltette a hatalom átadását. Azonban ez is megtörtént. Az október 30-áról kelt turc, sv. martini deklaráció alapján egész Szlovenszko hivatalosan lekötötte magát az állam és a nemzet egysége mellett.

A deklaráció hivatkozik a Turciansky Sv. Martinban október 30-án megtartott ülésre, amelyen leszögezik, hogy az egész világ által elismert nem-

zeti önrendelkezési jog alapján állnak és a nemzeti tanács szlovák szárnya jogosult kizárólag a Magyarország területén belül lakó csehszlovák nép nevében beszélni és tárgyalni. A szlovák nemzet nyelvileg és kultúrtörténetiig egy része az egységes csehszlovák nemzetnek. Mindazon kultúrharcból, amiket a cseh nép az idők folyamán folytatott és az egész világon ismertté tették nevét, a szlovák szárny is kivette részét.

Csehszlovákia aláírja a fegyverszüneti feltételeket.

Genfből Parisba visszaérkezve Beneš eljárt a francia külügyminisztériumban és közölte, hogy Csehszlovákia a fegyverszüneti tárgyalásokon részt akar venni. Pichon 1918 november 4-én kelt levelében meghívta az aznap délután Versaillesben megkezdődő fegyverszüneti tárgyalásokra.

Beneš arról a pillanatról, amikor Versaillesbe indult, a következőket írja:

– Nem szégyelem bevallani, hogy rendkívül izgatott voltam, amikor délután nemzeti zászlónkkal díszített autóba ülve, végigrobogtam Parison és a boulognei erdőcskén, St. Cloudon és Sèvresen keresztül Versaillesbe utaztam. Amikor Versaillesben elsőízben léptem be a terembe, ahol a világ hatalmasságai együtt voltak és császári birodalmak sorsa fölött döntöttek, alig tudtam mindezt megérteni. Három évvel ezelőtt Aschnál titokban megszöktem az osztrák és bajor határőrök elől és a jövőt a sors kezeire bízam. Ma együtt ültem itt Franciaország, az Egyesült Államok, Olaszország, Japán, Szerbia, Görögország, Belgium, Portugália képviselőivel és szavunkat a mérleg serpenyő-

jére kellett, hogy tegyem, hogy együtt döntsek Vilmos császár és Károly császár birodalmáról és aláírjam kapitulációjuk feltételeit. Versaillesbe való utaztamban önkéntelenül is utam jelentőségére kellett gondolnom. Mivel is kezdtük 1914-ben? Hogy bolyongtunk a világban és kétségbeesetten kerestünk segítséget és hozzájárulást a hatalmasoknál! Ahogy otthonomat elhagytam, alig hittem, hogy ez a borzalmas háború ilyen igazságosan fog végződni és engem történelmi pillanatban erre a helyre fog állítani.

Beneš azután a csehszlovák állam nevében aláírta a fegyverszüneti feltételeket.

November 8-án Beneš meglátogatta a fronton a csehszlovák katonákat, akik kitörő lelkesedéssel fogadták.

Beneš még nem élvezhette munkájának gyümölcsét, mert Parisban megkezdődött a harc Szlovenszkóért, amely azután hosszas diplomáciai tárgyalások után aképpen végződött, hogy Szlovenszko a mai határok közé került. A budapesti kormány Stodola Kornéllal és Hodza Milán dr.-ral a csehek kikerülésével próbált tárgyalni. Hodza dr. Vyx alezredessel, az entente-misszió budapesti megbízottjával tárgyalt és kijelentette, hogy Csehszlovákiának, mint olyan hatalomnak, amelyet még az összeomlás előtt ismertek el, jogában áll Szlovenszkót is megszállni. Hodza Franchet d'Esperey tábornokhoz, az osztrák-magyar monarchia megszállására kirendelt csapatok főparancsnokához utasította Vyx alezredest. Közben azonban Beneš interveniált a francia kormánynál, ahonnan Vyx a további utasításokat megkapta és így került a sor Szlovenszko megszállására.

– Epilógus.

November 20-án elhagyta Masaryk Newyorkot, hogy Prágába térjen vissza és a felszabadított országban átvegye tisztségét. December 8-án érkezett Parisba és meglátogatta a hazafelé induló csehszlovák hadsereget. Beneš Parisban találkozott Masarykkal, aki tele volt gyötrődésekkel és gondokkal, ha az eljövendő munkára gondolt. Masaryk kijelentette, hogy a nehézségek első korszaka győzedelmesen befejeződött, azonban most jön az állam felépítése, mely sok tekintetben még nehezebb munka. Beneš ben örökké megmaradt az, amit Masaryk neki mondott: „Feljutottunk, de sokkal könnyebb feljutni, mint ott megmaradni!”

December 11-én Masaryk Olaszországon keresztül Prágába utazott. Páduában kiszállt, hogy Viktor Emánuel olasz királyt és az olasz fronton levő csehszlovák katonákat meglátogassa.

Masaryk majdnem ugyanazon az úton át, amelyen négy évvel azelőtt, 1914 december 18-án elhagyta Prágát és közben körülutazta a világot, 1918 december 21-én Prágába érkezett. A nemzet lelkesedéssel, örömkönnnyekkel fogadta és a „Felszabadító” névvel illette.

Beneš véleménye szerint Masaryknak Prágába való visszaérkezésével befejeződött a csehszlovák szabadságharc külföldi mozgalma.

Ezt követték a franciaországi és olaszországi csehszlovák légiók szisztematikus hazatérése. A szibériai csehszlovák katonáknak még további áldozatokat kellett hozniuk, később ők is rendben hazatértek.

Stefánik a győzelem idején Szibériában volt, hogy a honvágytól gyötört hadseregben a lelket tartsa, ám benne is égett a honvágy.

1918-ban Stefánik egy séta alkalmával elmesélte Beneš nek, hogy odahaza Szlovenszón azt beszélte, hogy ő mint egy csodatevő az égből fog leszállani és így Stefánikban az a terv érlelődött meg, hogy az akkor még szokatlan légintat válassza a visszatérésre. 1919 május 4-én repülőgépen hazafelé indult. Ez volt az utolsó útja. Szlovenszók földjén baleset érte és lezuhant. Tragikus sors. Egy nagy férfiú sorstragédiája ...

Beneš továbbra is Parisban maradt, ahol a békekonferencia reáeső részét készítette elő. Ez a harc semmiben sem volt könnyebb az eddigi harcnál.

1919 szeptember 21-én négyévi külföldi munka után Beneš Prágába érkezett.

Beneš optimista lélek. Optimizmusát azonban nem a felelőtlenség, hanem az élet realitása jellemzi. Hatalmas felkészültség, páratlan tudás, a pszichológiai momentumok helyes megismerése és értékelése tették Benešt Európa egyik legjelentékenyebb államférfiává.

A legendáshirű Svec ezredes

HARMADIK RÉSZ
A FELÉPÍTÉS MUNKÁJA

*Be van fejezve a nagy mű, igen
a mű forog, az alkotó pihen.*
(Madách: Az ember tragédiája.)

Az alkotó pihen! – Nem, a Csehszlovák Köztársaság megalkotóinak még egy percnyi pihenő sem jutott.

1918 október huszonnyolcadikán betelt minden csehszlovák ember álma: megszületett a fiatal köztársaság, visszatért a háromszáz esztendő előtt elveszett szabadság, örömmámorban úszott Csehszlovákia.

De a mámort igen gyorsan követte a józan realizmus. Nem elegendő megszerezni az önállóságot, a fiatal államot be is kell rendezni.

A határok megállapítása nehézségekbe ütközik.

Egyelőre még a köztársaság területe sem nyert végleges megállapítást. A cseh nemzet vezérei természetesen egy pillanatig sem voltak kétségben az iránt, hogy a köztársaságnak magában kell foglalnia a „cseh korona”, egykori országait, tehát az úgynevezett történelmi országokat: Cseh-Morvaországot és Sziléziát. Ezek az országok a múltban már erős egységet alkottak és minden németesítési törekvés ellenére megtartották cseh nemzeti jellegüket. A köztársaság másik felének, Szlovenszko-nak határai még nem voltak mai teljességükben meghatározva. Ez az országrész a magyar uralom alatt nem alkotott egy közigazgatási egészet és

néprajzi szempontból sem volt annyira szigorúan elkülönítve, hogy a határmegállapítás kérdése egyszerű dolog lett volna.

Az első nehézséget a fiatal köztársaságnak a csehországi németek okozták, akik kihasználva az új állam hadi készültségét és Wilson elvét a népek önrendelkezési jogáról maguk javára magyarázva az államfordulat után azonnal megalkották „Deutschböhmen” és a „Sudetenlandot”, amelyek mint autonóm közigazgatási területek az Ausztriához való csatlakozást mondták ki. Persze ez az alakulat már csak azért is életképtelen volt, mert sem egymással, sem Ausztriával nem alkottak összefüggő egységet az egyes országrészek. A kísérletezés előre már halálra volt ítélve, mert ezek a német politikusok figyelmen kívül hagyták a sok évszázados fejlődést, amely a történelmi országokat egy zárt gazdasági egységgé forrasztotta össze, nem akarták megérteni a politikai adottságokat és azt hitték, a világháború semmit sem változtatott a világ képén.

A prágai kormány erélyes kézzel nyúlt ebbe a darázsfészekbe, arra hivatkozva, hogy a Csehszlovák Köztársaságot de jure és de facto elismerték a hadviselő államok és biztosították határait. Ez az egész német kérdés nem okozott túl nagy nehézséget a kormánynak, már csak azért sem, mert Ausztria köztársaság saját bajaival és belső gondjaival volt elfoglalva és nem állt módjában semmiféle segítséget sem nyújtani a német politikusoknak szeparatistikus terveik keresztülvitelére. A rendelkezésre álló csekély csehszlovák haderők éppen elegendőknek bizonyultak arra, hogy Deutschböhmen és Sudetenlandot ellenállás nél-

kül megszállják. Hat hétre az államfordulat után a német területek pacifikálása befejezést nyert és a cseh-német politikusok álma rövidesen végetért.

Tesseni kérdés.

Nehezebb kérdés meredt az új kormány elé a tesseni területen, amely pedig hat évszázad óta szakadatlanul Csehország alkotórésze volt. Itt a lengyelek csináltak nehézséget és a kérdés annál is élesebb volt, mert ezen a vidéken már a háború előtt is súrlódások voltak a két szláv nép között. A háború befejezése előtt a cseh politikusok mindeképpen arra törekedtek, hogy a tesseni területért folyó harcot békésen elintézzék és így a két szláv állam között a háború utáni időre a jó viszonyt biztosítsák. Ezek a törekvések egyelőre nem jártak sikerrel és amikor a háború befejeztével a monarchia összeomlott, a lengyelek tökéletesebb harci felkészültségükre támaszkodva fegyveresen megszállták az egész tesseni területet, ami azt jelentette, hogy a Csehszlovák köztársaság széntermelésének nagy része lengyel kézre került. A prágai kormány ezt a fait accomplit el nem ismerhette és 1919 január végén ugyancsak fegyveres erővel visszaszerezte a vitás terület nagy részét. A tesseni kérdés után csak a békekonferencia tett pontot, amely a két fél között demarkációs vonalat vont és a végleges döntést fönntartotta önmagának. A terület egy részét lengyel kezekben hagyta, a vitás területet pedig nemzetközi ellenőrzés alá helyezte. Ez az intézkedés természetesen csak ideiglenes jellegű volt.

Az új prágai kormány részére a legkeményebb díó Szlovenszko birtokbavétele volt.

A szlovák politikusok törekvése már békében arra irányult, hogy a cseh testvérnéppel egyesítsék a szlovák népet. A háború alatt Stefánik agitációja már egész világos célkitűzéseket mutatott és valóban nem véletlen dolog, hogy az október 28-iki proklamáció egy szlovák politikai vezérnek, dr. Srobárnak az aláírását is viseli. A talaj már teljesen elő volt készítve az egyesülésre és két nappal később, október 30-án Turciánsky Sv. Martinban a szlovák politikusok is deklarációt szerkesztettek, amelyben kifejezik abbéli akaratukat, hogy az újonnan megalakult Csehszlovák Köztársasághoz csatlakoznak. Ez a deklaráció így hangzik:

„Az összes politikai pártok képvisellete, amely 1918 október 30-án Turciánsky Sv. Martinban gyűlt össze és amely az egységes Csehszlovák nemzet szlovák ágának nemzeti tanácsában van megszervezve, ragaszkodik az egész világ által elfogadott önrendelkezési jog elvéhez. A nemzeti tanács kijelenti, hogy egyedül ő van hivatva Magyarország területén lakó csehszlovák nemzet nevében beszélni és cselekedni.

Nincs erre jogosítva a magyar kormány, amely évtizedek óta nem ismert komolyabb más feladatot, minthogy mindent elnyomott, ami szlovák volt, népünknek egyetlen egy iskolát sem állított fel és nem engedélyezett, megakadályozta, hogy szlovák férfiak a közigazgatás hivatalaiban elhelyezkedjenek, nemzeti vagyonunkat megsemmisítette és bennünket középkori feudális rendszerével és politikájával kizsákmányolt.

Nincsenek jogosítva a szlovák nép nevében beszélni az úgynevezett községi és megyei képviselő-

testületek sem, amelyeket a szűkre szabott választási jog alapján választottak, egy olyan választójog alapján, amely nem engedi meg a nemzeti akarat megnyilvánulását és amely testületek olyan emberekből állnak, akik a törvény előírásai ellenére a tiszta szlovák megyék bizottságaiban nem tűrtek egy szlovák szót sem.

Nincsenek jogosítva a szlovák nép nevében beszélni azok a népgyűlések sem, amelyek a felsőbb hatalom nyomására hoztak határozatokat.

A szlovák nemzet nevében egyedül a szlovák nemzeti tanács van jogosítva beszélni.

A Magyarországon élő csehszlovák nemzet nemzeti tanácsa kijelenti:

1. – A szlovák nemzet nyelvi és kultúrtörténeti szempontból az egységes csehszlovák nemzet egy részét alkotja. Mindazon kultúrharokban, amelyeket a cseh nemzet folytatott és amelyekkel az egész világon nevet szerzett magának, a szlovák nép is kivette részét.

2. – E csehszlovák nemzet számára mi is követeljük a teljes függetlenség alapján álló, korlátlan önrendelkezési jogot. Ez elv alapján bejelentjük hozzájárulásunkat az újonnan megalakult nemzetközi jogi helyzethez, amelyet Wilson elnök 1918 október 18-án formulált és amelyet az osztrák-magyar külügyminiszter 1918 október 27-én elismert.

3. – Követeljük az azonnali békekötést és pedig emberi és keresztényi alapokon, olyan békét követelünk, hogy a nemzetközi jogi garanciák segítségével további háborúk és további fegyverkezések lehetetlenné váljanak.

Meg vagyunk győződve arról, hogy a mi törekvő és tehetséges szlovák nemzetünk, amely a halatlan elnyomatás ellenére is a nemzeti kultúra olyan magas fokára emelkedett, nem lesz kizárva a béke áldásaiból és a nemzetek társaságából, hanem módot talál arra, hogy saját kívánsága szerint tovább fejlődhessék és minden erejével az emberiség haladását szolgálhassa.

Matus Dula

a szlovák nemzeti tanács elnöke.

Karol A. Medvecký

a szlovák nemzeti tanács titkára.

A magyar kormány a rázuhanó eseményekkel szemben egyelőre teljesen tehetetlen volt. Kenyeret nem tudott adni, a káoszt, amelyet a harctérről rendetlenül visszatérő csapatok még növeltek, nem tudta megszüntetni, az egyetlen terrén, amelyen sikereket remélt elérni, a szent István koronája országainak megmentése volt. Erre a célra reguláris és irreguláris csapatokat szervezett, amelyek úgyszólván ellenállás nélkül hatoltak be a szlovák területekre. A Diaz-féle fegyverszüneti szerződés és az azt kiegészítő belgrádi konvenció némi homályos reményt csillogtatott felénk. Erre támaszkodva folytatták hadműveleteiket Szlovenszko visszaszerzésére.

A Csehszlovák köztársaságnak és Beneš külügyminiszternek egyetlen fegyver állt mindezekkel szemben rendelkezésre: a nemzetközi kötelezettségek hatalma. Benešnek sikerült az entente hadvezetőségét arra indítani, hogy a magyar és csehszlovák állam között demarkációs vonalat határozzon meg. Ez a demarkációs vonal nagyjában azo-

Dr. Vavro Srobár, Szlovenszko első teljhatalmú minisztere

nos volt a békeszerződésben lefektetett határokkal. Az entente hadvezetőségének nyomására a magyar kormány 1918 decemberében kiűrtette Szlovenszkót. Csak most tudta a prágai kormány a szlovák területeket a csehszlovák közigazgatás hatáskörébe vonni. A katonai megszállás még ezután is csak olyan mértékben történhetett, ahogy a légiók Olaszországból visszatértek. 1919 új-esztendő napján került a sor a Bratislavába való bevonulásra. Ez a város lett Szlovenszkó fővárosa. Ezzel azonban korántsem jutott nyugvópontra ez a kérdés. A magyarok semmiképpen sem tudtak a dolgok új rendjébe belenyugodni és mindenáron azon igyekeztek, hogy a csehszlovák kormánynak Szlovenszkón nehézségeket gördítsenek útjába. Ezek a nehézségek semmiképpen sem becsülhetők le, hiszen majdnem az egész intelligencia, az uralkodó és jómódú osztály, a bürokrácia magyar volt és ezek főleg kezdetben, szívvel-lélekkel támogatták az irredentista törekvéseket és táplálták az elégedetlenséget a lakosság széles tömegeiben. Így Szlovenszkó sokáig nem juthatott nyugalomhoz és még sok súlyos áldozatba került, míg ebben az országban a béke áldásait élvezhették.

Podkarpatská Rus csatlakozása.

Egészen különálló kérdés volt Podkarpatská Rus csatlakozása. Ezzel az országrésszel a cseheknek soha semmiféle történelmi kapcsolatuk nem volt. Nem kötötte össze őket semmi, csupán a szláv testvériség eszméje. Podkarpatská Rus csatlakozása önként minden lehetőség és kombináció megfontolása után következett be.

Azzal már tisztában voltak a ruszinok, hogy Magyarországól el kell szakadniok, mert a feudális magyar politika olyan mélyre hagyta süllyedni ennek az országrésznek lakosságát, hogy a ruszinok már semmit sem remélhettek Budapeستől. Fölvetődött az az eszme, hogy minden szláv nép akkori Mekkájához, Moszkvához fordulnak. Ez ellen azonban súlyos aggályok merültek fel. Podkarpatská Rus a hatalmas cári Oroszországban egy kis jelentéktelen kormányzóság lehetett volna csak, amelyhez a cár atyuska messze van. Ki tudja milyen korrump vagy vérszomjas kormányzó kerülhet az ország élére! Valaki, aki ennek a népnek baját, gondját nem ismeri és nem is akarja ismerni. Ez a megoldás tehát nem lehet jó. Lengyelországhoz csatlakozni? Itt meg nehézségeket okoz az országokat elválasztó Erdős Kárpátok égbenyúló hegylánca. Egy megoldás lehet: a szlovákokkal együtt menni s a Csehszlovák államhoz csatlakozni.

1918 július végén Turciansky Sv. Martinban gyűltek össze a szlovák politikusok. A háború döntő stádiumba jutott. Az osztrák-magyar hadsereg piavei offenzíváját elsöpörték a folyó piszkos sárga hullámai. A németek július 14-én (igazi porosz gondolat: a francia nemzeti ünnepen) kezdték meg a marnei offenzívát, amely már az első napon véres reménytelenségbe fulladt. Akinek szeme volt, láthatta, hogy a központi hatalmak vergődése nem tarthat soká. A szlovák politikusok Turciansky Sv. Martinban nemzetük sorsa fölött határoztak.

A tanácskozást Matus Dula vezette és résztvett azon a legtöbb számottevő szlovák politikus. Megjelent Beskid Antal is, aki már akkor a ruszinok

sorsát irányította. Beskid Antalt nem ismerte senki sem közletről és így érthető, hogy bizonyos bizalmatlanság nyilvánult meg mint mindenkivel abban az időben, aki nem tartozott szorosán a szlovák nemzeti körökhöz. Még Ladislav Moys garanciája sem volt teljesen elegendő Beskid Antal igazolására, csupán az nyugtatta meg a szlovák politikusokat, hogy Beskid a rusinok nagy vezérének, Adolf Dobrjanskynak leszármazottja. Beskid ezen a tanácskozáson bejelentette, hogy a ruszinok a csehszlovák államhoz kívannak tartozni, mire megbízást kapott arra, hogy Prágába utazzék, hogy ott a forradalmi bizottságnál a ruszinok érdekeit képviselje. Beskid innen már egyenesen Parisba ment a béketárgyalásokra és agitációjának köszönhető, hogy Podkarpatská Rus a leghegyesebb utat választotta: a Csehszlovák Köztársasághoz való csatlakozást. A köztársaság Podkarpatská Rus részére autonómiát helyezett kilátásba, amelynek megadása eddig csupán praktikus államjogi szempontból nem volt lehetséges, de az Beneš miniszter Ígérete szerint nem sokáig várat magára.

Még egy területi kérdés merült fel Lengyelország és Csehszlovákia között a Javorina hovátartozandósága. Ennek a területnek inkább csak turisztikai szempontból van értéke, azonban mindkét állam ragaszkodott hozzá. A kérdés sokáig függőben maradt és csak 1924-ben történt meg a döntés Csehszlovákia javára.

A hadsereg szervezése.

Képzeltető, hogy az új államnak egyéb nehézségei is voltak. Elsősorban hadsereget kellett szer-

veznie, mert anélkül azokban a zavaros időkben nem tudta volna határait megvédeni. Az első hadsereg tulajdonképpen a csehszlovák polgárok hazafias készségére támaszkodhatott csak. Helyi bizottságok keletkeztek, amelyek polgárőrségeket alapítottak, azokat felfegyverezték és ilyen módon biztosították a belső rend és nyugalom fenntartását. A fő erősséget a Sokol alkotta, amelynek kitűnően kiépített szervezete volt, amely a testi kultúra szakadatlan gyakorlása segítségével pompás, fegyelmezett csapatok fölött rendelkezett. A sokolok voltak azok, amelyekre a legelső időben az új állam támaszkodhatott, míg aztán az olasz légiók vissza nem tértek és a hadsereg szervezése meg nem történt. Ennek a hadseregnek már 1919 májusában komoly feladata támadt, a magyar bolsevik betörés visszaverése. A hadsereg munkáját ebben a kérdésben a párisi nagytanács támogatta, amely a magyar bolsevik kormánytól megkövetelte a betörés alatt elfoglalt területek kiürítését.

A közigazgatás berendezése.

Sokkal könnyebben állott a helyzet a közigazgatás berendezésénél. E tekintetben a kormány egy pompásan kiképzett hivatalnoki tartalék fölött rendelkezett, hiszen Ausztriában már több generáció óta a csehek voltak a legkitűnőbb adminisztratív erők. Ausztriából seregesen özönlöttek vissza a felszabadított haza hívó szavára a cseh hivatalnokok, akik nemcsak a történelmi országokban voltak képesek a közigazgatási szolgálatot ellátni, hanem sikeresen pótolták azokat a hiányokat is, amelyek Szlovénzkóban támadtak azzal, hogy a régi magyar hivatalnokok és funkcionáriusok

vonakodtak elismerni az új államot és inkább visszatértek Budapestre a bizonytalanságba, semhogy a köztársaságnak szolgáljanak.

Az első csehszlovák kormány elé óriási nehézségek tornyosultak. Elsősorban a lakosságot élelemmel kellett ellátni. A háború utolsó éveiben főleg a cseh iparvidékeken valósággal éhínség uralkodott, az utolsó esztendő pedig egyenesen katasztrofális volt. 1918 június 4-én éjjel egy hatalmas fagy teljesen tönkretette a termést úgy, hogy már csak azért is lehetetlenné vált a központi hatalmak részére a háború folytatása. A győztes hatalmak itt is nagy segítségére voltak az új államnak. Ismeretes, hogy az amerikaiak 1918 őszén óriási készleteket szállítottak Flandriába a téli hadjárat élelmezésére. Ezeket a gabonakészleteket hajótér hiányában nem szállították vissza, de még többre is került volna a visszaszállítás, mint amennyit a gabona Amerikában ért. Ezeket a készleteket fordították Európa élelmezésére a válságos 1918-19 aratási évre. A csehszlovák kormány különböző hitelakciók útján szintén ezekből a készletekből szerzett megfelelő mennyiséget a lakosság élelmezésére.

Gazdasági és pénzügyek.

Nem kisebb nehézségeket okozott az új állam gazdasági és pénzügyi alapjait megteremteni. Az első kérdés nem volt vitás, hogy átmenetileg a háborús kötött gazdasági rendszert kell folytatni mindaddig, amíg a normális viszonyok helyre állnak. Ez már csak azért is szükséges volt, mert a háború utolsó idejében a termelés minden téren

a minimumra csökkent és semmiképpen sem volt elegendő arra, hogy a háború után az egész világon megnyilvánuló nagy árúnséget csillapítsa. A pénzügyi bázis megteremtése szintén nem csekélységekbe ütközött és itt hervadhatatlan érdemei vannak Rasinnak, az első pénzügyminiszternek, akinek rövid idő alatt sikerült a stabilitást elérni, anélkül, hogy túlságosan nagy mértékben vett volna külföldi kölcsönt igénybe, mint azt a többi európai államok tették. És ha ma a gazdasági válság a köztársaságot nem sújtja annyira, mint Középeurópának talán minden államát, úgy azt elsősorban Rasin helyes pénzügyi politikájának köszönhetjük.

Belső nehézségek.

De nemcsak külpolitikai téren támadtak az új államnak nehézségei, hanem bent az országban is erélyes kézzel kellett rendet teremteni. A háború utáni idők radikális tempót követeltek meg az államgépezettől is. A sok szenvedésen keresztülment lakosság nem volt mindenben megelégedve az elért eredménnyel és elfelejtette, hogy milyen emberfeletti munka volt az állami apparátus minden zökkenő nélkül való beállítása és funkcionálása. Az ucca lázongott. Főleg az asszonyok szitották az elégedetlenséget, mert ők érezték legjobban a legelső időkben az ellátás nehézségeit. Az éhes gyomor nem ítél elfogulatlanul és így könnyen érthető, hogy a huszita nők egyesülete deputációt küldött az elnökhöz azzal, hogy „A mi atyuskánk, Masaryk, a Hradsin foglya és nem képes arra, hogy a kormányból és nemzetgyűlésből kiűzze a kalmárokat”. Követelték, hogy az elnök prokla-

málja a diktatúrát. Masaryk a bölcs higgadtságával azt válaszolta az asszonyok deputációjának, hogy jobb szolgálatot tesznek az államnak, ha hazamennek és dolgoznak. Az izgatottság nem program – jelentette ki az előtte megjelent asszonyoknak. De nemcsak a nők, még a legionáriusok is nyugtalanokdtek és egészen az elnök lakosztálya előtt elterülő belső udvarba nyomultak be. Ezeknek azt üzentte Masaryk, hogy a légionárius első kötelessége a rend. „Ti úgylátszik nem tudjátok – mondotta az elnök –, hogy mi az állam és hogy az államnak rendre és nyugalomra van szüksége. Én nem azért jöttem ide, hogy az elnök szerepét játsszam és az ucca kommandójára táncoljak. Hozzám minden út szabad, de csak olyan módon, hogy az a külföld előtt ne keltsen kedvezőtlen benyomást.”

Csakhamar afölött is vita keletkezett, kinek van nagyobb érdeme a nemzet felszabadításában: a belföldi vagy pedig a külföldi propagandának. Az elnök ezt a kérdést is eldönti tekintélyével. Ugyancsak megfelelő választ ad azoknak, akik a diktatúrát óhajtják: „Az emberek erős kéz után áhítoznak, diktatúrát kivannak, szigorú törvényeket. Erre az a válaszom, hogy minden egyes embernek és minden szervezetnek kötelessége a viszonyok megjavításán dolgozni. Ha minden ember és minden szervezet megteszi kötelességét, akkor nincs szükség diktatúrára.”

A magyar irredentizmus.

Komoly nehézséget a fiatal köztársaságnak főleg déli szomszédja szerzett, Magyarország, amelynek hivatalos politikája nem engedi meg a trianoni

békeszerződésbe való megnyugvást. Az a 16 év, amely az államfordulat óta eltelt, állandó nyílt vagy lappangó konfliktust rejt magában a köztársaság déli szomszédjával. Ez a konfliktus különösen 1921-ben éleződött ki, amikor IV. Károly volt osztrák császár és magyar király kétízben is megkísérelte puccsszerűen trónját visszafoglalni. Az ántánt hatalmak nyomására ekkor ugyan Magyarország törvényt hozott a Habsburgok detronizálásáról és a *pragmatica sanctio* megszüntetéséről, ezt a törvényt azonban maguk a magyarok sohasem respektálták és hivatalos helyről is állandó kijelentések hangzottak el, hogy a törvény külföldi nyomásra jött létre és így a magyar kormányt és Magyarországot erkölcsileg nem kötelezi.

A dinasztikus kérdés kikényszerített megoldása nem javított semmit Magyarországnak szomszédéihoz való viszonyán. IV. Károly halála 1922-ben egyidőre ugyan elvette a Habsburg restauráció aktualitását, de egyébként nem változtatott semmit a helyzeten. Éppen úgy, ahogy nem enyhült a viszony Magyarországnak a népszövetségbe való felvétele által se, amely 1922 szeptember 7-én történt meg. A magyar revíziós agitáció egyre aktívabb formát öltött és állandó nyugtalanságot okozott az utódállamok magyar kisebbségeinek körében. Valami javulást hozott legalább egyidőre a magyar kormány szorult helyzete, amely arra kényszerítette, hogy az ántánt államaiban szanálási hitelt vegyen igénybe. Franciaország és Anglia hajlandók is voltak egy ilyen hitel megszavazására, de világosan megmondták a magyar kormánynak, hogy csak akkor számíthat e tekintet-

Franke dr. fogadja Benést 1919. szeptember 24-én

ben eredményre, ha viszonyát a szomszédaival rendezni. Bethlen István magyar miniszterelnök ekkor szánta rá magát az utódállamok kormányaival való tárgyalásra. Ezek a tárgyalások rendkívül hosszúra nyúltak és igen csekély eredménnyel végződtek. Valahányszor a közigazdászok már közel voltak ahhoz, hogy megegyezést létesítsenek gazdasági kérdésekben, mindig felmerültek a politikai kérdések, illetőleg Magyarország részéről olyan irányú követelések, amelyeket lehetetlen volt teljesíteni. Igen megnehezítették a megegyezést a magyar részről jövő különböző akciók, amelyek a trianoni békeszerződés megdöntésére irányultak. Kínosan befolyásolta a gazdasági tárgyalások eredményét 1925-ben a frankhamisítási per, amelynek nyilvános tárgyalása csak erős külföldi nyomásra történt meg. E tárgyalások során lelepleződött az az agitációs fészek, amely súlyos bűncselekményektől sem riadt vissza az ántánt hatalmak gyengítésére. Ugyancsak nehezé tették a barátságos megegyezésre irányuló törekvéseket azok a külföldről jövő akciók, amelyek Magyarországon időről időre reményt ébresztettek a trianoni szerződés megváltoztatására. E tekintetben talán a legnagyobb hullámokat Rothermere lord akciója korbácsolta fel. Ez a hírlapi kampány a nemes lord lapjaiban évekig tartotta izgalomban Magyarországot és az utódállamokban élő magyar nemzeti kisebbségeket, míg aztán szépen, csendesen el nem ültek ezek a hullámok. Eredményt Magyarország részére nem hoztak és utánuk nem maradt egyéb, mint egy elfojtott keserűség a magyar szívekben. Az akció legfeljebb a nemes lord lapjainak használt, Magyarországnak csak ártott.

Összeműködés Romániával és Jugoszláviával.

Ezek az akciók éppen úgy érintették a Csehszlovák Köztársaságot, mint Romániát és Jugoszláviát, amely országokhoz a köztársaság viszonya már kezdettől fogva igen barátságos volt. Már a béketárgyalások alkalmával észlelhető volt e három állam részéről egy közös eljárás, főleg a magyar kérdésekben és ez mindjárt közelebb hozta egymáshoz őket. Hamarosan megérlelődött az a gondolat, hogy a három ország közös érdekeinek megvédésére szorosabb kapcsolatba lépjen egymással.

A kisantant megalapításának gondolata tulajdonképpen már a háború alatt született meg Masaryk agyában. Már akkor kidolgozott határozott programot a felszabadított államok egymáshoz való viszonyáról és arról, hogy a régi közép-európai politikai rendszer helyébe milyen új szabadabb és liberálisabb alakulás lépjen. Párhuzamosan ezzel Take Jonescu román államférfi is kidolgozott tervezeteket, azonban akkor még nehéz volt ennek az államszövetségnek a létrehozása, miután előbb bizonyos differenciákat kellett kiküszöbölni.

Megszületik a kisantant.

Beneš hamarosan belátta egy defenzív szövetség szükségességét és már 1919 végén arra törekedett, hogy Belgrádot és Bukarestet meggyőzze egy ilyen szövetség szükségességéről. Sietette a szövetség létrejöttét az 1920 tavaszán fellépő németországi monarchista reakció, valamint Magyarország akciója, amikor az orosz-lengyel háború alatt

felajánlotta segítségét a bolsevik hadsereg ellen. 1920 augusztus 14-én Beneš Belgrádban megkötötte a defenzív szövetséget Jugoszlávia és Csehszlovákia között. A szerződés értelmében a szerződő felek kötelezik magukat arra, hogy Magyarország részéről jövő támadás esetén, amelyet azonban nem a megtámadott fél provokál ki, egymásnak segítségére lesznek. Bukarest ugyancsak belátta annak a szükségességét, hogy a két államnak segítségére siessen, ha Magyarország részéről támadás történik, azonban abban az időben még nem akarta magát formális szerződés alakjában lekötöni. A kisantant elnevezés már ebből az időből származik, bár akkor Románia még csak tulajdonképpen csendes társ volt. A megjelölés eleinte nem volt minden irónia nélkül. Csakhamar azonban be kellett látniok a gúnyosan mosolygóknak, hogy a kisantant valóban élő valóság és amikor az első alkalom adódott arra, hogy komolyságát bebizonyítsa – ez a Károly-puccs idején történt, – a kételkedőknek hamarosan tapasztalniuk kellett, hogy az apparátus pompásan működik. Most már Románia is indíttatva érezte magát arra, hogy formálisan belépjen a szövetségbe. Románia és Csehszlovákia a szerződést 1921 április 23-án meg is kötötték, majd három hónappal később, július 7-én Románia és Jugoszlávia is. A kisantantszerződés nemcsak a trianoni békét garantálja, hanem a bolgárokkal kötött békeszerződést is.

A kisantant államainak viszonya egymáshoz a szerződést követő években egyre jobban elmélyült. Eredetileg a cél csupán az volt, hogy az új állapotot Középeurópában megvédje és fenntartsa és hogy a középeurópai kérdésekben egységesen

járjon el. A kisantant külügyminisztereinek rendszeres konferenciája pompásan bevált szerve lett a közös politikának. Idővel a kisantant messze kinőtt az eredeti defenzív céljának kereteiből. Három ország szoros kapcsolata, amelyek területe túlhaladja a volt osztrák-magyar monarchia területét és geográfiai elhelyezkedése is rendkívül kedvező, a béke legbiztosabb oszlopa lett. A kisantant őszinte békeakarata és a gazdasági téren való együttműködési törekvése természetesen jótékony nyomást gyakoroltak a szomszéd államokra is és így enyhítették azokat a hátrányokat, amelyek a nagy habsburgi egységes gazdasági terület felosztásából származtak. A kisantant lassanként az európai stabilizáció szilárd tényezőjévé vált és szerepe egyre döntőbb és elismertebb egész Európa szemében.

Egy állam tekintélye és jelentősége kétségtelenül annak politikai, kulturális és gazdasági helyzetétől függ. Meg kell állapítani azonban, hogy igen nagy mértékben hozzájárul államférfiainak kvalitása is. Aki a külföld közvéleményét figyelemmel kíséri, megállapíthatja azt, hogy Masaryk és Beneš egyénisége a csehszlovák államról alkotott vélemény erős aktívumai. De nemcsak a külföldi közvélemény, hanem a hivatalos politikai körök is számos tanújelét adták már ennek.

Beneš közvetít Franciaország és Anglia között.

A világháború Angliát és Franciaországot a legszorosabb kapcsolatba hozta egymással. Közös érdekük, a német imperializmus letörése hozta őket egy táborba. A háború utáni idők folyamán

újabb nagy jelentőségű kérdések léptek előtérbe, amelyek egy időre a két nagyhatalmat egymástól elidegenítették vagy legalább is meglazították a köztük levő barátságos viszonyt. És akkor a két világhatalom a 15 milliós Csehszlovákia külügy-miniszterét kérték fel arra, hogy közvetítsen közöttük. Ez mindenestre olyan siker, amelyre példát nem is tudunk a diplomácia történetében mondani.

Csehszlovákia viszonya Franciaországhoz és Itáliához.

A nagyhatalmak kétségtelenül igen nagyra becsülték már kezdettől fogva Csehszlovákia barátságát. Elsősorban Franciaország az, amelynek viszonya a Csehszlovák Köztársasághoz állandóan a legőszintébb és legmelegebb. Pozitív formája ennek a barátságnak az 1924 január 25-én kötött defenzív szerződésben van lefektetve. Franciaországot ennél a szerződés megkötésénél az európai béke garanciájának kérdése vezette, Csehszlovákiának viszont a szerződés a biztonsági és garancia problémák megoldásánál nagyobb szerepet juttatott. Ami Olaszországot illeti, hosszá ideig a legbarátságosabb viszonyt tartotta fenn a köztársasággal. Olaszországnak életérdeke volt a Habsburg monarchia szétdarabolása és ezért Róma igen határozottan támogatta a háború alatt a csehszlovák forradalmi mozgalmat. Ez a barátság a háború után is megmaradt, mert Olaszország az utódállamokban látta a Habsburgok restaurálásának legnagyobb akadályát. A háborút követő első években a legteljesebb megegyezés mutatkozott a csehszlovák és olasz külpolitikai kérdésekben. Később a fasiszta rendszer hatalomra jutása után fordulat

állott be az olasz-csehszlovák viszonyban, amelynek oka főleg a szövetséges jugoszláv királyságnak Olaszországhoz való viszonya volt. Tulajdonképpen érdekellentétek Olaszország és Csehszlovákia között ma sincsenek. Csupán a politikai koncepció okozott differenciákat, amelyek azonban sohasem vezettek arra, hogy a viszony a két ország között elmérgesedjék. A későbbi években Olaszország olyan magatartást tanúsított, mintha a revíziós törekvéseket támogatná. Ezzel főleg Magyarországot vonta érdekkörének szférájába. Érthető, hogy ilyen körülmények között Olaszország és Csehszlovákia között nem keletkezhetett az a kedvező atmoszféra, amely általában mindkét ország érdekében kívánatos lenne. Minthogy azonban az olasz miniszterelnök politikájából az látszik, hogy a revíziós törekvések támogatása nem olyan aktív és őszinte, amilyenek azt Magyarországon szeretnék, komoly konfliktus ezen a téren nem fenyeget.

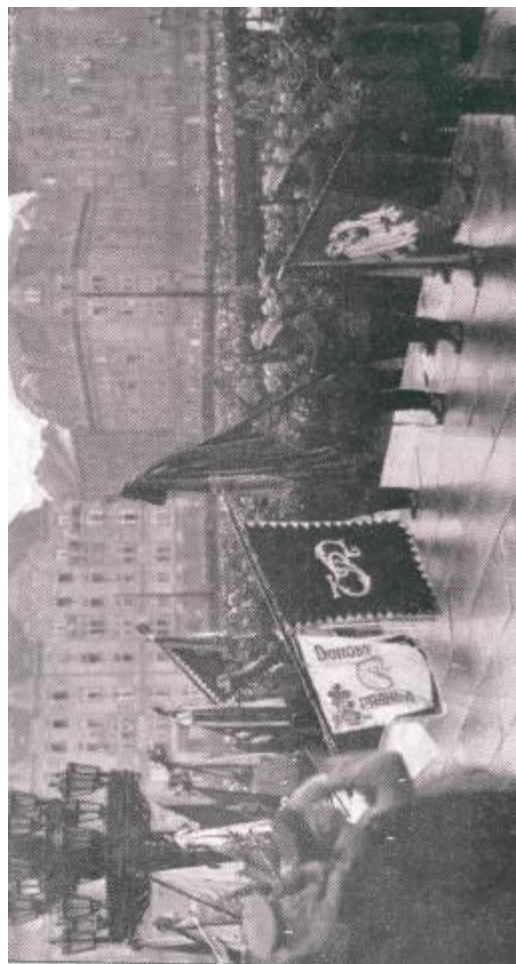
Masaryk és Beneš biztosítják a köztársaság stabilitását.

A csehszlovák külpolitikának felbecsülhetetlen előnye az, hogy vezetői, akik már a háború alatt is a legnagyobb egyetértésben végezték külföldi propagandájukat hazájuk felszabadítása érdekében, az állam megalakulása óta mind a mai napig megszakítás nélkül vezették az állam ügyeit és ezzel egységes irányt adtak a fiatal köztársaság politikájának. Ha meggondoljuk, hogy ugyanezen idő alatt kivétel nélkül minden országban többszörös személyi változás állott be az államügyek vezetésében, sok országban gyökeres rendszerválto-

zások következtek be, amelyek legtöbb esetben véres polgárháborúval és hatalmatvesztett politikai irányok hozzátartozóinak kegyetlen üldöztetésével járt, igen magasra kell értékelnünk a Csehszlovák Köztársaságnak ezt a stabilitását. Masaryk és Beneš, a köztársaságnak ez a két reprezentatívmanja biztosította ennek az államnak zavartalan fejlődését és a demokrácia felé törés nyílegyenes vonalát. Az alkotmánytörvény bölcs előrelátással lehetővé tette azt, hogy Masaryk, mint az állam megalapítója, kivételesen többször is megválasztható elnöknek és ha az ellenzéki pártok elvi okokból nem szavaztak az elnökválasztásnál Masarykra, az eddigi három választásnál a törvény által előírt többség mindig biztosítva volt, ami azt jelenti, hogy a nemzet többsége állandóan bizalommal viseltetik a bölcs államfő személye iránt. Amilyen bizalmat élvez Masaryk a csehszlovák nemzetnél, ugyanaz a bizalom jutott osztályrészéül Benesnek, Masaryk legjobb barátjának és legintimebb munkatársának is. Ez a bizalom nyilvánult meg 1921 szeptember 23-án, amikor a hivatalnokkormány felmentése után az új parlamenti kormányt kinevezte az elnök. Az új kormány feje Benes lett, aki egyúttal megtartotta a külügyminiszteri tárcát is. Ennek a kormánynak 180 szavazat állt rendelkezésére a parlamentben, 105 ellenzéki-vel szemben. A programja tulajdonképpen nem hozott semmi újat, hanem folytatva elődeinek munkáját, a köztársaság jogrendjének megszilárdítását tűzte ki maga elé célul. Ebben a keretben kívánta a már megkezdett reformműveket befejezni és a még megoldatlan kérdéseket megoldani, gazdasági és pénzügyi stabilizálást előidézni és

tartalékokat gyűjteni a további szociális reformok megvalósítására. Már a kormányralépés első he- teiben súlyos feladat merült fel, a Beneš minisz- terelnöksége alatt álló kormány előtt. IV. Károly, volt osztrák császár és magyar király puccsszerű megjelenése Magyarországon energikus intézke- déseket követelt az utódállamok részéről. Ezek az intézkedések egy pillanatig sem késtek. A köztár- saság mozgósított és ezzel világosan manifesztálta elhatározott akaratát, hogy a köztársaság létét fe- nyegető minden kísérletet csírájában elfojt. A mozgósítás sima, zavartalan lefolyása egyene- sen meglepte egész Európát és megdönthetetlen bizonyítékát szolgáltatva az állam konszolidáltsá- gának. Kiderült, hogy a Habsburg monarchia örökségéből visszamaradt szegényes katonai ké- szültségből jól megalapozott, fegyelmezett, techni- kailag kitűnően kiképzett hadsereg keletkezett. Annál meglepőbb volt az eredmény, mert a cseh- szlovák nép antimilitarista érzülete köztudomású volt, a nemzeti kisebbségek katonáitól pedig nem igen várhattak olyan egyöntetű harcias szellemet, amely ennél a mozgósításnál megnyilvánult. Kide- rült az is, hogy amint a háború alatt a cseh anti- militaristák lelkesen fogtak fegyvert hazájuk föl- szabadítása érdekében, éppen úgy készek voltak most is életüket feláldozni a köztársaság fennál- lása érdekében.

Ez a külpolitikai bonyodalom nem volt az egyet- len nehézség, amelyet a Beneš-kormánynak le kel- lett győznie. A súlyos gazdasági helyzet és a drá- gaság nagy szociális harcokat okozott, többek kö- zött a februári általános bányász-sztrájkot és a májusi fém munkás sztrájkot. Ezek a gazdasági

Legionáriusok a prágai parlament előtt

nehézségek természetesen nem írhatók a Beneš-kormány terhére, mert hiszen főnállottak már a hivatalnok-kormány alatt is és tovább folytatódtak az 1922 október 7-én kinevezett Svehla-kormány alatt is. A kormányválság tulajdonképpeni oka nem is ez volt és nem is jelentett rendszer-változást, csupán személyi változást. Beneš nek el kellett hagynia a miniszterelnöki széket, mert a külügyminisztérium vezetése teljes embert követelt.

Beneš miniszterelnöksége kétségtelenül közelebb hozta a köztársaságot a konszolidációhoz, de egyben megmutatta, hogy Beneš igazi helye a külügyminiszteri székben van és a külpolitika az, amelynek sikamlós területein senki olyan biztonsággal nem mozog, mint a csehszlovák külügyminiszter. Nincsen olyan probléma a népszövetség előtt, amelynek tárgyalásánál Beneš szavát ne hallgatnák a legnagyobb érdeklődéssel. Minden elfogultság nélkül el lehet mondani, hogy a kis, 15 milliós Csehszlovákia külügyminisztere egyike a legnagyobb tekintélyeknek a genfi gyülekezetben. Különösen Középeurópa kérdése az, amely Beneš-ben nemcsak a legkitűnőbb ismerőre talált, hanem egyúttal arra a politikusra is, aki leginkább viseli szívén ezt a súlyos problémát. Ha Beneš Genfben vagy a prágai parlament külügyi bizottságában erről a kérdéstről nyilatkozik, feszült figyelemmel hallgatja az egész világ.

Beneš a Középeurópa szerelmese.

Beneš azonban nemcsak a legalaposabb ismerője a középeurópai kérdéseknek, hanem azt lehet mondani róla, hogy Középeurópa szerelmese. Szent

meggyőződése, hogy ez a terrénum az, ahonnan Európa – és ezzel a világ békéje biztosítható. Megpróbáljuk gondolatmenetét követni: Az európai népek nyugalmát és békéjét a kíméletlen porosz imperializmus zavarja csak, amelynek lángjai ma még magasabban lobognak, mint Vilmos császár idejében. Ma ezt az imperializmust a reváns gondolata is fűti. Berlin egyetlen gondolata, egyetlen szívverése a reváns. A háborút követő időkben a szocialista rezsim alatt ez a gondolat elhalványodott, Stresemann okos politikája pedig már kezdte behegeszteni a sebeket a német szivekben és egyben bizalmat keltett a külföldön is. Németország békekészségét elhitték és honorálták is – főleg a Rajnavidék időelőtti kiürítésével és a jóvátétel terheinek enyhítésével. Németország azon az úton volt, hogy beleilleszkedik az európai rendbe, a porosz káplár levetette uniformisát és vele együtt a világot felfalni akaró étvágyát. Egész Európa fellélegzett és készségesen támogatta Stresemann okos, európai nivójú politikáját.

Stresemann azonban meghalt és az utódok gyengéknek bizonyultak. Újra a porosz káplár jutott uralomra, kiméletlenebbül és hangosabban, mint valaha. Paris idegesen figyelt fel és újabb fegyverkezésre kényszerült, hogy ellensúlyozza a poroszok békeszerződést szegő hadi készülődését. Európa békéje újra hajszálon függ és senki sem tudja, hogy mit hozhatnak a következő hónapok, milyen kifutója lesz egyebek között a Saar-vidéki népszavazásnak. Maga Beneš is legutóbbi expozéjában az 1935-ös évet jelölte meg kritikus esztendőnek és ha a feszültség enyhült is, a külpolitikai láthatár még ma sem tiszta.

Az európai békét csak egy mentheti meg: Németország tökéletes izolálása, ami eddig már csaknem maradéktalanul sikerült. A német érdekszférába ma már csak a labilis lengyel szövetséges tartozik és a magyar politika néhány vezére, míg a józan elemek eléggé nyílt ellenzékei a budapesti parlamentben ennek a kalandos politikának. Ezek már megtanulták a világháborúból, hogy a porosz veszedelmes ellenség, de sokkal veszedelmesebb szövetséges. A németek izolálását csak egy erős, egységes Középeurópa teszi tökéletessé – és ez Beneš ideálja.

Az osztrák kérdés.

Ennek a politikának sarkalatos pontja az osztrák kérdés, amelynek Beneš 1934 március 21-én a képviselőház és szenátus külügyi bizottságában hatalmas expozét szentelt.

Beszédében mindenekelőtt megállapítja, hogy a Franciaország és Itália között évek óta tartó feszültség éppen Németország Ausztriaellenes magatartása következtében lényegesen enyhült, ezzel szemben Róma és Berlin között igen nagy ellentét keletkezett. Ez a két körülmény mindenesetre kedvező hatással van Európa békéjére.

Az osztrák kérdés megoldására eddig háromféle terv merült fel – mondotta expozéjában a külügyminiszter. – És pedig a német, az olasz és a középeurópai megoldás.

Az osztrák csatlakozás.

A német megoldás csatlakozás formájában közvetlen az 1918-ban beállott államfordulat után már felmerült. Még a békeszerződések meg sem voltak

kötve, amikor Renner kancellár igen komolyan foglalkozott a Németországhoz való csatlakozás kérdésével. Ezt a megoldást azonban a nagyhatalmak határozottan elutasították és a békeszerződésbe is felvették az osztrák-német csatlakozás tilalmát. Sem az osztrákok, sem a németek ezt a kérdést azonban befejezettnek nem tartották és a békekötést követő időkben többször is hangos lett már Ausztriában a kívánság, hogy a 65 milliós német nemzetbe beleolvadjon. Az osztrák politikusok ezt azzal indokolták, hogy a kis, hétmilliós Ausztria sem politikailag, sem gazdaságilag nem képes önálló állami életet folytatni. Különösen Seipel és Schober kancellárok voltak azok, akik programul tűzték ki a Németországhoz való csatlakozást. Schober 1931 március 19-én Curtius német külügyminiszterrel megegyezést létesített, amelynek célja az volt, hogy Németország és Ausztria vámuniót létesítsen egymással. Természetes dolog, hogy a nagyhatalmak itt is elutasító álláspontra helyezkedtek, mert minden szoros kapcsolat, akár politikai, akár gazdasági, szükségszerűig Ausztria teljes bekebelezésével jár, ami viszont Európára nézve azt jelenti, hogy egy megerősödött és bizonyára agresszívebb Németországgal kell szemben állnia.

Sokkal világosabban, majdnem azt mondhatjuk, hogy brutális nyíltsággal csinálta Németország az Ausztria bekebelezésére irányuló politikáját Hitler uralomra jutása óta. Valósággal nem is csináltak titkot abból, hogy az osztrák nemzeti szocialista pártot Németországból rángatják dróton. És ha valakinek még egy pillanatig is kétsége lehetett az iránt, hogy bizonyos összefüggések vannak az oszt-

rák nemzeti szocialisták és Berlin között, azt a müncheni rádiópropaganda eléggé felvilágosíthatja. Ez az erőszakos propaganda megszólaltatta a nagyhatalmakat is és 1934 február 17-én Anglia, Franciaország és Olaszország hivatalos kommunikében elutasítják ezt a kísérletet. Az agitáció Dollfuss meggyilkolásával kulminációs pontját elérte és nyomban utána az egész világ elementáris felháborodásának hatása alatt ellanyhult. Természetesen ehhez az is hozzájárult, hogy az új osztrák kormány a statárium kihirdetésével és a halálbüntetés bevezetésével elrettentő példát mutatott a bombamerényletek hőseinek. Lezártnak ez az akció ma még nem tekinthető, azonban már most meg lehet állapítani, hogy a németek erőszakos kísérlete megghiúsult. Az eredmény az, amit Németország valóban nem akart, hogy az egész világ egyöntetűen Németország ellen foglalt állást s még Olaszország is, amely kezdetben szimpátiával viseltetett a német politikai módszerrel szemben, eléggé félre nem érthetően Hitler ellen fordult.

Az osztrák kérdés olasz megoldása nem eléggé világosan fogalmazott, úgyhogy nem lehetünk tisztában vele, mi az alapja ennek a megoldásnak. Seipel kancellár már 1922-ben tárgyalt az olasz külügyminiszterrel egy olasz-osztrák vámunió kérdésében, azonban konkrét formát még nem öltött ez a megoldás, úgyhogy meg sem lehet állapítani, vajjon a cél politikai, vagy pedig gazdasági megegyezés lenne.

Középeurópai megoldás.

A középeurópai megoldás szintén nem nyert olyan konkrét formulázást, mint a német megoldás. A különböző politikai tényezők mind más és más-

képpen képzelik maguknak el ezt a megoldást, az az egy megállapítható, hogy minden erre irányuló kombináció meglehetősen homályos, komplikált és nehezen megvalósítható. Volt olyan megoldás is, amely Középeurópa kis államait Ausztriával együtt egy középeurópai föderációba kívánta csoportosítani, főleg a franciák és angolok propagálták ezt a tervet, azonban sem politikai, sem gazdasági, sem jogi téren nem dolgozták ki még kellően ennek a szövetkezésnek a körvonalait. Legnagyobb hibája ennek a tervnek az, hogy teoretikus elgondolásokból ered, holott a gyakorlatban éppen az ellenkezője történik mindig, tudniillik a praxis által krisztályosodik ki egy olyan helyzet, amely a politikai és gazdasági közeledést lehetővé teszi és később nemzetközi jogi alappal bíró államszövetséget hoz létre. Felmerült az a terv is, hogy Ausztria és Magyarország olvadjanak össze egy politikai és gazdasági egységbe. Ennek az államszövetségnek a körvonala is meglehetősen elmosodottak és még eddig nem öltöttek konkrét formát. E megoldás ellen Németország nyomban tiltakozást jelentett be, mert ezzel lehetetlenné válik Ausztria csatlakozása a német birodalomhoz. De kezdettől fogva már ellene voltak a kisantant államok is, mert ez a megoldás azt a veszedelmet rejti magában, hogy a Habsburgok restaurációját vonhatja maga után.

Ausztria függetlensége.

A harmadik megoldási mód lenne Ausztria teljes függetlensége, amelyet nemzetközi garancia alá helyeznének. Ez a megoldás az, amely konkrét formában jelentkezik és amely valóban szimpátiára tarthat számot Németországon kívül egész Európa

előtt. A mai osztrák kormány a leghatározottabban erre az álláspontra helyezkedett és ebben a nagyhatalmak is támogatják. Ez a támogatás nem csupán erkölcsi, hanem anyagi téren is megnyilvánul. Nagyon jól tudják ugyanis az egész világon, hogy ha Ausztria gazdaságilag magára marad, valóban nem tudja megállni helyét és az eredmény az lenne, hogy a nemzeti szocializmus döntő győzelmet aratna, magához ragadná a hatalmat és akkor semmiféle hatalom nem tudná megakadályozni Ausztria és Németország tényleges egyesülését. Ezért kívánják a németek az osztrák nemzeti szocialista párt számára az agitáció szabadságát, ezért követelik a választások megtartását. A veszedelem abban rejlik, hogy egy esetleges osztrák nemzeti szocialista győzelem és kormányraj utas esetén Ausztria és Németország konfliktusba keverednének Angliával, Franciaországgal és Olaszországgal, amely országok soha nem nyugodnának abba bele, hogy a két ország akárcsak eszmei közösségben éljen egymás mellett. Beneš már 1928-ban kinyilatkoztatta álláspontját a csatlakozás vagy a vámunió kérdésében: „Csaknem egész Európa ellene lesz ennek a tervnek. Franciaország és Itália részére elfogadhatatlan ez a terv, Anglia ellene lesz, Csehszlovákia ellenzi, és ha annak praktikus megvalósítására kerülne a sor, éppen úgy elleneznék Belgium, Svájc, Magyarország, Jugoszlávia, Lengyelország és Németország minden más közvetlen szomszédja. Azt hiszem, hogy abból a politikai és gazdasági nyomásból, amelyet Nagy-Németország egész közép- és délkelet Európára gyakorolna, Európában olyan óriási feszültség keletkezne, amely konfliktusra vezethetne. Nem használ itt

semmiféle megfontolás, semmi megnyugtató, semmi argumentum, az összes érdekeltek ezt az ügyet úgy tekintik, úgy érzik, ahogy én mondom és ennek megfelelően reagálnának is rá. Én tisztán a tényállást konstatalem.

Az összes megoldási lehetőségek közül egyedül elfogadható Ausztria teljes önállósága és integritása, amelyet az európai államok garantálnak. Azt a kérdést, hogy Ausztria német, olasz, francia, magyar vagy kisantant államokhoz tartozzék-e, egyetlen módon lehet eldönteni: Ausztria maradjon osztrák. Nem szabad elfelejteni, hogy ma már a középeurópai államok politikailag annyira érettek és előrehaladottak, hogy egy nagy hatalom sem lehet protektora ezeknek az államoknak és nem használhatja fel őket eszközként politikájának céljaira. Abban a pillanatban, amikor Ausztria önállóságát az európai államok biztosítják, az osztrák kérdés gazdasági oldala is könnyen megoldható lesz. Ilyen értelemben kész Csehszlovákia is az osztrák kérdés megoldásánál segédkezet nyújtani és meg vagyok róla győződve, – fejezte be a miniszter fejtegetéseit –, hogy ez a megoldás a béke eszméjének győzelme lesz Középeurópában és egyáltalán egész Európában.”

Középeurópai gazdasági kérdés.

A középeurópai kérdés gazdasági oldala természetesen igen intenzíven foglalkoztatja a nagyhatalmakat is. Konkrét kifejezése ennek a három memorandum, amelyet a francia, a német és az olasz kormány ezen a téren kidolgozott. Beneš külügyminiszter expozéja a képviselőház és a szenátus külügyi bizottságaiban élénken reflektál

*Tomsa rektor felavatása a Komenskij-egyetemen Benés
és Déter miniszterek jelenlétében*

ezekre a memorandumokra és éles logikával felépített beszédében vonja bonckés alá azoknak szellemét.

Mindenekelőtt megállapítja a külügyminiszter, hogy a csehszlovák kormány saját érdekében és az európai együttműködés érdekében kész lojálisán és barátságosan a középeurópai államokkal a gazdasági helyzet javulása érdekében keresni az utakat és kész résztvenni az öt középeurópai kisebb állam konkrét tanácskozásain, feltéve azonban, hogy a gazdasági együttműködés kérdésében összeülő konferenciára semmiféle politikai természetű államjogi kérdést *nem* hoznak az érdekeltek. Teljességgel kizártnak kell tekinteni mindenféle tárgyalást a vámuniót illetőleg. A csehszlovák kormány semmiféle tárgyalásba bele nem bocsátkozik, amelyen Románia és Jugoszlávia részt nem venne. Ebben természetesen barátainkkal tökéletesen azonos állásponton vagyunk. A csehszlovák kormány azon a nézeten van, hogy az efajta tárgyalások csak akkor vezethetnek eredményre, ha ezekben a kérdésekben a nagyhatalmak már meg egyeztek egymással és ha a francia kormány iniciatíváját elfogadják. Ha Berlin és Róma a francia tervet nem fogadják el, a csehszlovák kormány nem vesz részt semmiféle tárgyalásokban, mert a francia kormánnyal ebben a kérdésben tökéletesen egyetért és kizártnak tartja, hogy ebben az esetben eredményes munka végezhető a középeurópai államok javára. Mindenesetre jó lenne, hogy ha azonnal megkezdenék a középeurópai akciót. Egyes középeurópai államok olyan súlyos gazdasági helyzetben vannak, hogy nem várhatnak sokáig. Ezek számára a segítség sürgős. Éppen ezért

Csehszlovákia kész arra, ha a nagyhatalmak megegyeztek ebben a kérdésben, hogy a tárgyalás fonálát azonnal felvegye.

Tardieu terve.

A francia memorandum már csak azért is rendkívül értékes, mert elsőnek veti fel azt a politikai jelszót, amely idők folyamán bizonyára minden egészséges közép európai politikának alapja lesz: követeli, hogy a nagyhatalmak világosan kijelentsék politikai desinteressementjüket Közép euró pára vonatkozólag és a közép európai kis államok sorsát saját magukra bízva. Ez azt jelenti, hogy ezek az államok egymás között egyezzenek meg politikai és gazdasági ügyeikben. Ez a leghelyesebb elv már csak azért is, mert a Népszövetség fennállásának idejében a kis államokat nem lehet tartósan politikai patronatus vagy befolyás alá helyezni. A népszövetség önmaga teljesíti ezt a funkciót és védi a nagy államok érdekeit a kicsinyekkel szemben, éppen úgy, mint a kis államok érdekeit a nagyokkal szemben.

Tardieu terve jelentős lépés Briand európai unió elgondolásához. A francia memorandum tekintetbe veszi Közép európa történelmi és gazdasági fejlődését. Belátja, hogy az európai gazdasági és pénzügyi újjáépítés egészséges eszméjének gazdasági áldozatokat kell hozni és önzetlenül fel is ajánlják ezeket az áldozatokat: Kész és hajlandó az öt közép európai állam megegyezésének esetére a legtöbb kedvezményi klauzuláról lemondani és azt kívánja, hogy ugyanezt tegyék a többi nagyhatalmak is. Hozzáteszi, hogy ez esetben Franciaország hajlandó ma is és a jövőben is pénzügyileg hozzá-

járulni az arra rászoruló középeurópai államok szanálásához.

A német memorandum.

A német memorandum ezzel szemben éppen ellenkező politikai vonalból indul ki és inkább a politikai kérdésre helyezi a fősúlyt. Tudjuk, hogy miért. Németország attól tart, hogy egy ilyen akció Ausztriát olyan politikai helyzetbe hozhatja, amelyben a németellenes politikai eszközévé lehetne. Egyáltalában Németország úgy tekinti a középeurópai akciót, mintha annak németellenes éle lenne, még pedig azért, mert Berlin a mai középeurópát még mindig a háború előtti politika szemszögéből nézi és nem érti meg ezeknek az államoknak emancipációs mozgalmát. Középeurópában a helyzet ma már lényegesen más, mint volt a háború előtt, ezek az idők soha többé vissza nem fognak térni és ezt Németországnak is meg kellene értenie.

Gazdasági tekintetben is egyoldalú a német terv. Németországtól azt követelik, hogy éppen úgy, ahogy a többi hatalmak, mondjon le bizonyos gazdasági érdekeiről és hozzon áldozatot a középeurópai államoknak azzal, hogy hozzájárul a preferenciális rendszerhez a középeurópai államok egymás között való viszonyában. A mértékadó német körök azonban ellene vannak minden áldozatnak és abban a meggyőződésben élnek, hogy ez a megoldás mindenekelőtt Csehszlovákiának érdekeit szolgálja és hogy a német ipar ezzel elveszítené középeurópai piacát.

Meggyőződésünk az, hogy a német politika gazdasági kérdésben pusztán a jelent tekinti és nem

eléggé előrelátó, mert hiszen ha a középeurópai kisállamokon a jelenben segítve lesz, a jövőben ez Németország érdekeit is szolgálja.

Az olasz memorandum.

Az olasz memorandum tisztára olasz szempontból készült. Politikai téren Olaszországnak ugyanazon érdekei vannak, mint Franciaországnak: minden politikai befolyást Középeurópában semlegesíteni, vagyis minden nagyhatalmat befolyás szempontjából egy sorba helyezni. Ez körülbelül azt jelenti, mint amit a francia memorandum mond. Előrelátható volt, hogy ezzel az állásponttal Németország ellenkezését fogja kiváltani. Éppen ezért az olasz memorandum kompromisszumot keres Franciaország, Németország és a saját álláspontja között. Meg kell állapítanunk, hogy éppen úgy, mint a német memorandum, az olaszok elaborátuma is mindenekelőtt saját érdekeit védi Középeurópában.

A csehszlovák közgazdaság aggodalmai.

Csehszlovákia álláspontjánál a közgazdászoknak főleg két aggodalma nyilvánul meg. Elsősorban az, hogy Ausztria és Magyarország mai pénzügyi helyzetében a megegyezésnek azért nem volna különösebb értéke, mert ez a két ország ma nem fizetéképes. Az a veszély állna tehát be a mi gazdaságunkra, hogy gazdasági mérlegünket és pénzügyeinket inkább rontaná ez a viszony, mint használna neki. Még súlyosabb kifogást emelnek az együttműködés ellen agráriusaink, akik joggal kérdezik, mi fog történni olyan irányban, nehogy

egy ilyen megegyezés esetére a mi földművelésünk nívója és gazdáink pénzügyi helyzete áldozatul essek az együttműködés gondolatának. Természetes, hogy Csehszlovákia semmi olyan megoldásba nem mehet bele, amely agrárjaink részéről ilyen áldozatokat követelne. Csehszlovákia hajlandó a francia iniciativa alapján tárgyalásokba bocsátkozni, azonban már most leszögezhetjük, hogy az öt közép-európai állam között is nehézségek fognak felmerülni, főleg szervezeti nehézségek és elővigyázatlanság lenne azt hinni, hogy a megegyezés könnyű lesz és gyorsan be fog következni. Azzal is számítani kell, hogy a nagyhatalmak nem tudnak majd megegyezni, úgyhogy egyáltalában nem is kerül sor tárgyalásra. Csehszlovákia mindkét eshetőséggel számol és akár lesz megegyezés, akár nem, tudjuk, hogy mit fogunk mindkét esetben csinálni, de lojálisán azon igyekszünk, hogy ez a megegyezés megtörténjék. Egyet meg kell mondanom, hogy a helyzet nálunk lényegesen jobb, mint a többi államokban, úgyhogy mi könnyebben bírjuk ki ezeket a nehéz időket, mint sok más állam. Mi el vagyunk készülve a nehézségekre és arra, hogy még egyideig türelmesen kell várunk.

Beneš , a Népszövetség szerelmese.

De Beneš nemcsak Közép-európa szerelmese. Ez az ízig-vérig realista politikus másért is rajong: a Népszövetségért, amely szent meggyőződése szerint a világ békéjének biztosítója.

A Népszövetség gondolata nem új, sőt már a XIV. században jelentkezett Dubois művében. Ez a francia író, a korai utópista a békét a Szentföld felszabadításának előfeltételül tartja. Azt

ajánlja, hogy a pápa hívjon össze egy világi tanácsot, amely az összes felmerült vitás eseteket békésen elintézné. A tanácsnak bírói funkciója is lenne és ítélete ellen a pápához lehetne fellebbezni. Ha valamelyik uralkodó nem vetné magát alá a bíróság ítéletének és megtámadná a másik felet, akkor a tanácsban résztvevő országok fogjanak össze és közös erővel kényszerítsék a támadó felet az ítélet elfogadására és végrehajtásának tülésére.

Az eszmét még jobban kifejlesztette Jiří Poděbrad, cseh király (1458-71), aki azt a tervet vetette fel, hogy a keresztény államok szövetséget alakítsanak a török ellen. A szövetségben lévő államok egymással szolidárisak, egymás ellen háborút nem viselnek, egymás mellett testvériességben élnek. A szövetség tartson közös hadsereget, hivatalt, közös pecsétje és levéltára is legyen.

A zseniális Podebrad eszméjét tovább szötte Sully, francia államférfi, IV. Henri tanácsadója. Sully három osztályba sorozza Európa keresztény államait: hat ország van választott uralkodóval és pedig a pápa, a császár, a velencei doge, a cseh, magyar és lengyel király, hat örökletes királyság, a francia, spanyol, angol, dán, svéd és lombard és három köztársaság: helvét, belga és olasz. Ezek az országok válasszanak vezértanácsot, amely aztán minden nemzetközi vitás esetet eldöntene. Az angol Penn az uralkodók nemzetközi parlamentjét indítványozza, míg John Bellers már az összes keresztény államok nagy birodalmáról beszél és ezzel kerek kétszáz esztendővel megelőzte Pán-európa eszméjét. A franciák állandóan felszínen tartották ezt a kérdést és Saint Pierre, valamint

Rousseau igen jelentős visszhangra találtak az örök békét propagáló írásaikkal. Nem szabad említés nélkül hagyni Emánuel Kant „Zum ewigen Frieden” címmel 1795-ben megjelent nagy művét sem.

De nemcsak az irodalomban hangzottak el ezek a tervek, hanem praktikus lépések is történtek a béke megvalósítása érdekében. Igen jelentős dolog ezen a téren a párisi egyezmény, amely 1815-ben biztosítja Svájc függetlenségét. 1864-ben nemzetközi egyezmény jön létre a Vöröskereszt sértetlenségéről. Két esztendővel az évszázadforduló előtt összeül a hágai konferencia, amely a nemzetközi bíraskodás alapelveit állapítja meg.

Wilson, a Népszövetség megalapítója.

A Népszövetség megvalósítása örök időkre Össze van növe Woodrov Wilson nevével. Wilson még a háború legvéresebb korszakában, 1918 január 8-án felvetette a Népszövetség megalakításának eszméjét. A részleteket Philimore dolgozta ki, aki egyúttal a büntető szankciókat is felállította az olyan nemzetek számára, amelyek háborút kezdenek. A tervezetet House ezredes egészítette ki és annak részleteit a legkisebb nüánszig kidolgozta. A békekötés alkalmával a már teljesen kidolgozott tervezetet is elfogadták és 1919 július 29-én megalapították a Népszövetséget.

A Népszövetség céljait három szerve útján éri el. Ezek: a közgyűlés, a tanács és a titkárság. A Népszövetségnek állandó tanácsa van, amelynek tagjai: Anglia, Franciaország és Japán. Németország 1926-tól a Népszövetségből való kilépéséig, 1934-ig, szintén tagja volt az állandó tanács-

nak. Nem állandó tagja a tanácsnak Csehszlovákia is, amelyet itt Beneš képvisel. A tanács rendkívül mozgékony szerv, amely minden egyes esetben haladék nélkül elintézt minden sürgős ügyet, amelyet hatáskörébe utalnak a statútumok. Briand 1924-ben, mint a tanács elnöke, a görög-bolgár konfliktus alkalmával 24 órán belül hívta össze a tanácsot. Kína képviselője, mint tanácselnök, ugyancsak 24 óra alatt táviratilag intézkedett, hogy a szentgotthárdi fegyvercsempészet alkalmával felmerült magyar konfliktus ügyében a tanács összeüljön. A Népszövetség közgyűlése, amely a legmagasabb szerv, évenként ül össze, szeptember első hétfőjén Genfben. Ha a tagállamok többsége kívánja, rendkívüli közgyűlés is hívható össze. A titkárság állandó szerv és igen fontos adminisztratív munkát végez. Tagjai a legkitűnőbb szakértők és hivatalnokok. Jelenlegi főtitkára Avenol.

A Népszövetség már eddig is kitűnő munkát végzett. 1921-ben, tehát két évvel megalakulása után az érdekelt felek kölcsönös megalégedésére, elintézte a Svédország és Albánia között felmerült konfliktust, interveniált Jugoszlávia és Albánia közötti ügyben, elintézte a német-lengyel vitát Felsőszilézia tárgyában, majd egy évvel később Ausztria pénzügyi rekonstrukcióját végezte el. 1923-ban Lengyelország és Litvánia között merültek fel ellentétek, amelyeket a Népszövetség sikerrel simított el.

Ugyancsak sikerrel interveniált az olasz-görög konfliktusban, segítségére volt Magyarországnak pénzügyi szanálásában és erőteljesen megszervezte a görög emigránsok megsegítését. A Népszövet-

Beneš fogadtatása Bucarestiben, a kis-entente 1934 évi konferenciáján (Balról jobbra: Titulescu román, Beneš csehszlovák és Jeftić jugoszláv külügyminiszter)

ség teljesítőkéességét többször tette próbára egy-egy konfliktus, így a japán-kínai ügy is. Mindezek az alkalmak igazolták a Népszövetség szilárd erkölcsi alapjait.

A marseillei merénylet és a Népszövetség.

1934 október 9-ike tragikus dátumot jelent az európai politikában. Egy keddi délután Sándor jugoszláv király, aki Parisba készült politikai megbeszélésre a francia kormánykörökkel, Marseilleban, röviddel partraszállása után, gyilkos merénylet áldozata lett. Egy jól megszervezett terrorista banda tette el láb alól a csehszlovák nép nagy barátját: Sándor jugoszláv királyt.

Sándor királlyal együtt ült az autóban Louis Barthou francia külügyminiszter, akit az orgyilkos golyók szintén leterítették.

Úgy Sándor király, mint Barthou a legsorsdöntőbb európai gondolatnak: a békének lettek az áldozatai. Mind a ketten a béke fanatikus harcosai voltak, mert tudták, hogy csakis az állandó európai béke mentheti meg a kultúrát.

Más körülmények között a merénylet, amelynek háttere e mű megírásakor még nem volt felderítve, biztos, hogy súlyos konfliktushoz vezetett volna. Azonban e vészes események kirobbanásakor a világ közvéleménye, a jugoszláv nép, a francia nép, amely nagy embereit veszítette el Sándor királyban és Barthou külügyminiszterben, előre tudta, hogy az ügy a Népszövetség elé kerül. És ebben a pillanatban, amikor az egész világ megdöbbenve eszmélt a marseillei kettős tragédiára, vigasztaló pontként bontakozott ki a Népszövetség, amely a

kultúrnépek szövetsége és amely tisztában van komoly és sorsdöntő hivatásával.

Az egész világ bízik abban, hogy a Népszövetség tárgyilagos ítélőszéke a marseillei merénylet következtében előállott komplikációkat sikerrel fogja megoldani.

Beneš a Népszövetség legtekintélyesebb tagja.

A Népszövetség megalakulása óta lefolyt 15 esztendő természetszerűleg bizonyos kikristályosodást mutatott fel és ezen a nemzetközi fórumon a világ szemében állandóan figyelem és elismerés illette meg Beneš t, aki ítélőképességével, objektivitásával és mély tudásával a Népszövetség legelső szereplői közé tartozik. Előterjesztéseit a legnagyobb figyelemmel hallgatják, indítványai legtöbbször elismeréssel és elfogadással találkoznak, véleményét mindenben megkérdézik, meghallgatják és honorálják. Beneš és a Népszövetség összenőttek egymással és innen magyarázható, hogy a külügyminiszter minden tervnek barátja, amely a Népszövetség eszméjét erősíti, de minden javaslat ellenzője, amely partikuláris érdekeket szolgál. Eből a szemszögből kell nézni az úgynevezett négyhatalmi paktum tervezetének elbírálását is. Ez a legvilágosabban abban az expozéban jut kifejezésre, amelyet Beneš 1933 április 25-én a képviselőházban és szenátusban tartott.

Négyhatalmi paktum.

A négyhatalmi paktum tervezete Mussolinitól ered és nem sok kritikai képesség kell annak megállapításához, hogy szülőanyja a sacro egoismo.

Mussolini javaslata, amelyet Macdonaldnak átnyújtott, tulajdonképpen egy európai direktórium tervét foglalja magában.

A javaslat első fejezete azt kívánja a négy európai nagyhatalomtól (Anglia, Németország, Franciaország és Olaszország), hogy az európai politika kérdéseiben egyezzenek meg és kötelezzék magukat arra, hogy szükség esetén ezt a megegyezést a többi államokkal is elfogadtassák. Ez tulajdonképpen a nagyhatalmak direktóriumának elve. A második fejezet nem egyéb, mint a népszövetségi paktum szellemében a békeszerződések revíziója alapjának lefektetése. A javaslat szerkesztőjének az a cél lebegett szeme előtt, hogy a revízió kérdését csupán egyes államokra, speciálisan a kisántántra és Lengyelországra nézve tegye alkalmazásba. A harmadik fejezet abban a feltevésben, hogy a leszerelési konferencia nem fog kielégítő eredménnyel végződni, elismeri Németország és a békeszerződések által lefegyverzett államok részére az egyenjogúsítást a fegyverkezés terén, amelynek keresztülvitele a négy nagyhatalom megegyezését tételezi fel. A negyedik fejezet azt kívánja, hogy a négy nagyhatalom a többi európai és Európán kívüli kérdésben, nevezetesen a gyarmatok kérdésében is megegyezzenek. A megegyezés ellenértékeképpen az európai békének 10 évre való biztosítását javasolja az olasz kormány.

A javaslat megítélésénél egyszerűen konstatálni kell, hogy az nem egyéb, mint a tíz év óta folytatott olasz politika alapelveinek kifejtése. Olaszország azt kívánja, hogy a négy nagyhatalom koncernjében Itália és Németország egyenjogú szerepekhez jussanak és hogy a nagyhatalmak külön-

leges állása a többi államokkal szemben, nevezetesen Közép- és Délkelet Európában kifejezésre jusson. A javaslat szerint új európai egyensúlyt kell teremteni, amelynek kifejezője Franciaországnak és barátainak katonai gyengítése és a háborúban legyőzött államok katonai megerősítése. A békeszerződések revíziójának keresztülvitele új egyensúlyú helyzetet teremtsen Középeurópában a kisantant államai és Lengyelország számára, amelyeknek pozíciója gyengítendő. Végül a javaslat azt kívánja, hogy Olaszországot a gyarmati kérdésben megfelelő módon elégítsék ki.

A külügyminiszter megállapítja, hogy a Csehszlovák Köztársaság az olasz nép barátja és Olaszországgal közös politikai érdekei vannak, sőt bizonyára lesznek is a jövőben. Ez azonban semmiképpen sem akadályozhatja meg a köztársaság külügyi politikájának felelős vezetőjét abban, hogy a kérdést objektíven és elsősorban a köztársaság érdekében ítélje meg.

Nem szabad szem elől téveszteni, hogy a háborúban legyőzött államok az olasz revíziós politikát természetyszerűleg szimpátiával fogadták és idők folyamán a szimpátiából automatikus összeműködés keletkezett Olaszország és az érdekelt államok között, amelyek megértették ugyan, hogy az olasz revíziós politika mindenekelőtt Olaszország céljait követi és így ezek az államok csupán az olasz nemzeti politika eszközeivé váltak, mint-hogy azonban Olaszország azt a hitet keltette bennük, hogy a legyőzött államok politikájának szerét is tolni akarja, beleharaptak a csalétekbe.

Az első állam, amely kijózanodott ebből, Németország volt. Ott hamarosan belátták, hogy az olasz

revíziós politika célja kizárólag az, hogy Olaszország saját pozícióját megerősítse. Minthogy Németország természetszerűleg szintén arra törekedett, hogy jobb külpolitikai helyzetbe kerüljön, már pedig az olasz előretörés nemcsak hogy nem kedvezett a német külpolitikai céloknak, hanem azokat egyenesen kontrakarírozta, természetes tehát, hogy a németek hamarosan belátták, hogy Olaszországgal nem mehetnek egy úton és hogy a két állam között kikerülhetetlen a viszálykodás, esetleg egy konfliktus. (Jellemző Beneš politikai éleslátására, hogy ez a konfliktus egy évvel később, 1934-ben tényleg ki is tört és valószínűleg jó időre véget vetett a két fasiszta állam jó viszonyának.)

A helyzet egyelőre mégis csak az, hogy Európában bizonyos igyekezet tapasztalható a demokráta-ellenes államok blokkjának megalakítására. Természetesen a két fasiszta nagyhatalom vezetői tisztában vannak azzal, hogy mennyire nyúlnak el közös érdekeik és a legnagyobb rezerváltságot tanúsítják, mihelyt olyan kérdés kerül napirendre, amely ellentétes érdeket rejt magában Németországra és Itáliára.

Anglia régi tradícióihoz híven általában tartózkodó politikát követ, fenntartja Olaszországgal folytatott tradicionális összeműködését és megkísérelte Franciaország és Németország között a közvetítő szerepét játszani, azonban nem kíván az európai kontinensen semmiféle új kötelezettséget vállalni és magát a felmerült problémák egy bizonyos megoldása mellett előre lekötöni. Helyesebbnek tartja, hogy minden kérdést az adott helyzetnek megfelelően és a pillanatnyi angol érdekek szerint oldjon meg. Ezt a politikáját Anglia állan-

dóan követi annak ellenére, hogy olyan jelenségek mutatkoznak, mintha az angol politika rezervált-ságából itt-ott kilépne.

Franciaország természetesen az olasz politikát már csak azért sem helyeselhetette, mert a békeszerződések szigorú betartásának alapján áll, ahogy azt nemzeti érdekei megkívánják.

Mindenesetre igen fontos és lényeges a kisantant politikáját kihangsúlyozni a felmerült javaslatokkal szemben.

A kisantant álláspontja a négyhatalmi paktummal szemben.

A XIX. század története és a XX. század elején lejátszódó események a kis középeurópai nemzetek felelős politikusait elég világosan megtanították arra, mi történék akkor, ha nem értenék meg, hogy a Habsburg-monarchia és az Ottománbirodalom európai hatalmának bukása, továbbá a balkán viszonyok megváltozása parancsolóan megköveteli a kis nemzetek új szilárd szervezetét. Ma már tisztán áll előttünk, hogy a világháború a nagyhatalmaknak a török örökségért folytatott harcából keletkezett, továbbá Ausztria-Magyarország, Oroszország, Olaszország és Németország középeurópai, balkáni és előázsiai érdekellentétéből, végül a Habsburgok félelméből, hogy birodalmuk összeomlik, amely félelem természetesen fokozott rivalitásra ösztönözte a Balkánon a monarchiát a többi államokkal. Masaryk, Pasic, Take Jonscu, Venizelos és követőik ezt már a háború alatt megértették és ez vezetett bennünket a kisantant megalakítására. A kisantant célja nem volt egyedül és kizárólag a békeszerződése meg-

védése minden részleteikben, annál kevésbé voltak a kisantantállamok vak eszközei akármelyik nagyhatalomnak. Nevetséges legendák azok, hogy a kisántantot Magyarország ellen csinálták meg, vagy hogy azt Parisból inspirálták, illetőleg, hogy az a párisi politika vazallusa és a párisi hegemónia eszköze lenne. Akik ezeket a legendákat csinálták, nem ismerik a felszabadított népek vágyait és szükségleteit és egyáltalában a közép-európai viszonyokat. A kisantant célja az, hogy a háború előtti idők soha többé vissza ne térhessenek és a kis közép-európai és balkánállamok sohasem lehessenek a nagyhatalmak politikájának eszközei. Hogy ezt elérhessük, ahhoz szükséges, hogy a kis államok egymást megértsék és politikai, gazdasági és kulturális téren összeműködjenek.

Mindazoknak a céloknak, amelyekért a kis államok politikusai száz esztendő óta mindenüket feláldozták, merőben ellentmondanak a nagyhatalmaknak olyan szerződéseik, amelyek politikájukat a kis és közép államokra akarnák erőszakolni. Ez különben is régen a múlté. Ha a nagyhatalmak óhajtják, ám alkossanak egy közös szervet, amelynek segítségével kizárólag a saját problémáikat oldják meg. Mi elég erőseknek érezzük magunkat, hogy egy ilyen nagyhatalmi direktóriumnak ne akarjuk alárendelni magunkat. Mi az ilyen tervben a régi politikai metódusoknak való visszatérését látjuk, amelyek által normális fejlődésünk, a kisantant és az egész közép-európai szervezet kiépítése saját szükségleteink szerint jogos és igazságos igényeink teljesítése elé akadályok gördülnek. Ez a politika csak újabb konfliktusokra vezethet. Mi a kisántantot úgy tekintjük, mint Közép-európa

megújhdásának jelentékeny tényezőjét és ha Olaszország a revizionizmust nemzetközi programjába vette fel és azt eszközül használja fel különös céljai számára, automatikusan azon államok csoportjába lépett, amelyek a kisantant törekvéseit és Középeurópa újjászervezését meg akarják akadályozni.

Mindezekből nyilvánvaló, hogy a kisantant államai a négyhatalmi paktumot annak olasz szövegezésében Európa fejlődése szempontjából visszaesésnek tekintik és egyáltalában nem hiszik, hogy ezt ilyen szellemben meg lehet valósítani és hogy ez a béke eszköze lehetne. Mi ezt a tervet a háború előtti viszonyokhoz való visszatérés kísérletének tekintjük és olyan kísérletnek, amely alkalmas arra, hogy a Népszövetségtől hatáskörének egyik lényeges részét elvegyék és annak működését egyoldalúan megváltoztassák.

Mussolini javaslatának sorsa előttem alig lehet kétséges. Azt már maguk az angolok is belátták, hogy a javaslat ilyen szövegezésben elfogadhatatlan és azért Londonban korrektúrát fűztek hozzá, amely azt javasolja, hogy a tárgyalásokhoz mindazon államok meghívandók lennének, amelyekre a négyhatalmi paktum vonatkozik. A csehszlovák külügyi politika a korrektúra ellenére is arra az álláspontra helyezkedett, hogy nem vehet részt semmiféle olyan államcsoport megalakulásának tárgyalásán, amelynek munkamétódusát, programját és politikai elveit nem velünk együtt állapították meg. Különben is, ha arra kerülne a sor, hogy egy ilyen munkaközösség tervét kidolgozzuk, kiderülne, hogy már létezik ilyen és pedig a Népszövetség. Jobb lenne tehát a négyhatalmi paktum

helyett a Népszövetség európai szekciójának kiépítésére gondolni. A kisántátnak nincs szándékában egy ilyen különös munkaközösségben sem mint szemlélő, sem mint egyenjogú tag résztvenni.

A külföld véleménye Benešről.

Salvador de Madariaga: A Népszövetség nagyjai Balfour, Nansen, Cecil, Albert Thomas, Drummond, Scialoja, Branting, Stresemann, Briand, Titulescu valósággal kettős életet élnek. Homlokuk a nemzetköziség nagyszerűségében lebeg, lábuk azonban szilárdan áll a nemzeti talajon és ez annál emberiebbé és annál drámaiabbá teszi alapjukat. E nagyságok közé tartozik Beneš is, sőt azt hiszem, prototípusa ezeknek a nagyságoknak. Mert Balfour angolszász arisztokrata volt, aki a népszövetségben csak az eszközt nézte, hogy hazai földjének előnyöket szerezzen az egész világ előtt. Viviani tribun volt, aki évszázadokkal később született, Nansen, ez az északi Don Quichotte tulajdonképpen hérosz volt gyermeki lélekkel. Thomas nemzetközi apostol, aki Genfen és Amsterdamon keresztül erőteljes harcot vívott meggyőződéseért. Scialoja mosolygó szkeptikus és a nagy Briand, akinek koncepciója mindig nagyszabású volt, Titulescu különálló jelenség, mélyenszántó és egyúttal szenvedélyes szellem, energikus és szívós államférfiú. Egészen külön klasszis Beneš. Mindezekelőtt bámulatra méltó józansága jellemzi. Külsejében, magatartásában semmi sem mutat a nagy férfira. Az ember szinte azt hinné, ha nem ismeri, hogy egy politikus a nagy tömegeből. Mindig erősen elfoglalva, mindig mozgékonyan látja az ember. Egyenesen tör a célra. Utilitarista, közvet-

len és precíz. Nincs ideje festői hatásokra. Nem szokta rendezni fűrtjeit mielőtt a fórumra lép. Homloka éppen csak, ahogy annak lenni kell. Nem túl magas, nem túl alacsony, alakja nem impozáns, de nem is kicsi. Minden vonása helyén van és semmi feltűnőt nem látsz rajta.

És mégis... Tényleg olyan ember ő, mint akárki? Nézzük csak meg tiszta és mindenén átható szemeit, amelyek acélszürkéből mosolygó égszínkékig játszanak. Ezt a finom ajkat, amely mosolyogni is tud és amely olyan sokat fejez ki. Ha nézzük testének mozgását, a fej vetést és a kézmozdulatokat, akkor látnunk kell, hogy ez nem egy tucatember. Ez valaki. Ez a genfi ember par excellence. A háború szülötte, egy olyan ország polgára, amelyet magát is a háború szült, amely ország a békével és a Népszövetséggel egyidejűleg jött létre. Innen érthető Beneš forró szerelme két testvére Csehszlovákia és a Népszövetség iránt. Beneš tudja, mennyi küzdelembe került, amíg Csehszlovákiát és a Népszövetséget létre lehetett hozni. Számára a Népszövetség nem szép utópia, nem egy szép jövő szép princípiuma, hanem szigorúan körülhatárolt kötelezettség, konkrétan megállapított szöveg, hússá és vérré vált igazság, nagy értékű jelen, a történelem küzdelmeiben kivívott szabad haza. Beneš reprezentálja Genfet születési jogánál fogva.

Ha Genf nagyságai kételtű természetűek, százszorosán el lehet ezt mondani Benešről, mert ez az államférfiú őszinte idealista, aki hisz abban a jövőben, amelynek egyetlen uralkodó planétája a jog lesz, egyben azonban meggyőződéses realista is, akit a sors megáldott az adott viszonyok szükség-

szerűségeit felfogó érzékkel. Beneš a tökéletes államférfi. Ezért van az, hogy a genfi atmoszférának ez a prototípusa nagyszerűen összeegyeztetheti tökéletes internacionalizmusát a legintranzigensebb hazafisággal. Nem véletlen az, hogy Beneš, egy kis nemzet exponense, a Népszövetségben minden oldalról a legteljesebb bizalmat élvezi. De nemcsak ezekkel a tulajdonságokkal nyerte el az általános bizalmat, hanem azzal is, hogy Beneš a tettek embere. Benne nemcsak az intellektuális képesség van meg, hanem bátorság is, amely elengedhetetlen feltétele minden akciónak. Ő, aki lelkiismeretesen mérlegel mindent, akcióiért mindig a legteljesebb mértékben vállalja a felelő'sséget. Érdekes megnézni ezt az államférfit munkája közben. Mindenekelőtt példátlan szorgalommal és lelkiismeretességgel szerez információt a Népszövetség ülésén szőnyegen forgó tárgyról. Nyugodtan megvárja, amíg a többiek elmondják véleményüket. Megvárja, amíg a legtöbb esetben két blokk alakul ki, az egyik fehérnek mondja a témát, a másik feketének. A semlegesek megérik, hogy az igazság valahol a kettő között van. Amikor már mindenki elmondta véleményét, szenvedélyes hangok hallatszottak el, akkor Beneš feláll és nyugodt, szerény hangon, anélkül, hogy a szónoki hatást keresné, elmondja véleményét. „Igen, itt két vélemény van: az egyik feketének mondja a dolgot, ha azonban figyelmesebben megnézzük, mégis csak rájövünk, hogy nem egészen fekete, inkább mondjuk sötétszürke. A másik azt mondja, hogy fehér. Azonban itt is tulajdonképpen egy olyan fehéres szürke árnyalat látszik, vagy talán inkább világosszürke. Az urak láthatják tehát,

hogy itt tulajdonképpen árnyalatkülönbség van és alapjában véve azt, hogy az sötétszürke, vagy világosszürke, az egy olyan részletkérdés, amelynek megoldását nyugodtan át lehet engedni a szerkesztő bizottságnak.” Persze a szerkesztő bizottságba Beneš is bevásztják és akkor bizonyos, hogy a kiegyenlítődés a szövegezésben hamarosan létrejön.

Ez nagyon egyszerű dolognak látszik, tessék azonban megpróbálni. Beneš technikája feltételez minden államférfiú kvalitást, amelyet nála el is kell ismerni és mindenek fölött a legbecsesebbet, amely minden más jótulajdonságnak forrása és amelynek birtoka belőle legelsősorban alkotja a genfi államférfi prototípusát, a jóakaratot, amely nélkül sem a béke, sem a Népszövetség fenn nem állhatna.

George Glasgow: A háború utáni korszaknak nincs egyetlen európai államférfija sem, akiről az angol közvélemény tisztább képet teremtett volna, mint Benešről. Mi benne azt a politikust tiszteljük, aki az egyetlen egészséges európai politikának híve. Az a tény, hogy tizenöt esztendő óta szakadatlanul hivatalában maradt, szimbolikus a csehszlovák politika kontinuitására.

Röviden: az angol közvélemény megváltoztatta Benešről alkotott véleményét. Volt egy idő, különösen 1920 és 1923 között, ebben a konferencia periódusban, amikor Angliában Beneš úgy tekintették, mint a Quai d'Orsay túlságosan erős visszhangját. Kiderült, hogy Európa szerencséje volt Beneš lojalitása a francia külügyi politikával szemben. Abban az időben, amikor az egyensúly elvének áldozva a diplomácia egy része elfordult

a győztes és erős Franciaországtól és a legyőzött Németország felé sugározta kegyeit, Beneš segítségére volt az angol közvéleménynek abban, hogy az európai kérdést megértse. Beneš értette meg velünk, hogy egy aránytalanul erős Németország, amelyet azonfelül még Anglia szimpátiája is erősít, veszedelme az európai békének.

Ennek az államférfinak lojális, szorgalmas és ügyes munkája a Népszövetség részére, egyike legnagyobb sikereinek. Az a mód, ahogyan a Moszul- kérdést kezelte és olyan megoldást ajánlott, amely Angliát éppen úgy kielégítette, mint Perzsiát, róla alkotott jó véleményünket lényegesen megerősítette. Tevékenységét az arbitrázs biztonság és leszerelés kérdésében alkotott albizottság elnöki tisztében az európai diplomácia egyik legnagyobb alkotásának ismerjük el.

Bizonyára nem véletlen, hogy nemcsak a diplomáciai körök becsülik nagyra Beneš dr. nevét. Pénzügyi körökben Beneš-t mint a legmegbízhatóbb és legstabilabb faktort dicsérik. Korunk egyik legjellemzőbb tulajdonsága az állami, pénzügyi kötelezettségek tekintetében a felelősségérzés hiánya. Azt hiszem nem használok erős kifejezést, ha azt mondom, hogy a tisztességtelenség a fő oka annak a depresszióknak, amelyben a világ néhány év óta él. A londoni Cityben, ahol a pénzügyi megbízhatóság az alfája és az ómegája minden nemzetközi akciónak, Beneš neve és ezzel együtt Csehszlovákiáé is, igen nagy becsületben áll. Nem túlzok, ha megállapítom, hogy Csehszlovákia stabilitása külpolitikájában, pénzügyi és kereskedelmi politikájában a nehézségek ellenére, amelyeket az ifjú állam a világválság következtében végigcsi-

nál, Angliában igen nagyfokú megbecsülést szerzett magának. És Beneš személye szerint megbecsüljük nagy szerepéért, amelyet Csehszlovákia fellendülésében játszott és azért a módért, ahogyan mesterének, Masaryknak, a nagy Elnöknek ideáljait praxisba átültette.

Louis Eisemann tanár Beneš Edvárd dr., A nagy európeér című munkájában ezt írja:

Beneš dr. külügyminiszter Masaryktól a lelki és erkölcsi ideál olyan emelkedett értékelését vette át, amely politikai tevékenységét mindenkor irányítja és befolyásolja. Beneš az erkölcsi kultúra magas értékelését a politikai gyakorlatban szélesebb keretekre helyezte és azt mindenkor érvényre is tudta juttatni.

A londoni Times Masaryk elnök megválasztása alkalmával a következőket írja: Csehszlovákia egyedüli állama Középeurópának, ahol a demokratikus intézmények érintetlenül maradtak. A köszönet azoknak a politikusoknak jár, akik sikeresen segítették kiépíteni a csehszlovák állam politikai alakulatát, a legnagyobb tisztelet illeti Masarykot, aki csekély számú hűséges követőjével, mint például Beneš dr.-ral a nemzetet a kultúra olyan magas fokára emelte fel.

Beneš miniszter ötvenedik születésnapja alkalmával Bukarestben hatalmas mű jelent meg, amelyben Sándor jugoszláv király, Károly román király és az összes kisantant politikusok és államférfiak meleg szavakat szentelnek a jubiláns Beneš tevékenységének jelentőségéről a kisantant szempontjából.

NEGYEDIK RÉSZ
BENEŠ ÉS A MAGYAROK

A nagy leszámolás.

A nagy pör végetért.

1920 június 20-ikán elhangzott a trianoni kastély gobelines termében a Kárpátmedencét súlyosan érintő határozat: a történelmi Magyarország, mely a századok folyamán mint soknyelvű ország a Hungária nevet viselte és csak a 19-ik század első harmadától nevezték kizárólag Magyarországnak, nemzetiségi területeire oszlik fel és területének mintegy kétharmadát köteles átengedni a szomszédoknak. Ezeken a területeken a nem-magyar népeken kívül magyarok is laknak, néhol helyi zárt területeken is.

Ebben a határozatban, amely mint a magyar úri rend fölötti ítélet is tűnhet fel, Benešnek is volt része. Nem ő írta-e „Détruisez Autriche-Hongrie!” (Romboljátok szét Ausztria-Magyarországot!) című munkájában, hogy ennek az idejétmúlt államalakulatnak, amelyben a német és a magyar uralkodó nemzet elnyomja a nemzeti kisebbségeket, véget kell vetni?

A magyar nép nem nyomta el a nem magyar népeket.

Mindenesetre egyet meg kell állapítanunk: a magyar nép nem nyomta el a nem magyar népeket. A magyar nép, a magyar paraszt, a magyar munkás

maga is elnyomott volt. Egy hatalom volt Magyarországon: a mágnás és gentry uralma és a nagytőke uralma. A zsellérnek, mezőgazdasági cselédnek, tehát az ország számbelileg túlnyomó többségének, az ipari munkásnak még szavazati joga sem volt. Hogyan lett volna tehát parlamenti képvisellete? A városi polgárságnak legalább választójoga volt. Ez azonban évtizedeken át látva, hogy megválasztott képviselője csak kiáltó szó a pusztaiban, elvesztette kedvét a parlamenti komédiától. Ennek a rétegnek a választójog nem jogot jelentett, hanem éppen ellenkezőleg terhet, kellemetlen kötelességet, amikor akarata és meggyőződése ellenére a kormányra kellett adnia szavazatát. A népet nem kérdezték meg a gróf urak az ország ügyeinek intézésénél és így annak módjában sem állt elnyomni a nem magyar népeket, még ha akarta volna is.

Egyszerű észjárás szerint tehát a magyar nép nem volt bűnös abban, amivel Magyarországot a béketárgyaláson vádolták, vagyis a trianoni ítélet igazságtalan volt.

A dolog azonban nem egészen ilyen egyszerű.

A magyar nép évszázadokon keresztül tűrte maga fölött ezt a kormányzatot. Az úgynevezett alkotmányos éra óta pedig ha csak formálisan is, a kormánypolitika korrektívumának segítségével (korrupt választások, terror) hozzájárult ahhoz, hogy a nem magyar népek elnyomását alkotmányos formák közt követhessék el a mindenkori kormányok. Már pedig nemcsak a tettes a bűnös, hanem az is, aki magatartásával tűri egy bűncselekmény elkövetését.

Ez a filozófia érvényesült a békekötésnél is.

Miért csatoltak magyarlakta területeket az utódállamokhoz?

Más kérdés, miért kellett magyarlakta területeket is az utódállamokhoz csatolni.

Ennek a kulisszatitkait is eláruljuk.

A béketárgyalásokon a wilsoni elv volt irányadó: a népek önrendelkezési joga.

Volt azonban ennél egy hatalmasabb faktor is, a célszerűség kérdése. A határokat úgy kellett megállapítani, hogy azok a jövőben úgyszólván lehetetlenné tegyenek minden konflagrációt, legalább is megnehezítsenek minden esetleges támadó lépést.

Csehszlovákiára nézve in concreto az eset ez volt: Szlovenszko szlovák többségű területeinek nincs délfelé természetes határa. A folyók és völgyek kivétel nélkül csaknem merőlegesen futnak a Duna vonalára és tárva-nyitva hagyják a déli határt.

Hrusovsky Igor, a csehszlovák békedelegáció szlovenszkoói tagja, a határszakértő eleinte hiába próbálta ezt az amerikaiaknak megmagyarázni.

– Well, Mister Hrusovsky, – mondta az amerikai – mi elhisszük önnek, hogy déli határai védtelenek lesznek, de minek kell önöknek egyáltalában sztratégiai határ? Megcsináljuk a békeszerződéseket, megalakítjuk a Népszövetséget. Ki gondol azután még háborúra?

A csehszlovák delegáció szerencséjére az olaszok és a franciák nem osztottak ebben a naivitásban és így jött létre a Duna-Ipoly vonala, mint határ, amely legalább félig-meddig védi a Köztársaság határait dél felé.

Magyar revíziós propaganda.

Még alá sem írták az érdekelt felek a trianoni szerződést, máris megkezdődött Magyarország részéről az agitálás a revízió érdekében. Objektív szemmel nézve a dolgot, meg kell érteni azt, hogy egy ország sem tud belenyugodni területének megcsonkításába, különösen, ha a területi veszteség olyan nagymérvű, mint ebben az esetben volt. De ha emberileg és történelmileg megértjük a magyarokat, éppen úgy meg kell értenünk azt is, ha a csehszlovák politika ragaszkodik a trianoni szerződésben megállapított határokhoz. Itt tehát olyan összeütközés van, amelyben mind a két fél történelmi jogokra hivatkozhat. Más kérdés az, hogy államrezon szempontjából hogyan kell megítélni a revíziós mozgalmat. Egészen bizonyos, hogy praktikus jelentősége és értéke a magyar revíziós törekvéseknek nem lehet. A békeszerződés kétoldalú szerződés, amelyet az egyik félnek megváltoztatni nincsen módjában, legfeljebb ha elég erőt érez magában ahhoz, hogy erőszakosan megváltoztassa a szerződést. Erre azonban a magyar kormány sem gondol, sőt állandóan hangoztatja azt, hogy a revíziót csak békés eszközökkel kívánja megvalósítani. Hogy ez mennyire lehetséges, erre vonatkozólag idéznünk kell Beneš nek egyik beszédét, amelyet 1933 április 25-ikén a képviselőházban és szenátusban tartott a középeurópai államok együttműködéséről és ezzel kapcsolatban a revízió kérdéséről.

Beneš álláspontja a revízió kérdésében.

– Középeurópa kis államainak egymás között meg kell egyezniök, nehogy érdekük fűződjék ah-

hoz, hogy valamely nagyhatalmat hívjanak segítségül egymás ellen. Sem Ausztriának, sem Magyarországnak, sem Bulgáriának nem fűződik érdeke ahhoz, hogy valamelyik nagyhatalom politikájának tárgya legyen. A nemzeti államok elhelyezkedése tudatos eltérés a háború előtti állapotoktól és ha valamelyik nagyhatalom szembe helyezkednék ezzel a fejlődéssel, úgy ez újabb európai konflagrációra vezetne.

— A kisantant nem törekszik nagyhatalmi állásra, ha azonban a világsajtó a kisantant pak-tumának aláírásakor az ötödik nagyhatalomról beszélt, egyszerűen csak a nagy igazságot juttatta kifejezésre: a kisántant-államok területi nagyságuk és lakosságuk száma következtében olyan csoportot reprezentálnak, amely a nemzetközi jog szempontjából minden nagyhatalommal abszolút egyenrangú faktor és amely önmaga fölött a Népszövetségen kívül semmilyen más tekintélyt nem fog elismerni.

— A határrevízió szempontjából álláspontunk a következő:

— Nem tudjuk megérteni, hogyan hiheti valaki egyetlen pillanatig is, hogy valamelyik önálló állam hozzá fog járulni ahhoz, hogy más államok, még ha nagyhatalmak volnának is, politikai vagy erkölcsi befolyásuk erejével diszponáljanak területünk fölött. Az angol külügyminiszterrel Genfben folytatott tárgyalásaink során megállapítottam, hogy nem lehet ráerőszakolni egy államra sem a határváltoztatást és ha valaki ilyesmit akarna megtenni Csehszlovákiával, akkor hadsereggel kellene jönnie a területért és erőszakkal elvenni tőlünk!

Ugyanúgy nem tudjuk megérteni, hogyan volna lehetséges, hogy államok egyesülnének más államok területének felosztására, miközben a többi államok területi kérdéseit egyszerűen kikapcsolnák. Ez nemcsak igazságtalan rendelkezés lenne idegen vagyonnal, hanem valóságos égbekiáltó jogtalan különbségtétel.

— Csehszlovákiában az alkotmánytörvény értelmében a terület megváltoztatásához a parlament kétharmad többségére volna szükség. Ha valaki megkísérelné, hogy ilyesmit ránk erőszakoljon, soha ezt a többséget nem tudnánk egybehozni. Vájjon ilyen körülmények között a nagyhatalmak egyike arra akarna kényszeríteni, hogy diktatúrát kiáltunk ki? Avagy hadat fognak nekünk üzenni!

— Nem hisszük, hogy ilyen úton lehetséges lenne a tartós béke érdekében dolgozni. Ha ragaszkodunk határainkhoz, az azért történik, mert a mostani körülmények között azokat helyeseknek és igazságosaknak találjuk.

— Ha a békeszerződések határintézkedéseinek kisebb korrektúrája valahol békésen lehetséges, úgy ez csak három feltétel mellett történhetik. Ezek a feltételek a következők:

1. Kívülről nem szabad nyomásnak történnie.
2. Csak a béke miliójében történhetik az érdekelt népek között éveken át tartó nyugodt munkálkodás után.
3. Csak egyenértékű kompenzáció ellenében lehetséges.

Ennél világosabban aligha szögeztek még le álláspontot, mint Beneš a határrevízió tárgyában.

A bukaresti kisántantkonferencia a revízió ellen.

Körülbelül ugyanezt az álláspontot szögezte le 1934 júniusában a kisantant bukaresti konferenciája is.

Június 20-án délután 4 órakor a román külügyminisztérium nagy tanácskozó termében ünnepi hangulatban nyilatkozta ki Titulescu román külügyminiszter a kisántantkonferencia hivatalos zárójelentését. Legnagyobb érdeklődést az a pont keltett, amely a revíziós törekvésekkel foglalkozik és megállapítja, hogy ezek azzal a veszedelemmel fenyegetnek, hogy Európa egymással szemben álló blokkokra bomlik. A kisantant újból leszögezi álláspontját a revíziós törekvések ellen.

Két nappal később a bukaresti parlament ünnepi ülésen fogadta Barthou francia külügyminisztert, aki Franciaország aktív segítségét helyezi kilátásba a békeszerződések erőszakos megváltoztatásának minden kísérletével szemben.

Barthout 1934 október kilencedikén Sándor jugoszláv királlyal együtt egy orgyilkos merénylő golyója ugyan leterítette, de revízióellenes politikáját utódja ugyanilyen határozottsággal folytatja.

Mussolini a revízió barátja, de Fiumét nem adja vissza.

A revízió kérdésében Magyarország tehát teljesen magára van utalva, legfeljebb Olaszország diktátora, a szocialista kőművesből fascista vezérré vedlett Mussolini tesz itt-ott olyan kijelentést, amelyből a hivatalos magyar politika azt olvassa ki, hogy Itália támogatja revíziós törekvéseit.

Tettekkel még nem bizonyított be ebből Mussolini semmit, pedig módjában állna; egyszerűen adja vissza Magyarországnak Fiumét. Mindaddig azonban, amíg más ország bőrére akarja a revíziót, addig Magyarország nem számíthat komolyan a duce támogatására.

A revízió kérdése az, amely eddig megakadályozta Csehszlovákia és Magyarország között a békés megegyezést és azt az együttműködést, melyre mindkét országnak egyformán szüksége van.

Csehszlovákia és a Károlyi-kormány.

Tulajdonképpen az első lépés már nem volt szerencsés. A csehszlovák demokráciának történelmi kötelessége lett volna a Károlyi-kormány demokráciáját támogatni és nehézségek gördítése helyett mindent eltakarítani az útból, amely a konszolidáció munkáját megnehezíti és a reakció visszatérésének útját egyengeti. Ebben a dologban még annak sem lett volna szabad befolyásolnia a csehszlovák külügyi politikát, hogy a Károlyi-kormány természetsszerűleg eleinte arra törekedett, hogy az ezeréves bűnököt jóvátegye és Magyarországból keleti Svájcot csináljon. Hogy ez elkésett dolog volt, azt tudta mindenki. De jóhiszeműségében kételkedni nem szabad.

Mit jelentett volna Középeurópa szempontjából az, ha Beneš politikája jóakaratólag támogatja a fiatal magyar demokráciát? Itt olyan perspektívák nyílnak meg, amelyek döntő fordulatot adhattak volna Középeurópa mai képének.

Képzelnék el, hogy a Károlyi-forradalom győz és konszolidálódik. A régi bűnök bűnöseit, a mágánásokat, megfosztja befolyásuktól azzal, hogy el-

*A kis-entente konferencia Bucarestiben 1931 júniusában.
Beneš , Titulescu, Jeftic*

veszi alóluk a talajt. Radikális földbirtokreformmal a százezer holdakat felosztja és a parasztnak juttatja. Megteremti Csehszlovákia mintájára a parasztdemokráciát.

A magyar demokrácia bizonyosan rövid idő alatt megtalálta volna az utat a csehszlovák demokráciához és ráeszmélt volna arra, ami a mai magyar vezetőpolitikusokban csak most kezd derengeni, hogy egy kis ország nem élhet elszigetelten ellenségek között, hanem megkereste volna azt az utat, amely sajátmagának és az utódállamoknak is javára szolgál. Akkor nem kellett volna állig fegyverben állni mindkét oldalon, az államok gazdasági fejlődésére fordíthatták volna erejüket és a Duna-medence kérdése ma már megoldott probléma lenne.

Hallottunk olyan véleményt is, hogy Beneš, aki ebben az időben még Parisban tartózkodott, nem láthatta tisztán a helyzetet és talán azt is hihette, hogy Magyarországon egy reakciós kormányzat a magyar kisebbségre visszataszító hatása van és így a szlovenszkói magyarok revíziós törekvésétől kevésbé kell tartani. Ezt a felfogást azonban Beneš őszinte harca a demokráciáért nem igazolja. Erről csak az ügyet érintő dokumentumok nyilvánosságra hozása után lehet majd végleges ítéletet mondani.

A revízió kérdése nem akadály a együttműködésnek.

De valóban komoly akadály-e az együttműködésnek a revízió tövise? A tapasztalat azt mutatja, hogy nem. Magyarország Olaszországgal a legjobb viszonyban van Fiume ellenére, Ausztriával

pedig a Burgenland kérdése egyáltalában nem akadályozza meg a legjobb viszonyt, sőt állandó törekvést látunk a szorosabb együttműködésre.

Már a békekötést követő években, különösen azonban a legutóbbi időkben akadtak a határon innen is, túl is politikusok, a közgazdaság vezetői és elismert kultúrnagyok, akik a nagy tömegek hangulatával szemben is bátran kimondták, hogy a két ország között meg kell keresni a közeledést.

Beneš már kezdettől fogva ezen az állásponton volt és amint a konszolidációs munka nagyrészt elvégezte, azonnal hozzálátott a magyar probléma megoldásához is.

Beneš Gratz Gusztávval és Teleki Pállal tárgyal.

1921 március 16-án a Lajta melletti Bruckban két magyar politikussal igyekezett Beneš olyan mederbe terelni a kérdést, amely lehetségessé teszi a két állam közötti kapcsolat megteremtését. Hotovetz volt kereskedelmi miniszter is jelen van a tárgyalásokon és ezzel a csehszlovák politika demonstrálja, hogy a közeledést gazdasági téren kell keresni. Gratz Gusztáv, a külügyminiszter, régi politikus, európai látókörű államférfi és már akkor is meggyőződéses híve az utódállamokhoz való közeledés eszméjének, pedig ez abban az időben nem volt éppen népszerű dolog Magyarországon. A tanácskozás szíves formák között folyik és senki sem hibás abban, hogy IV. Károly excsászárr király puccskísérlete sikertelenségre ítéli. A kisantant energikus intézkedése meghiúsítja a habsburgi államcsínyt. A viszony egyelőre elhidegül, három hónappal később azonban Beneš már újra

tárgyal a magyarokkal Marienbadban. Károly októberben újabb puccsot kísérel meg, ezúttal a helyzet komolyabb, de az intervenció helyreállítja a rendet. A nyughatatlan Habsburgot maguk a magyarok teszik ártalmatlanná és ezzel jóidőre elveszti aktualitását Magyarországon a Habsburg-restauráció kérdése.

Madarassy-Beck Gyula és Hantos Elemér a közeledésről tanácskoznak.

A közeledési kísérletek számára kedvező atmoszférát teremt a gazdasági válság. Egyre nagyobb a tábor a két országban, amely gazdasági adatokkal alátámasztva sürgeti a megegyezést. Egymás lapjaiban kölcsönösen nyilatkoznak az arra hivatott tényezők. Madarassy-Beck Gyulának, a magyar közgazdasági élet vezető egyéniségének bátorsága van egy csehszlovákiai magyar lapban kijelenteni, hogy innen is, túlról is vétkeztünk, s ennek meg kell szűnnie. Hantos Elemér, volt magyar államtitkár és európai hírvű közgazdász ugyancsak egy pozsonyi lapban nyilatkozik. Számszerű adatokkal beigazolja, hogy Magyarország és Csehszlovákia gazdasági tekintetben egymás számára a leghatalmasabb tényezők és valóságos öngyilkosság mindkét részről, hogy a két országban rejlő gazdasági erőket a politikai téren fennálló differenciák miatt nem használják ki.

Kobr Milos budapesti csehszlovák követ programja.

Persze nem hiányzik megnyilatkozás erről az oldalról sem és amikor Kobr Milos, Csehszlovákia

budapesti követe 1933 áprilisában elfoglalja hivatalát, a sajtó képviselőinek többek között ezt mondja:

– Azt hiszem, a legkedvezőbb pszichológiai pillanatban érkeztem Budapestre, olyan lélektani atmoszférában, amely mindenképpen alkalmas a dunai népek együttműködésére és mély szolidaritásának felismerésére. A diplomatának nem lehet szebb, emberibb és ezenkívül gyakorlatilag is szebb állásfoglalása 1933-ban, mint a béke, a közös munka és a népek gazdasági egymásrautaltságának hangoztatása. Hiszem, hogy az a meleg barátság, amellyel Budapestre jöttem, minden vonatkozásban eredményes lesz a két ország és egész Európa érdekében.

Még egy hét sem telt el és máris kegyeletes szép ünnepség hozza össze a budapesti követet a magyar kultúra képviselőivel. A 100 esztendővel azelőtt Budapesten meghalt Slávik József cseh muzsikus holttestét exhumálják, hogy Prágába szállítsák át. Az ünnepélyes aktuson megjelennek a budapesti csehszlovák követség tisztviselői kara, a csehszlovák kolónia tagjai és a magyar zenei világ nagyságai a Zeneakadémia hivatalos kiküldöttének vezetése mellett. A ravatal előtt Kobr Milos követ magyar nyelven mond beszédet:

– Mélyen megilletődve állunk a nagy halott maradványai előtt. Nagy művésznk holtteste száz évig pihent a vendégszerető magyar földben, annak a nemzetnek a földjében, amely maga is anynyi híres és neves művészt adott a világnak. A magyar föld szeretettel hordta magában az idegen művész maradványait. Slávik mester hamvai most elindulnak a hazai föld felé. Ebben a pillá-

natban köszönetünket fejezzük ki a magyar föld vendégszeretetéért.

Beneš húsvéti interjúja a magyarság felé.

Beneš más alkalmat is felhasznált, hogy a magyarság számára nyilatkozzék s 1934-ben húsvéti szózatként a Pozsonyban megjelenő Magyar Újság hasábjain nyilatkozatot ad a külügyminiszter:

– A magyar nemzettel csak úgy, mint minden más nemzettel szemben elfoglalt csehszlovák álláspont a demokratikus gondolkodásnak és az európai fejlődés demokratikus értelmezésének a kifejezője. Megkívánjuk saját nemzeti egyéniségünk és saját kultúránk elismerését és respektálását, de ugyanúgy elismerjük minden más nemzet nemzeti egyéniségét és kultúráját. A magyar nemzet elismerése és respektálása annál inkább helyénvaló, mert olyan nemzetről van szó, amely gazdag múltat tud felmutatni, amelynek folyamán megtudta tartani politikai függetlenségét és az európai politika egyik jelentős nemzetközi együttműködőjévé vált, valamint olyan kulturális, irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokat teremtett, amelyek jelentőség, értékeszmények és alkotó akarat tekintetében számos jelentékeny fejlődést felmutató nemzet kultúrájával egyenértékűek. A csehszlovák táborban valóban nincsenek ellenséges érzések a magyar nemzettel szemben. Számolunk vele, hogy érdekeink újból találkoznak és ezért meg vagyunk győződve róla, hogy ez okból kölcsönös respektálással, lojalitással és békességben kell kivárni, amíg begyógyulnak a sebek, melyeket a háború és a forradalom okozott.

— A mi viszonyunkat azokhoz a magyarokhoz, akik államunk keretébe mint nemzeti kisebbség kerültek, lényegében más elvek nem határozhatják meg. Hogyha földrajzi és gazdasági okokból nem volt lehetséges az új Középeurópa építésénél az államhatárokat azonosítani az etnográfiai határokkal, ez még nem jelenti azt, hogy le kellene mondanunk, vagy le akarnánk mondani a nemzeti igazságosság érvényesítéséről, amely a demokratikus érzésből folyik, minthogy a nemzettöredékekre és a nemzeti kisebbségekre nézve, amelyek államunk részévé váltak, ne legyen érvényes ugyanaz a nemzetiségi eszme és ugyanaz a jog saját kultúrájuk és nemzeti érzésük ápolására. Ebben az értelemben tiszteljük magyarjaink nemzeti érzését is és minden irányban és ágazatban egyenjogú polgároknak tekintjük őket. A magyar Akadémiának Pozsonyban a köztársaság Elnökének nagylelkű adományozása révén történt megalapítása ebben az értelemben nem csupán jelképe nemzeti politikánknak, hanem erkölcsi kötelezettséget is ró ránk a jövőre nézve.

— Ez azt jelenti, hogy a többségi csehszlovák nemzetben megvan a határozott akarat, hogy megadja a magyar kisebbségnek a számának megfelelő valamennyi feltételt ama kultúrjainak megtartására és fejlesztésére, amelyeket az ezeréves fejlődés folyamán a magyar nemzet a Dunamedencében alkotott, valamint kultúrájának államunkban való sajátos kifejezésére.

— E politika gyakorlati érvényesítésének előfeltétele természetesen az, hogy a magyar kisebbség kultúrájának és nemzetiségének respektálásért az állam respektálásával adjon ellenszolgá-

tatást, hogy a köztársasággal szemben megőrizze lojalitását és annak az államhazafiságnak legalább egy részét, amelyet Magyarországon megköveteltek és megkövetelnek valamennyi nemzeti-segtől és nemzeti kisebbségtől.

– A magyar kisebbségnek egy ilyen pozitív és igenlő politikája nemcsak magának a magyar nemzeti kisebbségnek vívna ki előnyöket azzal, hogy lehetővé teszi számára, hogy teljes terjedelmükkel kihasználja az összes pozitív lehetőségeket, amelyeket a Csehszlovák köztársaság nyújt a községekben, tartományokban és az egész államban, hanem javára fog szolgálni a köztársaság és az egész magyar nemzet jóviszonyának és pozitív együttműködésének is azáltal, hogy a két szomszédos nemzet és állam között politikai, de különösen kulturális hidakat épít ki. Ennek a feladatnak a tudatosítása azt hiszem első előfeltétele a csehszlovákiai magyar kisebbség helyes politikájának.

A magyar sajtó örömmel üdvözli Beneš megértő szavait.

Ez a nyilatkozat a magyarországi sajtóban érthető visszhangot keltett. Csaknem valamennyi budapesti lap húsvéti száma egész terjedelmében vagy bő kivonatban ismerteti a külügyminiszter nyilatkozatát. A félhivatalos Budapesti Hírlap feltűnő helyen hozza a Magyar Újság interjúját Beneš külügyminiszterrel és a címben kiemeli Beneš ama kijelentését, hogy „a csehszlovák nemzet határozott akarata, hogy megadja a magyar kisebbségnek a számának megfelelő valamennyi felteletét ama kultúrjvai megtartására, amelyeket az ezeréves fejlődés folyamán a magyar nemzet

a Dunamedencében alkotott.” A Pesti Napló húsvéti száma a Beneš nyilatkozatát tartalmazó cikk címében kiemeli, hogy Beneš elismeréssel beszélt a magyar nemzet történelmi tradícióiról. Az Est „*Beneš , a megértő*” címmel vezércikket ír az interjúról. A Nemzeti Újság szintén kommentárokat fűz Beneš nagyjelentőségű nyilatkozatához. Legnagyobb jelentősége van azonban annak, hogy a magyar kormány külpolitikai orgánuma, a Pester Lloyd vezércikket szentel Beneš külügyminiszter nyilatkozatának és többek között a következőket írja:

– Beneš csehszlovák külügyminiszter húsvéti interjút adott a pozsonyi Magyar Újságnak, tehát nyilván a Csehszlovákiában élő magyar kisebbségnek szánta kijelentéseit. A nyilatkozat azonban a mi figyelmünket sem szabad, hogy elkerülje. A külügyminiszter a legnagyobb elismerés szavaival emlékezett meg nyilatkozatában a magyar nép kultúrteljesítményeiről, amelyeket egy vonalba állított a legmagasabb fejlettséget mutató nemzetek kultúrájával. Beneš szavait mindvégig a megértés szelleme hatotta át. Magyar részről nem kevesebb büszkeséggel, közeledéssel kell viszonzni ezt a lépést. Szeretnők hinni, hogy a csehek, szlovákok és magyarok harmonikus szellemi együttműködésének megvalósítását a külügyminiszter nem a napi politikából fakadó elgondolásból akarja, hanem mert ez hosszú időre szóló célkitűzésének felel meg. Az együttműködés azonban csak úgy lesz lehetséges, ha annak nem lesznek politikai hátsó gondolatai. Mindenekelőtt nem szabad ezt a szellemi együttműködést Magyarország és a szomszéd államok közt a magyar kisebbség-

nek nemzeti kultúrájának romjain felépíteni. Hajlandók vagyunk a csehszlovák külügyminiszter legújabb kijelentéseit a politikai belátás komoly bizonyítékának tekinteni, már csak azért is, mert a nyilatkozat az összefüggésekre a legnagyobb világossággal mutat rá. Felelős politikusnak ez a megnyilatkozása ígérettel egyenlő. Nem akarjuk a nyilatkozat jelentőségét kisebbiteni, ellenkezőleg a csehszlovák kormány politikájának kötelezettségeit vállaló alapelveit látjuk ebben. Rá kell azonban mutatnunk, hogy eddigelé – legalább is ami a magyar kisebbséget illeti – nem láttuk ezeknek az alapelveknek érvényesülését. Ez azonban nem gátol meg bennünket, hogy higgyünk abban, hogy a jövőbeli politika alapelvei a külügyminiszter által hangoztatott elgondolások lesznek. Jó lélekkel várjuk, hogy a gyakorlatban a kormány felelős képviselőjének ez a nyilatkozata hogyan érvényesül.

A cikk ezzel a mondattal fejeződik be: „Nyugalommal várjuk, hogy a csehszlovák kisebbségi politika a jövőben a Beneš külügyminiszter által hangoztatott alapelvekhez igazodik.”

Beneš szlovenszkói előadói körútja.

Beneš külügyminiszter minden alkalmat megragad arra, hogy a magyarokkal szemben érzett őszinte tiszteletének kifejezést adjon. Különös jelentősége van ebben a tekintetben szlovenszkói útjának, amelyet Pozsonyban kezdett, Érsekújvárott folytatott és egész Kassáig kiterjesztett. Ezen a körúton Beneš a csehszlovák egységről tartott előadást, amelynek keretében megemlítette, hogy ez a probléma és a nemzetiségi elv érvényesülése

Európában, nagyon közelről érinti a magyar nemzet helyzetét is Európában. Mindenekelőtt ez a fejlődési folyamat lehetővé teszi, hogy Magyarországon is tökéletesedjék a nemzeti öntudat és a magyar nemzet véglegesen megmeneküljön a megsemmisülés veszélyétől. A régebbi helyzet az osztrák-magyar monarchia keretében egyszerűen tarthatatlan volt a magyar nemzet szempontjából. Kossuth Lajos már 1848-ban megírta Teleky grófhoz intézett leveleiben, hogy a régi Magyarország integritását elkerülhetetlenül és mindörökké megszünteti a nemzeti eszme megerősödése Európában. Beneš meghajtja magát a magyar patriotizmus, a magyar nemzet története és kultúrája előtt, elismeréssel adózik azokkal szemben, mert csehszlovák hazafiként értékelni tudja mások hazafiságát is. Csehszlovákia sohasem fog saját kezdeményezéséből konfliktust előidézni Magyarországgal, mivel nincsenek magyarelles tervei. A miniszter reméli, hogy a közép-európai helyzet mostani alakulásának értelmét az idők folyamán a magyar nemzet, különösen pedig annak fiatal generációja meg fogja érteni, majd ha ellanyhul a fascista ideológia által alátámasztott európai nacionalizmus mai hullámverése – ez a hullámverés pedig ugyanúgy le fog csillapodni, mint ahogy a kommunizmus magas hullámai lecsillapodtak.

Csehszlovákia teljesíti kötelezettségeit a magyar kisebbséggel szemben.

A miniszter hosszabb időt szentelt előadásán kívül a magyar kérdésnek és külön kihallgatáson fogadott több magyar újságíró, akikkel behatóan megbeszélte a csehszlovákiai magyar kisebbségek

helyzetét és hangsúlyozta, hogy Csehszlovákia teljesíti kötelezettségeit a magyar kisebbségekkel szemben, de feltétlen lojalitást követel tőlük. Ha a magyar kisebbség teljesíti történelmi hivatását, úgy számíthat a miniszter támogatására. Az állam belső rendjét és nyugalalmát és a határok érintetlenségét mindenáron tartani fogjuk.

Beneš Érsekújvárott.

Beneš érsekújvári előadása még mélyebbre hatolt a magyar probléma lényegébe. Történelmi meglátásai pedig arra vallanak, hogy a magyar múlt éppen nem terra incognita Beneš számára.

— A régi Magyarország, – mondta Beneš előadásában – az osztrák centralista germanizálás és a magyar centralista magyarosítás útján remélte megmenteni a Habsburgok birodalmát. A nemzeti eszme európai fejlődése, valamint a francia forradalom eszmei fejlődése megsemmisítették ezt a tervet és ezzel a Habsburgok birodalmát, mint ahogy ugyanilyen okokból semmisült meg a török birodalom európai része is.

— Közben azonban a nemzeti eszme új fejlődése megmentette a magyar nemzetet, Középeurópa egyik kis és új nemzetét, amelynek ugyanúgy joga van a létre, nemzeti kultúrája fejlesztésére és gazdaságának felvirágzására, mint a lengyel, csehszlovák, bolgár és jugoszláv, román és görög nemzetnek. Ebben rejlik a nemzeti eszme, amelynek európai fejlődése elpusztíthatatlan garanciáját jelent a magyar nemzet jövőjének. Ennek a feltartóztathatatlan fejlődésnek a magyarok szempontjából azok voltak a hátrányai, amelyek a világ-

háború folyamán és a békekonferencián érvényesültek.

– Európában ma nincs komoly politikus, tudós, történétíró, publicista vagy diplomata, aki csak egy pillanatra is mérlegelné a régi magyar területi integritás lehetőségét. Ezt az integritást a külföldön még a magyar nemzet legigazibb barátai sem merik védelmezni. Amíg tehát a leghatározottabban visszautasítjuk ezt a magyar politikát és propagandát, amely a miénk után nyúl, ugyanúgy nem volna méltó hozzánk, a győzelmes nemzethez, ha nem lennénk megértéssel a mai Magyarország súlyos helyzete és nemzeti fájdalma iránt. Súlyos lélektani, politikai és erkölcsi problémát jelent az öntudatos magyar hazafi számára, hogy megértse az új európai fejlődést, elfogadja azt és megbékéljön azzal.

Nincsenek ellenséges érzéseink a magyar nemzettel szemben.

– Éppen ezért mindig az volt a véleményem, hogy megértsük a magyarok hazafias érzéseit és erkölcsi vonatkozásban érthetővé tegyük számukra a sors elkerülhetetlen elfogadását. Nincsenek ellenséges érzéseink a magyar nemzettel szemben, nem gyűlöljük a magyarokat, a jövőben érdekeink megint találkozhatnak és ezért kölcsönös tiszteletben, lojalításban és nyugalomban akarjuk bevárni, amíg az idő meggyógyította azokat a sebeket, amelyeket a háború és a forradalom okoztak.

Szent István nagy politikai koncepciója.

A magyar nemzetnek csak valamivel rövidebb a kultúrtörténete, mint a csehszlovák nemzetnek.

Nagy politikai és kulturális cselekedet volt, amikor Szent István megértette, hogy a magyarság megmentését a kereszténység elfogadására kell alapítani. Ugyanaz volt a magyaroknál, amit nálunk Szent Vencel, Szlovenszkon pedig Svätopluk hajtott végre. A fejlődésben és kultúrában mindig bizonyos időszakokkal megelőztük a magyar nemzetet, már csak azért is, mivel földrajzilag közelebb állunk a nyugateurópai kultúrához. Az újabb időkben bizonyos vonatkozásokban – politikailag, a nemzetközi társadalmi érintkezésben és bizonyos nemzetközi kultúrviszonylatokban – a magyarok túlszárnyaltak bennünket. A magyarok a mi Fehér Hegyünk után is megtartották államukat. 1867. óta teljes politikai önállóságuk volt és részt vettek az európai politika nemzetközi újjáalakításában. Politikailag Magyarországnak, különösen a Középkorban volt nagy szerepe. A feudális kultúrában a magyar nemességnek sikerült megteremtenie azt a művet, amely az ismert magyar parlamentarizmusban teljesült ki és amelyre a magyarok még ma is büszkék. Európa történelmi fejlődésében nem szabad megfeledkeznie a magyarságnak arról a missziójáról, hogy Magyarország volt évszázadokon át az a bástya, amely feltartóztatta a törökök rohamát Európa ellen és mindazt, ami ezzel a rohammal volt kapcsolatos.

A magyarok nagyszerű kulturális munkát végeztek.

Kultúrában, irodalomban, tudományban és művészetben a magyar nemzet olyan munkát végzett, amely jelentőségében, értékben, teremtő akaratban teljesen egyenértékű más jelentékenyen előrehala-

dottabb nemzetekével és már ez magában is megadja a magyaroknak a jogot a teljes elismerésre, nemzeti eszméjük tiszteletére, nemzeti létükre és arra a követelésre, hogy nyugodtan fejlődhesse- nek kultúrájukban.

Mindezt azért állapítom meg, hogy csehszlovák nemzeti hitvallásom alkalmából egészen tárgyila- gosan és igazságosan adózzak a szomszéd nemzet nemzeti kultúrájának. A mi elismerésünk és tisz- teletünk más nemzeteknél ugyanazt a tiszteletet és elismerést váltja ki. A magyarokkal szemben tárgyilagosan és igazságosan, férfiasan és megér- tően kell látnunk, hogy kik voltak a magyarok, hogy kik ma, hogy mit végeztek és mit végeznek, hogy mi jó náluk és mit helyeselhetünk. Ez az ér- telme a nemzeti eszme elismerésének az európai fej- lődésben, ez az angol és francia forradalom ideoló- giájának értelme, amelyre a kis európai nemzetek fejlődése felépül, ez a modern demokrácia ideáljai- nak értelme, a hazafiasság és az igazi nacionalizmus helyes megértése. Azt akarjuk, hogy ezek az eszmék érvényesüljenek egész Európában, a mi esetünk- ben fenntartás nélkül tiszteljék ezeket az eszmé- ket, éppen ezért mi is érvényesítjük ezeket az esz- méket szomszédainknál, még ha azok ellenfeleink is. Mindezt mi hangosan mondjuk a mi magyar- jaink felé is. Nemcsak azért, hogy megmutassuk, hogy mi megvédjük nemzeti érzéseiket, hanem azért is, hogy hangsúlyozzuk, hogy mi ebben a köztársaságban mindig meg fogjuk őrizni nemzeti jogainkat és hogy magyar kisebbségeink tagjait minden vonatkozásban elismerjük velünk egyen- jogú polgártársainknak, akiknek jogos politikai, gazdasági és kulturális igényeit támogatjuk.

A kassai fogadtatás.

Szíves fogadtatásban volt része Benešnek Kassa magyar polgársága részéről is, ahol az üdvözlések során a szónok azt hangsúlyozta, hogy a külügyminiszter mindenkor a legemberibb elvek szerint igazodott, amikor az elnyomottakat támogatta. A zsidók, akiknek nevében a szónok beszélt, nemcsak lojalitásból jelentek meg ezen az ünnepségen, hanem meggyőződésből és ünnepélyesen kijelentik, hogy ezzel az állammal együtt élnek és ennek érdekeit tartják szem előtt. A magyar lakosság nevében beszélő szónok őszinte szívből jövő üdvözlésében azt hangsúlyozta, hogy a magyar lakosság szentül hiszi, hogy Beneš olyan államnak az érdekében fejt ki munkásságát, amelyben a csehek, szlovákok, magyarok és németek boldogan élhetnek együtt.

A magyaroknak nagyobb mértékben kell részt venniük az alkotó munkában.

Beneš hosszabb beszédben válaszolt az üdvözlésekre és annak a meggyőzésének adott kifejezést, hogy az itt élő magyaroknak nagyobb mértékben kellene résztvenniük a konstruktív munkában, mert hiszen ez saját érdekük is. Mindenkor a szomszédokkal való jó viszony helyreállítása lebegett szemem előtt, – mondta többek között Beneš – tehát Magyarországgal is jó viszonyban kívánok lenni és semmit sem mulasztottunk el, hogy ez a jó viszony megvalósulhasson.

Ungvári fogadtatás.

Nemcsak Szlovenszkó, hanem Ruszinszkó magyarsága is lelkesedéssel fogadta Beneš, aki a

hivatali állásának kijáró tiszteleten felül az embernek kijutó meleg ragaszkodást is kiváltotta a magyar kisebbség szívéből. 1934 május 4-ikén érkezett Beneš Ungvárra és az a szerencsekívánat, amelyet Varga Ilus magyar lány a magyar lakosság nevében a külügyminiszterhez intézett, valóban szívből jött. Éppen olyan őszinte volt a miniszter válasza is:

– Szívesen jöttem ide, a köztársaság legkelembb részére, hogy megnézzem, milyen itt az élet, hol kell segíteni és hogy megnyugtassam őket, ha netalán bizonyos események miatt nyugtalanoknának. A lakosság minden rétegén segíteni akarunk, mert nem akarjuk, hogy a fiatalok, vagy az öregek újból a háború bűnébe essenek. Köszönöm, hogy a magyar lakosság nevében is üdvözöltek engem és kijelentem, hogy a kisebbségnek semmitől sem kell félnie, mert Magyarországot kivéve, az egész világon a revíziós törekvéseknek sehol sincsenek erőteljesebb hívei. Revízióellenesek vagyunk, de szomszédainkkal békében akarunk élni. Mi senkitől sem veszünk el semmit, de nem is adunk.

Beneš, az újságíró.

Kedves és szerencsés gondolat volt, hogy a ruszinszkói magyar újságírók nevében Havas Emil Beneš t, mint újságírót is üdvözölte. Beneš válaszában kijelentette, hogy mielőtt külügyminiszterré lett, újságíró volt és ha nem lesz többé külügyminiszter, akkor újból újságírással fog foglalkozni.

Az ungvári fogadtatáson az ucca 8-10.000 főnyi közönségének nagyrésze magyar volt és a lelkes

fogadtatásban erősen dominált a magyar éljen kiáltás. A fogadtatás középpontjában Beneš előadása állott, amelyben történelmi visszapillantást tesz Ruszinszkó politikai fejlődésére. A magyar kisebbség részére is jutott megnyilatkozás ebben az előadásban. A miniszter erre vonatkozólag ilyen kijelentést tett:

– A magyar és zsidó kisebbségnek meg kell kapnia a teljes kisebbségi jogokat. A magyar elemeknek számolniuk kell azzal, hogy Ruszinszkó kormányzása nem kerül vissza a magyar kisebbség kezébe, de minden kisebbségi jogot megkapnak és a magyar kultúrát ebben az értelemben respektálni fogják.

Beneš az ungvári magyar színház előadásán.

Meleg ünnepségekben volt része a miniszternek az ungvári magyar színházban, ahol egy operettelőadást tekintett meg és élénk figyelemmel kísérte a színpadon történeteket. A minisztert Eperjesi Miklós, a magyar színházszövetkezet elnöke üdvözölte, aki hangsúlyozta beszédében, hogy a kultúra a legjobb összekötő kapocs a nemzetek között. Beneš válaszában kijelentette, hogy a magyar kultúrát mindig nagyrabecsülte és a magáról most is mindent elkövet a magyar kultúra fejlesztése érdekében.

Beneš támogatja a munkácsi magyar gimnázium ügyét.

A ruszinszkói látogatás valósággal diadalútban folytatódott Munkácson, ahol Péter Zoltán dr. vezetésével magyar küldöttség jelent meg a minisz-

térnél és Munkács számára magyar gimnáziumot kért. Beneš kijelentette, hogy a kérés nem az ő részortjába tartozik, de örül, hogy a magyarság bizalommal fordul hozzá és a maga részéről a munkácsi magyar gimnázium felállítását teljes erővel JámQgatni fogja.

Nagyszöllösön a magyar tanítóság részéről Szabó Sándor nagyszöllösi igazgató-tanító üdvözölte a külügyminisztert.

Beregszász is ünnepel.

Beregszászon sokezer főnyi tömeg várta Beneš t és kíséretét. A város határában Ortutay Jenő főesperes, városbíró üdvözölte és a következőket mondotta:

– Szeretném, ha a miniszter úr olyan jól érezné magát körünkben, mint amilyen őszinte magyar vendégszeretettel fogadjuk.

Beneš látható megindulással fogadta az üdvözlést és a küldöttség előtt kijelentette, hogy eddigi benyomásai a kárpátaljai magyarságról a legjobbak. A magyarság politikai konszolidálása csak elősegíti azt, amit Masaryk elnök és ő célul tűztek ki maguk előtt: A magyar kultúrának és a magyar kisebbségi jogoknak a legteljesebb mértékben való kielégítését.

Felejthetetlenül meleg volt a beregszászi magyarok tüntetése a miniszter tiszteletére rendezett banketten. A magyar közművelődési egyesület nevében Kvakovsky, a magyar orvosszövetség nevében Székely Béla dr., a magyar tanítók egyesülete nevében pedig Szabó János üdvözölték. A felszólalók hangoztatták lojalitásukat, de feltárták panaszukat is. Beneš kijelentette, hogy

Prágában sem feledkezik meg az elhangzott panaszokról. Elsősorban a magyar kulturális törekvéseknek óhajt teljes mértékben érvényt szerezni. Jól ismeri a magyar kultúrát, diákkorában gyakran elmélyedt Madách örökértékű művének, az Ember tragédiájának olvasásában, amelyet Vrchlicky, a nagy cseh költő fordításában ismert meg és mint tanár, állandóan foglalkoztatta a magyar kultúra, amelynek őszinte és lelkes híve. Segíteni akarása azonban a kulturális vonatkozásokon túl, az összes kisebbségi követelésekre kiterjed.

Tiszaújlakon is átvezetett útja a miniszternek. Megtekintette az árvízszújtotta várost és barátságosan elbeszélgetett a magyar lakossággal, néhány szót magyarul is mondott és bizonyosan tartós emléket hagyott hátra a tiszaujlaki magyarokban.

Beneš tárgyal magyar politikusokkal.

A megnyilatkozás azonban csak szó. Akkor is, ha egy felelős államférfi ajkáról hangzik el. Beneš azonban nem az a politikus, aki a szavaknál marad meg. Benne meg volt a jóakarát, hogy minden magyar államférfit, újságírókat vagy politikust, aki a közeledés gondolatával kereste fel, szívesen meghallgatott és vele a lehetőségeket megbeszélte. Nem az ő hibája, hogy eddig csak olyan politikusok látogatását fogadhatta, akikkel a tárgyalás a jóakaraton túl nem mehetett tovább. Sem Friedrich Istvánnak, sem Hantos Elemérnek nem áll olyan hatalom a háta mögött, amelyre támaszkodva konkrét megállapodások lennének köthetők, önmagában véve a jószándék nem sokat jelent ebben a kérdésben. Egyszer azonban el kellett következnie annak az időnek is, amikor kormánypo-

litikusok ülnek le a zöld vagy fehér asztalhoz, hogy a csehszlovák-magyar közeledés égető problémáját megtárgyalják.

Bethlen István cikke a magyar-olasz barátság csődjéről.

1934 szeptember 9-ikén Bethlen István gróf volt miniszterelnök, a magyar-olasz barátság volt megteremtője, a Pesti Napló vasárnapi számában hatalmas cikket írt „Magyarország helyzete az olasz és francia politika közeledésének küszöbén” címmel. Ha a politikában van konzekvencia, akkor ez a cikk fájdalmas vallomás arról, hogy Magyarország eddig téves utakon járt politikájában. A cikk konklúziója az, hogy amennyiben Franciaország és Olaszország megegyeznek egymással, akkor a magyar nemzet érzésvilágában a magyar-olasz barátság súlyos sebet fog kapni. Bethlen gróf megállapítja, hogy Magyarország jövőjének kialakulása nagyrészen Ausztria sorsától függ. Ha Ausztria német vezetés alá kerül, akkor a német befolyás Magyarországon az eddiginél is nagyobb méretűvé válik és a jelen külpolitikai helyzetben nagy eltolódások következhetnek be. A revízióra vonatkozólag szintén nem minden melancholia nélkül állapítja meg Magyarország volt miniszterelnöke, hogy Európában ma már egyetlen állam sincs, amely abszolút revízióellenes, vagy abszolút revízióbarát lenne. Olaszország, amely általában a revíziós politika hívének vallotta magát és a magyar revízió mellett foglalt állást, a leghatározottabb revízióellenes magatartást tanúsítja az osztrák kérdésben, természetesen saját érdekében. A nemzetközi helyzet fejlődése Magyaror-

szágra nézve nem kedvező, mert a békeszerződések ortodoxiájának megerősödése a revízió lehetőségét a messze jövőbe tolta ki. A helyzet tehát az, hogy nemcsak a revízió kérdése torpant meg az európai krízis forgatagában, hanem a magyar nemzet egyharmadrészének élete és fennmaradása is kockázatosra fordult. Egy harmadik momentum is nehézzé tette Magyarország helyzetét. Ugyanakkor, amikor a francia külügyminiszter ráütött a feléje nyúló magyar kézre, hogy annál jobban megragadhasa szomszédai kezét, Olaszország, amelynek barátságához hűségesen ragaszkodtunk és a jövőben is változatlanul ragaszkodni akarunk, az osztrák kérdés miatt összekülönbözött Németországgal, amellyel a jó viszonyt Magyarországnak fenntartani egyik legfontosabb érdeke. Magyarország kényes helyzetbe került, mert ha az osztrák kérdés alakulása Olaszországot a francia politika sodrába hajtja, Olaszország olyan államcsoport felé közeledik, amely tudatosan és élesen szembefordult vele.

Az olasz-francia közeledést Magyarország természetesen nem nézi rossz szemmel, sőt ezt általános európai érdeknek is tartja. Magyarországnak nincs mit tartania az olasz-francia politika közeledésétől, sőt bizonyos körülmények között ez üdvös is lehet Magyarországra nézve, feltéve, ha a kisebbségi kérdésben Magyarország nem húzza a rövidebbet.

A cikk hatása Magyarországon és külföldön.

Ez a cikk alaposan felkavarta a magyar közvéleményt, amelybe az olasz barátság szinte kiirtha-

tatlanul be volt vésve. A politikusok egész sora, olyanok is, akik eddig az egyoldalú olasz barátság meggyőződéses szószólói voltak, hirtelen átnyergeltek a francia orientációra. Sőt a bécsi hivatalos politika is megszólalt és a Reichspost megállapítja, hogy minél élesebbek az ellentétek Európában, minél jobban elmélyül a blokkpolitika, annál kevesebb kilátása lehet Magyarországnak arra, hogy békés úton elérje célját, már pedig háborúra a mai viszonyok között csak őrült ember gondolhat.

Eckhardt Tibor, magyar népszövetségi delegátus panasza.

Az a hullám, amelyet Bethlen cikke az európai politikában felvert, nem maradhatott hatás nélkül a népszövetségi tárgyalások magyar vonatkozású napirendjére sem. Eckhardt Tibor, a magyar fődelegátus panaszt nyújtott át a kisantant, de főleg Románia ellen és éles szavakkal támadta az utódállamok kisebbségi politikáját, mert szerinte ezek következetesen szabotálják a kisebbségi jogvédelmi szerződés rendelkezéseit.

Beneš : A csehszlovák kormány mindig betartotta a szerződéseket.

A panaszra Beneš válaszolt és kijelentette, hogy a csehszlovák kormány mindig pontosan betartotta a szerződéseket és ma sem kívánja azok módosítását. Amíg azonban a csehszlovák kormány igazán lojális volt a magyar kisebbségekkel szemben, addig magyar részről nem részesítették ugyanebben az elbánásban a magyarországi kisebbségeket. Csehszlovákia azt szeretné, ha a magyarországi szlovák és német kisebbségeknek ugyanolyan jó

dolguk volna, mint a Csehszlovákiában élő magyar kisebbségnek.

Az ellentétek elsimulnak, az ellenfelek kezét fognak.

A kezdődő perpatvar hirtelen és meglepően harmonikus hangokba torkolt. Eckhardt Tibor, a magyar fődelegátus, akiről különben már két esztendővel ezelőtt az a hír járta, hogy a kisantant felé való közeledés híve, sőt tárgyalt is egyidőben egy csehszlovák-magyar egyesület megalakításáról, amelynek ő és Károlyi Imre lettek volna a vezetői, indítványát visszavonta. Hosszabb beszédben fejtette ki, hogy a kisebbségi kérdés Közép-európa egyik legsúlyosabb problémája, amelynek megoldása mindeddig elégtelen volt. A kisebbségi kérdés rendezése az első lépés a Dunamedence békéje felé. Nincs másról szó, mint a kisebbségi szerződések lojális végrehajtásáról. Minden baj megszűnik, ha tiszteletben tartják a vállalt kötelezettségeket és jóakarattal kezelik a magyar kisebbségek ügyét. A barátságos hangú beszéd azzal végződött, hogy Magyarország elfogadja Beneš indítványát, amely szerint a megoldást a kölcsönös egyenlőség és arányosság elve alapján kell keresni. Beneš azt hangoztatta, hogy nyíltan és őszintén kell beszélni erről a kérdéstről. Eckhardt ugyanezzel az őszinteséggel azt mondja, hogy ne álljanak meg ezen a ponton, hanem öltson konkrét formát is a megegyezés.

Beneš válasza Eckhardtnak.

Beneš válaszában kijelenti, hogy Csehszlovákiában megvan a hajlandóság a kérdés jóindulatú és

mindenkit kielégítő rendezésére. A külügyminiszter idézi Eckhardt Tibornak, a magyar parlament egyik 1930. évben tartott ülésén mondott beszédét, amelyben azt az óhaját fejezi ki, hogy a magyarországi szlovák kisebbség ugyanolyan képviselőt kapjon, mint a csehszlovákiai magyar kisebbség. Hangsúlyozza, hogy Magyarország és Csehszlovákia között annál könnyebb a megegyezés, mivel Csehszlovákia nem kíván semmi mást, minthogy Magyarországon a szlovák kisebbség ugyanazokat a jogokat és kedvezményeket kapja meg, mint a csehszlovákiai magyar kisebbség, örömmel hallja, hogy a magyar kormány hajlandó megegyezést kötni szomszédaival, mert csak ilyen módon lehet létrehozni a békét a Dunamedencében. Csak nemrégiben történt, hogy a csehszlovák kormány hasonló egyezmény megkötését ajánlotta a magyar kormánynak, javaslatát azonban elutasították. Ma a magyar politika nyilvánvalóan megváltozott és Csehszlovákia ezt a megváltozást csak üdvözölheti annak a feltételezésével, hogy ezen az úton létre lehet hozni a megegyezést.

A háború óta ilyen konciliáns hangon nem tárgyalt még a magyar és a kisantant delegáció egymással. Kétségtelen, hogy ebben nagy része van a francia-olasz közeledésnek, mert arra az esetre, ha ez létrejön, Magyarországnak biztosítania kell magát, nehogy izolálva maradjon. De igen nagy része van ebben Beneš koncepciójának is, aki a két országban mind egyre növekvő békés megegyezésre hajló hangulatot a politika praktikus útjaira vezette. Beneš már 1933 őszén ajánlatot tett Magyarországnak, hogy ha a gazdasági komplexumot mentesíteni tudnák a politikától, ez esetben

Csehszlovákia mezőgazdasági szükségleteinek 30 százalékát Magyarországból fedezné. Akkoriban az általánosságban elhangzott indítvány nem talált visszhangra Magyarországon, más külpolitikai konstellációnak kellett jönnie, hogy a jobb belátás győzön a budapesti kormánykörökben is.

Középeurópa új, békés utak felé.

E pillanatban nem tudhatjuk még, hogy ez a barátságos légkör, amely végre 16 esztendő után a két állam politikusainál létrejöhetett, milyen gazdasági, kulturális és legvégső kifutójában politikai együttműködés melegágya lehet. Egy azonban bizonyos, hogy Beneš koncepciója itt is győzött és megnyitotta azt az utat, amelyen haladnia kell úgy a kisántátnak, mint Magyarországnak, hogy mindkettő létérdeke, a béke és barátság létrejöhessen.

Középeurópa új és szebb jövő elébe néz...

Nevek:

A

Achim András 42
Aehrenthal Lexa 47, 67
Albert (Habsburg) király 17
Andrássy Gyula 42
Asquith 111
Atilla 20
Avenol 184

B

Bach 29
Balfour 108, 135, 193
Barthou 185, 207
Baxa 38
Beatrice (nápolyi) 19
Bellers 182
XIV. Benedek pápa 127, 128
Benckendorff 83
Beneš Matej 55
Beneš Václav 56, 57
Beneš Vojta 57, 58, 77, 84, 98
Berchtold 47, 48, 49, 67
Berger Maximilian 31
Berthelot 106
Beskid 154, 155
Bethlen Gábor 22
Bethlen István 161, 228
Bethrann-Hollweg 68
Bismarck 34
Borsky Lev 137
Bouček 68, 70
Brain 70
Branting 193
Briand 92, 93, 103, 112, 178,
184, 193
Brussilov 120
Burian 112

C

Cecil Robert lord 129, 135,
193
Clam-Gallas 40

Clani Martinie 30
Clam-Martinić osztrák mi-
niszterelnök 113, 123
Clemenceau 128, 129, 132
Curtius 172
Czernin 112, 113, 118, 123

Cabrinovic 48
Celakovsky 27, 28
Öermák Bohumil 98

D

Dechanel 92, 93
Denis 35, 51, 78, 86, 91
Descartes 67
Diaz 152
Dobrzanski 155
Dollfuss 173
Drummond 193
Dubois 181
Dubsky 68
Dula 152, 154
Durich 81, 89, 90, 94, 96, 97,
104, 105
Dusek 68, 83, 123
Dvorak 29
Dyk 123

E

Eckhardt Tibor 230, 231, 235
Eisenmann 87, 198
Eperjesi Miklós 225
d'Esperay 142
Eszterházy 41

F

II. Ferdinánd császár 22
Ferenc Ferdinánd 45, 46, 48
I. Ferenc József 29. 31, 33,
36. 37, 45, 110

- Filla 95
 Fingerhut Ferdis 31
 Foch 135
 Friedrich István 227
 Fürstenberg 40
- G
- Gábris 131
 Gauvain 87, 88
 Giesl 50
 Girsá 98
 Glasgova 196
 Gratz Gusztáv 210
 Graziani 130
 Gréger 32
- H
- Habrmann 125, 126
 Hágen 16
 Hajek 75, 76
 Hajn 82
 Hajsman 76
 Hantos Elemér 213, 227
 Harrach 40
 Hartmann 27
 Havas Emil 224
 Hatzfeld grófnő 26
 Heinold 68
 Henri IV. 182
 Herben 68
 Hitler 172, 173
 Hlavacek 131
 Hodza 142
 Höfer 68
 Hotovetz 210
 House 183
 Hrusovsky 203
 Hunyadi László 18
 Hus János 13, 14, 15, 40, 57
- Ch
- Chiudo 135
 Chmelensky 28
 Chotek Zsófia 46, 48
 István (szent) magyar
 rály 18, 19, 220, 221
 Izvolsky 74, 92
- J
- Janin 108, 130
 Jonescu Take 162, 190
- II. József császár 25, 26, 27, 38
 Justh Gyula 45
- K
- Kaizl 35, 36
 Kant 26, 67, 183
 IV. Károly cseh király 10, 11
 IV. Károly osztrák császár, magyar király 110, 111, 118, 127, 142, 163, 168, 210, 211
 Károly román király 198
 Károlyi Imre 231
 Károlyi Mihály 44, 208
 Katona József 45
 VI. Kelemen pápa 10
 Kepler 20
 Kerenskij 120
 Klecanda 98
 Klima 83
 Klofáč 39, 41, 123
 Klopstock 26
 Kobr Milos 211, 212
 Koerber 113, 160
 Kollár 27
 Komensky 23
 Kometné 28
 Korvin Mátyás 17, 18, 19
 Kossuth Lajos 220
 Kramáf 35, 73, 74, 80, 82, 138, 139
 Kraus Karl 50
 Krokov Mátyás 11
 Kunte 59
 Kvakovsky 226
- L
- 16, II. Lajos király 19
 Lammasch 136
 Lavicka 71
 László (posthumus) 17
 Lenin 119
 Lessing 26
 j. Leygués 92
 Lichtenstein 26
 Lloyd George 111
 Louis Paul 87
- M
- Macdonald 187
 Machár 69, 71, 123

- Madách 127, 227
 Madarassy-Beck Gyula 211
 de Madariaga Salvador 193
 Mária Terézia 25, 26
 Markovié 138
 Margerie 106
 Martin 64, 92
 Martinié 22
 Masaryk 35, 36, 37, 46, 47, 51, 59, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 89, 90, 91, 92, 94, 96, 97, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 115, 116, 117, 120, 121, 122, 124, 126, 129, 132, 133, 135, 137, 139, 143, 158, 159, 162, 164, 166, 167, 190, 198
 Masaryková Olga 129
 Mátyás király (Habsburg) 21
 Medvecký 152
 Miklós nagyherceg 82
 Miljukov 70, 97, 120
 Mohamed 18
 Moys 155
 Mussolini 186, 192, 207, 208

N

- Nansen 193
 Naumann 43
 Nejedlý Ján 28
 Nemeč 125
 Neruda 31
 Nostic 40
 O
 Orlando 132
 Ortutay Jenő 226
 Osuský 95, 102, 131, 137, 138

P

- Palacky 27, 28, 30, 31, 32
 Papirnyk 131
 Pardubici Arnost 11
 Pasic 47, 190
 Pavlů Bohdan 96, 137
 Penn 182
 Pergler 137
 Péter Zoltán 225

- Pfeffermann 68
 Philimore 183
 Pichon 134, 135, 136, 137, 141
 Poděbrad Jiří 17, 18, 19, 182
 Poděbrad Katalin 18, 19
 Poincaré 129
 Polónyi Géza 39, 41, 44
 Preiss 123, 138
 Princip 48
 Prokop 17
 Prokopský 112
 R
 Radetzky 35
 Rákóczy György 24
 Rákosi Jenő 43
 Rasín 37, 74, 76, 82, 83, 108, 139
 Renner osztr. kancellár 172
 Rieger 30, 31, 35
 Rohle Václav 12
 Rohan 40
 II. Rudolf császár 20, 24, 36
 Rufini 131
 Roques 87
 Rothermere lord 161
 Rousseau 183

S

- Sadovsky 23
 II. Sándor cár 33
 Sándor jugoszl. király 185, 198, 207
 Saint Pierre 182
 Sauerwein 91
 Scheiner dr. 70, 73, 74, 77, 82, 103, 124
 Schober 172
 Scialoja 193
 Seaton Watson 51, 70
 Seipel 172, 173
 Schwarzenberg 30
 Sharp 132
 Slavata 22
 Slávik József 212
 Smetana 29
 Soukup 86, 139
 Steed 70, 108
 Stodola 142
 Stránský 37

- Stresemann 170, 193
 Strimpl 87, 90, 138
 Stíibrný 139
 Stürgkh 68
 Sully 182
 Supilo 72
 Svatkovsky 72, 79, 80
 Svatopluk 10, 221
 Sychrava 80, 81, 82, 86, 94,
 101, 129, 131, 137
- S**
 Óafárik 27
 Sámál 68, 73, 74, 76, 77, 82,
 124, 133, 138
 âeba 130, 131
 Skroup 28
 Smeral 125
 Srobár 150
 gtefánik 90, 91, 92, 94, 96, 97,
 99, 102, 104, 105, 106, 108,
 116, 122, 130, 131, 137, 144,
 150
 Ôvehla 81, 139
- Sz**
 Szabó János 226
 Szabó Sándor 226
 Székely Béla 226
 Szilágyi Dezső 45
 Szilágyi Mihály 18
- T**
 Tardieu 178
 Teleky Pál 210
 Thomas 87, 120, 193
 Thun 68
 Tisza István 44, 45, 118
 Titulescu 193, 207
 Trotzki 119
- Trumbic 72
 Tusar 126
 Tycho di Brache 20
- U**
 II. Ulászló király 39
- V**
 Varga Ilus 224
 Vencel (szent) 31, 221
 Vencel cseh király 11, 15, 16
 Venizelos 190
 Vittorio Emanuele 143
 Viviani 193
 Vlcek Anna (Beneš né) 67
 Voska 70
 Vrchlicky 227
 Vyx 142
- W**
 Wiclef 13
 Wiesner 49
 Wilhelm II. 127, 142, 170
 Wilson 111, 112, 114, 115, 116,
 117, 118, 119, 128, 132, 133,
 136, 139, 183
 Windischgrätz 29
- Z**
 Zimmermann 118
 Zita 111
 Zola 59
- I**
 Zelivsky Ján 16
 Zerotin Karel 23
 Zizka 17, 57
- Zs**
 Zsigmond császár-király 16

Képek jegyzéke

1. *Beneš .*
2. *Ján Hus mester.*
3. *Zizka, huszita vezér.*
4. *Jifi Poděbrad, cseh király.*
5. *J. A. Komensky, a nagy pedagógus.*
6. *Palacky, a cseh történetírás atyja.*
7. *Baxa Karel dr., Praha főpolgármestere.*
8. *Beneš szülei.*
9. *Masaryk.*
10. *R. M. Stefánik dr.. a Csehszlovák Köztársaság egyik megalapítója.*
11. *Denis Ernest, párisi egyetemi tanár, a csehszlovák nép nagy barátja.*
12. *Rasin dr., a maffia tagja, a Köztársaság első pénzügyminisztere.*
 13. *Scheiner dr., a Sokol vezére, a maffia tagja.*
14. *J. S. Machar, a monarchiaellenes összeesküvés bécsi irányítója.*
15. *Anton Svehla dr., a csehszlovák agráriusok vezére.*
16. *Klofáč.*
17. *Ján Syrový tábornok, a csehszlovák légiók egyik fővezére.*
 18. *A legendás hírű Svec ezredes.*
19. *Vavro Srobár dr., Szlovenszko első teljhatalmú minisztere.*
 20. *Franke dr. fogadja Beneš t 1919 szeptember 24-én.*
 21. *Legionáriusok a parlament előtt.*
22. *Beneš és Derer miniszterek a Komensky egyetemen, Tomsa rektor felavatásán.*
23. *Beneš fogadtatása Bucurestiben, 1934 júniusában.*
24. *A kisantant miniszterek Bucurestiben.*

Forrásmunkák jegyzéke

- Beneš Eduard: Svetová válka a naše revoluce (A világháború, és a mi forradalmunk I–III). Praha, 1927. (Ugyanaz francia, angol és német kiadásban.)
- Beneš Eduard: Expozék a képviselőházban, a szenátusban és a külügyi bizottságokban.
- Borovicka J.: Zehn Jahre tsohechoslovakischer Politik (A csehszlovák politika tíz éve). Orbis Praha, 1928.
- Eisenmann Louis: Edouard Beneš. Genève, 1931.
- Komensky A. J.: Stěstí národa. (A népek boldogsága). Praha, 1901.
- Dr. Kunosi A.: Co máme vedieť o spoločnosti národov (Mit kell tudnunk a Népszövetségről). UNAS, Bratislava, 1934.
- Krofta Kamii: Maié dejiny ceskoslovenské (Csehszlovákia története). Novocesná bibliotéka. Praha, 1931.
- Kramáf Karel: Na obranu slovanské politiky (A \$Êtâ&l politika védelmére). Praha, 1926.
- Masaryk T. G.: Das neue Europa (Az új Európa). Berlin, 1922.
- Masaryk T. G.: Česká otázka (A cseh kérdés). Praha,
- Masaryk T. G.: Die Weltrevolution (A világforradalom). Berlin, 1925.
- Papousek Jaroslav: Edouard Beneš. (Kézirat.)
- Papousek Jaroslav: Boj za ceskoslovenskou samostatnost (Harc a csehszlovák függetlenségért). Casové otázky. Praha, 1929.
- Pražák Albert: T. G. Masaryk a Slováci. (Kézirat.)
- Rychnovský Ernst: Masaryk. Praha, 1930.
- Sebestyén József dr.: Smetana. Kultúra, Bratislava.
- Sebestyén József dr.: Hus János mester lobogó máglyája. (Sajtó alatt.)
- Vasil Skrach: T. G. Masaryk (Velici muzové). Praha.
- Vasil Skrach: Masarykovo demokratické privilegium (Masaryk demokráciájának privilégiuma). (Kézirat.)
- Spielberger Leó: Masaryk und das Judentum (Masaryk és a zsidóság). Bratislava, 1930.
- Weil Fritz: Das Werden eines Volkes und der Weg eines Mannes. Edouard Beneš. Dresden, 1929.

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
Előszó	5
Első rész: Egy nemzet napsütésben és árnyékban	7
Második rész: Beneš elindul útjára	53
Harmadik rész: A felépítés munkája.....	145
Negyedik rész: Beneš és a magyarok	199
Névjegyzék.....	234
Képek jegyzéke	238
Forrásmunkák jegyzéke	239